

צבא ואסטרטגיה

כרך 1 | גיליון 3 | דצמבר 2009

תוכן

3 בניין הכוח של ארגון החזבאללה בין השנים 2006–2009:

אבני יסוד ומגמות לעתיד

גיא אביעד

19 המודיעין ואתגרי הירי תלול המסלול

אמיר קוליק

33 מלחמה ונצחון

גבריאל סיבוני

43 צה"ל – הדרך לצבא מקצועי יותר

כיצד להתאים את צה"ל לאתגרי העתיד

יובל בזק

57 צבא ארצות הברית בעיראק וצה"ל ביהודה ושומרון

גיורא סגל

69 ההלכה שמאחורי המעשה:

ההיבט התיאורטי של מלחמה נגד כחות מהפכניים

טל טובי

צבא ואסטרטגיה

כתב העת **צבא ואסטרטגיה** מיועד להעשיר, להפרות ולהעמיק את השיח הציבורי באשר למרכיב הצבאי של הביטחון הלאומי בישראל.

המאמרים המופיעים בכתב עת זה, הרואה אור שלוש פעמים בשנה, נכתבים על ידי חוקרי המרכז ואורחיו והדעות המובעות בהם הן של המחבר לבדו. כתב העת **צבא ואסטרטגיה** רואה אור במסגרת תכנית המחקר 'ההפעלה ובניין הכוח הצבאי', המתנהלת במכון למחקרי ביטחון לאומי.

עורך ראשי

ד"ר עודד ערן

עורך

ד"ר גבריאל סיבוני

עורך אורח

אמיר קוליק

חברי המערכת

מאיר אלרון, ד"ר יהודה בן מאיר, משה גרונדמן, ד"ר אמילי לנדאו, גיורא סגל, ד"ר גבריאל סיבוני, ד"ר עודד ערן, ד"ר ענת קורץ, ד"ר אפרים קם, ד"ר ג'ודי רוזן, יורם שוייצר, פרופ' זכי שלום

עיצוב גרפי

מיכל סמו-קובץ ויעל כפיר,
המשרד לעיצוב גרפי, אוניברסיטת תל-אביב

דפוס

קדם, תל-אביב

כתובת

המכון למחקרי ביטחון לאומי

רח' חיים לבנון 40, ת"ד 39950, תל-אביב 61398
טל' 03-6400400, פקס' 03-7447590, דוא"ל: info@inss.org.il

המאמרים המתפרסמים בכתב העת **צבא ואסטרטגיה**

מוצגים באתר המכון: www.inss.org.il/

© כל הזכויות שמורות

ISSN 1565-8880

בניין הכוח של ארגון החזבאללה בין השנים 2006–2009 אבני יסוד ומגמות לעתיד

גיא אביעד

ב־12 באוגוסט 2006 קיבלה מועצת הביטחון של האו"ם את החלטה 1701, אשר סללה את הדרך לסיומה של מערכה בת 34 ימי לחימה בין ישראל וארגון החזבאללה, שנודעה לימים כמלחמת לבנון השנייה. לבד מן הצורך המידי לכונן הפסקת אש, שמה לה מועצת הביטחון למטרה לשנות את המציאות הביטחונית בדרום לבנון, תוך נטרול הגורמים שהביאו להסלמה, ולמנוע את הישנותו של סיבוב לחימה נוסף בין הצדדים. בהתאם לכך, נקבעו הסדרי ביטחון שכללו את פריסת צבא לבנון בדרום המדינה לצד הגדלת כוח יוניפי"ל מ־2500 חיילים לתקרה של 15,000 איש, זאת כטריז בין ישראל לחזבאללה במרחב שבין הגבול הבינלאומי לבין נהר הליטאני. כמו־כן, נאסר על כל גורם שלא נמנה על צבא לבנון או על יוניפי"ל לשאת נשק או לכונן תשתית צבאית באזור, והממשלה בבירות נקראה לאבטח את גבולותיה ולפעול באפקטיביות לסיכול הברחות של אמצעי לחימה לתחומה.¹

על־פניו, נראה כי מרכיבי הביטחון בהחלטה 1701 נתנו מענה הולם לצרכיה של ישראל בחזית הלבנונית והצרו משמעותית את יכולתו של ארגון החזבאללה לשוב ולהתעצם בדרום לבנון. לראשונה זה שלושה עשורים נפרס צבא לבנון עד הגבול הבינלאומי עם ישראל ויחד עם יוניפי"ל מנע מהחזבאללה לשקם את קו הביצורים לאורכו ולהקים עמדות המשמשות לאיסוף מודיעין ולהוצאת פיגועים. כמו־כן, יוניפי"ל וצבא לבנון החלו לערוך מאות סיורים רגליים ורכובים מידי יום מהגבול ועד לנהר הליטאני ובמסגרתם נסרקו המאחזים שהקים חזבאללה בשטח הפתוח, הידועים בכינוי הרווח "שמורות טבע".² נוכחות מאסיבית ורצופה מעין זו אמורה הייתה למנוע מהארגון לתחזק מאחזים קיימים או לבנות מקומות מסתור

גיא אביעד הוא מחברו של הספר "לקסיקון חמאס" אשר ראה אור בהוצאת "מערכות" ומשמש כרמ"ד הדרכה במחלקת היסטוריה של צה"ל.

חדשים ולהקשות עליו בהברחת אמצעי לחימה מדרום לליטאני ובפריסת מערך צפוף של אלפי רקטות כפי שהיה עד למלחמה. אם בנוסף לכך, ניתן היה לקוות גם לאכיפה יעילה יותר של צבא לבנון לאורך הגבול המזרחי והצפוני עם סוריה באשר לכניסת תכולה למדינה, הרי שחזבאללה היה מעוקר מהיכולת לאיים על ישראל בהיקף שהיה לפני המלחמה ובמהלכה ותהליך שיקום עוצמתו היה בהכרח איטי וממושך. אך חזון לחוד ומציאות לחוד. עם תום הלחימה לא החסיר חזבאללה ולו רגע אחד כדי להסתגל למציאות החדשה, לעשות את ההתאמות המתבקשות ולזרוע את זרעי העימות הבא.

מאמר זה נועד לבחון את תהליך בניין הכוח המחודש של חזבאללה מסוף המלחמה בקיץ 2006 ואילך, חרף התנאים שיצרה בשטח החלטה 1701, לעמוד על אבני היסוד המרכיבים את תהליך ההתעצמות שלו בשלוש השנים האחרונות, וללמוד מכל אלה הן על מגמות עתידיות בתפיסת ההפעלה של הארגון והן על ההיגיון האופרטיבי העומד מאחריהן. לצורך זאת, ינותחו מספר היבטים בתחום בניין הכוח של חזבאללה כגון: כוח אדם, אמצעי לחימה, אימונים, ואופן ההיערכות בגזרה, זאת כחלק אינטגרלי מהפקת הלקחים שערך הארגון לאחר המלחמה לנוכח הישגיו וכישלונותיו כאחד, ותיבחן מידת התאמתם לתוכנית הארגון להתמודד עם צה"ל בסיבוב לחימה נוסף בעתיד.

ניצחון אלוהי בעירבון מוגבל

מלחמת לבנון השנייה הוצגה על-ידי החזבאללה כמעשה פלאים של אלה וכונתה על-ידי הנהגת הארגון – "הניצחון האלוהי". בעצרת שנערכה ב־22 בספטמבר 2006 על חורבות הדאחיה בבירות, העלה מזכ"ל החזבאללה חסן נסראללה על נס את העמידה האיתנה של הארגון במשך 34 יום מול הצבא החזק במזרח התיכון. זאת, בתנאיי נחיתות למול איכות האמל"ח של צה"ל וסד"כ הכוחות שהעמיד כנגד כמה אלפי לוחמים של תנועת ההתנגדות.³

אולם, לצד הצלחת החזבאללה לשתק את צפון ישראל למעלה מחודש על-ידי שיגור של כ־4000 רקטות מסוגים שונים ולסכל את מאמצי התמרון של צה"ל תוך הסבת אבידות לכוחותיו, הייתה תמונת הניצחון הצבאי שהשיג כביכול הארגון רחוקה מלהיות ורודה. על-פי הערכות בצה"ל נהרגו לפחות כ־600 פעילים של הארגון, רבים מהם לוחמים ותיקים, מפקדי שטח וחברי הכוח המיוחד של חזבאללה. כמו־כן, נפצעו מאות רבות של פעילים בדרגות חומרה שונות, אשר הוצאו ממעגל הלחימה.⁴ בנוסף לאלה, איבד הארגון שנה וחצי לאחר המלחמה את מפקד הזרוע הצבאית שלו והמוח המתכנן מאחוריה – עימאד מורנייה. ההתנקשות בחייו של מורנייה בדמשק ב־12 בפברואר 2008 בפעולה ממוקדת להפליא היוותה סדק נוסף בחומת המידור שהייתה מסימני ההיכר של הארגון.⁵ זו נפרצה באופן

בולט במלחמה כבר בלילה הראשון עם הוצאתו אל הפועל של מבצע "משקל סגולי" לחיסול מערך רקטות פאג'ר-3 ופאג'ר-5 לטווח בינוני. העובדה כי כ-40 משגרים שהוחבאו בבתיהם של פעילי הארגון בחשאי במסגרת פרויקט מסווג של חזבאללה, הושמדו מהאוויר על בסיס מידע מדויק, הפתיעה את הנהגת הארגון בשל רמת החדירה של המודיעין הישראלי לקודשי הקודשים שלו.⁶

אולם, תשתית הפאג'רים לא הייתה הנכס היחיד שחזבאללה איבד במלחמה. מטה החזבאללה בדאחיה שהיווה את מרכז העצבים של הארגון הושמד, קו המוצבים הקדמי שלו לאורך הגבול נהרס עד היסוד, מאות יעדים המזוהים עם המערך הלוגיסטי והאזרחי של הארגון הוחרבו ובתיהם של אלפי שיעים מתומכי הארגון נמחו מעל פני האדמה. אמנם, ההנהגה הבכירה של חזבאללה לא נפגעה ויצרה תדמית של פיקוד השולט באירועים, תוך שימוש מושכל ברשת הטלוויזיה אל-מנאר שגילתה יכולת שרידות מרשימה,⁷ אבל בסוף המלחמה נותרו ראשי הארגון במחשכים, סמכויותיו של נסראללה קוצצו על-ידי פטרונו האיראניים ודופי הוטל בשיקול דעתו בתוך לבנון.⁸

בגזרת הלחימה הצליח חזבאללה לשמור על רציפות השיגורים לשטח ישראל, להפתיע טקטית הן בהיבט הפגיעה באח"י חנית מטיל חוף-ים C-802 והן בהיבט התווך התת-קרקעי וכן להרוג 119 חיילי צה"ל ולפגוע ב-45 טנקים באמצעות טילי נ"ט מתקדמים.⁹ אולם, יותר משחזבאללה הצליח היה זה צה"ל שהכשיל את עצמו. ככלל, בכל עימות פנים אל פנים בין לוחמי החזבאללה לחיילי צה"ל הייתה ידם של האחרונים על העליונה ומערכות הפיקוד והשליטה של הארגון ברחבי דרום לבנון נהרסו. על רקע הדברים הללו, נשמעת אפוא הודאתו של נסראללה, זמן קצר לאחר המלחמה, כי לא היה מורה על חטיפת החיילים אם היה יודע מראש כי זו תהא תגובתה של ישראל,¹⁰ כמהימנה, ויש בה כדי ללמד כי התוצאה הסופית של המלחמה לא הייתה חד-משמעית כפי ששיווק אותה חזבאללה לציבור. אדרבא, היה בה יותר מרמז כדי להעיד כי הארגון נחבל במלחמה קשות וכי ידרש לו זמן לליקוק הפצעים ולהגלדתם תוך הסתגלות למציאות חדשה בדרום לבנון.

תהליך הפקת הלקחים של חזבאללה

בספטמבר 2006 התפארו ראשי חזבאללה כי הפגיעה שספג הארגון במלחמה הייתה מינורית. נסראללה הצהיר כי היכולות הצבאיות של חזבאללה שוקמו בתוך ימים ספורים ולפיכך הארגון חזק יותר מאשר היה בתחילת המערכה וכי לרשותו עומד ארסנל של 20,000 רקטות.¹¹ סגנו, נעים קאסם, אף הרחיק לכת וטען כי אין לחזבאללה צורך בשיקום צבאי לאור העובדה שירה רק כעשירית מהרקטות שעמדו לרשותו.¹²

אולם, מאחורי הקלעים הייתה המציאות שונה בתכלית. זמן קצר לאחר כניסת הפסקת האש לתוקף, החל חזבאללה בהתבוננות עצמית מעמיקה על דרך התנהלותו במלחמה, בחן את האופן בו פעלו מערכיו למול צה"ל וערך בקרת נזקים. הארגון פתח במסכת תחקירים משלו והקים ועדת חקירה פנימית, אשר בדקה שורה של מכלולי פעולה.¹³

ראשית, יש לשער כי הטרידה במיוחד את ראשי הארגון השאלה כיצד נוצרה הפרצה המודיעינית שהביאה לחיסול מערך הפאג'רים בליל הלחימה הראשון. לא מן הנמנע כי כדי לקבל תשובות לכך בוצעו חקירות של פעילים בארגון ונבדקה רמת אמינותם ומערכות הקשרים שלהם עם גורמים חשודים.

שנית, ניתן להעריך כי חזבאללה ערך חקר ביצועים של מערכות הנשק שהופעלו על-ידי הארגון ועמד על מידת האפקטיביות שלהם במהלך הלחימה. בכלל זה, נבדק מערך הרקטות לטווחים שונים, כושר הישרדותו ומידת פגיעתו בעורף הישראלי; מערך הנ"ט כאמצעי לשיבוש מהלכיו של צה"ל, הן מול השריון במרחב הפתוח והן מול החי"ר המסתתר במבנים; מערך ההנדסה, הכולל מטענים ובורות ייקוש, שנועד לעכב את זרוע היבשה של צה"ל, אך לא בא לידי ביטוי של ממש במלחמה; ומערך ההגנה האווירית שהקשה על פעילות המסוקים של חיל האוויר ואף הפיל אחד מהם, אך נכשל כישלון חרוץ מול מערך הקרב, שעשה בשמי לבנון כבתוך שלו.

שלישית, לא יהיה זה מופרך להניח, כי חזבאללה בחן את יעילותה של תורת הלחימה שלו כנגד הלחץ שהפעיל צה"ל על מעוזיו בדרום לבנון. בעוד שהשימוש בתווך התת-קרקעי הוכיח עצמו כדרך יעילה להימנע מאבידות מיותרות ובה בעת סייע לשמירת רציפות הלחימה, לא התעלו לוחמי הארגון מעל חיילי צה"ל בקרבות פנים אל פנים. יתר על-כן, היכולת להזרים תגבורות ולניידן מכפר לכפר בהתאם לצורך המבצעי בטלה בשישים, והניסיונות להעביר לוחמים מצפון לליטאני לגזרת הלחימה בדרום לא צלחו בשל ניתוק דרכי הגישה על-ידי חיל האוויר.

ממצאיה של ועדת הבדיקה הפנימית של חזבאללה נותרו אמנם חסויים, אך מעקב אחר התבטאויותיהם של ראשי הארגון, כמו גם אחר דו"חות האו"ם ונתונים הזולגים מעת לעת לאמצעי התקשורת בשלוש השנים האחרונות, חושפים טפח מהם באופן המעיד כי אלה לא נותרו על הנייר בלבד.

אולם, חזבאללה לא הסתפק רק בקיום תחקירים, אלא גם הסיק מסקנות אישיות נגד מי ממפקדיו שלא עמדו בסטנדרט הלחימה שהארגון הציב לעצמו. מקרה ההדחה הבולט היה של חוסיין ג'מיל יונס, מפקד אזור בעל-בק, אשר היה מהאחראים על העורף הלוגיסטי של חזבאללה בבקעת הלבנון במסגרת חטיבת "חיידר".¹⁴ נראה כי פשיטת צה"ל על העיירה השיעית בעל-בק במסגרת מבצע "חד וחלק" וחזרת הכוח ללא נפגעים נתפסה על-ידי הארגון כמחדל אבטחה מהדהד.

יכולת צה"ל להנחית ללא הפרעה כ-200 לוחמים בעומק השטח הנמצא בשליטת הארגון, מבלי שאיש הבחין בהגעתם, להרוג כ-20 מפעיליו ולשוב על עקבותיו בשלום, הוכיחה לחזבאללה כי מערך ההתראה שלו בעורף כשל.¹⁵ נראה, כי החלפתו של יונס נועדה אפוא להעביר מסר לשאר מפקדי הגזרות בארגון, כי אל להם להיות שאננים מפאת ריחוקם מהגבול עם ישראל. עליהם הוטלה החובה לשמור על רמת דריכות גבוהה, לחזק את אמצעי הגילוי והתצפית ולהיערך לאפשרות של פעולה ישראלית, הגם אם היא נחשבה לכאורה כבלתי אפשרית לביצוע.¹⁶

לבד מעמידה על נקודות החוזק והחולשה של הארגון, תוך חתירה לתיקון הליקויים, הייתה הנהגת החזבאללה קשובה היטב לנעשה גם בצד הישראלי. ממידע רב שדלף לתקשורת אודות תוכניות אופרטיביות של צה"ל ומהלך הרוח של ראשי מערכת הביטחון לאחר המלחמה על תחושת ההחמצה ועל הצורך לפעול בשונה משהיה, למד חזבאללה על דרכי פעולה אפשריות של ישראל בעתיד.

ערב המלחמה הייתה לצה"ל תוכנית מגרה למהלך קרקעי בלבנון אשר כונתה "מי מרום". התוכנית פותחה בפיקוד צפון בהובלת מפקד הגייס הצפוני האלוף אייל בן-ראובן ודיברה על שלב מקדמי הכולל מהלומה אווירית מרוכזת ומהלך קרקעי מוגבל לאורך הגבול. לאחריו, נועד צה"ל לנחות מצפון לליטאני בכוחות גדולים, לנוע דרומה, להשתלט על המרחב ולטפל במוקדים בהם ריכוזי מחבלים ומשגרי רקטות.¹⁷ התוכנית אומנם לא יצאה אל הפועל, אך חזבאללה יכול היה להבין ממנה, כי עליו לחזק את מערכיו מצפון לליטאני כדי למנוע איגוף של הליבה המבצעית שלו בדרום לבנון ולעבות את מכלול ההגנה האווירית כדי לשבש מבצע מוסק אפשרי באזור זה.

בנוסף לכך, יכול היה חזבאללה להניח, כי בעתיד צה"ל לא יערוך פשיטות בהיקף מוגבל בכוח ובזמן, אלא יבצע תמרון קרקעי במספר מאמצים אוגדתיים כדי לחתור להכרעה מהירה. הפשיטות החטיבתיות במלחמת לבנון השנייה לא הביאו לידי ביטוי את עוצמתו של צה"ל, שימרו את היכולת המבצעית של חזבאללה וגרמו להתמשכותה של המערכה ללא תכלית. בחשיפת מרכיביה של "מי מרום" בפרהסיה לצד התבטאויותיהם של בכירים בצה"ל ברוח זו מסוף המלחמה ואילך, יש אפוא כדי לתמוך בהנחת העבודה של חזבאללה.¹⁸ אישוש מסוים לכך, אף קיבל הארגון ממהלכי מבצע "עופרת יצוקה" ברצועת עזה. ישראל פתחה את המערכה מול החמאס במכה אווירית מרוכזת על שורה של יעדים ובריכוך ארטילרי. לאחר מכן, צה"ל החל במהלך קרקעי, לא היסס להילחם בשטח בנוי והיה בעדיפות על האויב בכל רגע נתון. אמנם, אין דין עזה כדין לבנון וההבדל בין שתי החזיתות ניכר לעין, אבל היה בהתנהלות המבצע בעזה כדי להעיד, כי צה"ל נכון ליותר סיכונים ובלבד שלקחתם תבטא את יתרונותיו ותוביל להכרעה מהירה ככל שניתן.

לאור ההכרה בחזבאללה כי מלחמת לבנון השנייה חשפה נקודות תורפה באחדים ממערכיו וכי בסיבוב לחימה עתידי עם ישראל, יופעל צה"ל בשונה מקיץ 2006, לא שקט הארגון על שמריו. חרף השקט בגבול ישראל-לבנון, פעל חזבאללה בנמרצות לשיקום יכולותיו, חתר להעצים את כוחו הצבאי, הן ברוח הלקחים שהפיק והן על סמך הבנתו את תכנוני האופרטיביים של צה"ל, והציב איום חדש לפתחה של ישראל.

בניין כוח בצד הסתגלות למציאות משתנה

תוצאות מלחמת לבנון השנייה העמידו, אפוא, את חזבאללה בפני אתגר מורכב מן ההיבט הצבאי. השילוב בין יישומה של החלטה 1701 בדרום לבנון, שיצר חציצה בין הארגון לבין צה"ל והצר את צעדיו בשטח הפתוח, לבין הצורך לשקם במהירות את היכולות שנפגעו, בפרט בתחום כוח האדם, תבע מחזבאללה לסגל לעצמו דפוסי פעולה חדשים המותאמים למציאות שהתהוותה. יתר על-כן, בתנאים אלה נדרש הארגון לפתח תפיסת הפעלה חדשה, אשר תיתן מענה אפקטיבי להנחת העבודה הבסיסית שלו, כי בסיבוב הלחימה הבא יהיה על לוחמיו להתמודד מול תמרון קרקעי נרחב של צה"ל.

אולם, חרף הקשיים שהוצבו בפניו, גילה חזבאללה גמישות יצירתית, אשר ביטאה הן את כושרו לנתח מצב נתון, לאתר בו סדקים ולנצלם לטובתו הוא, והן את יכולתו לתרגם את הלקחים שהפיק לכדי מעשה, וזאת בדבקות מרשימה עד ליישומם המלא. בהתאם לכך, התאפיינו שלוש השנים שחלפו מהמלחמה בתהליך אינטנסיבי של התעצמות אגב התגברות על מגבלות השעה ותוך פעילות נסתרת מן העין. להלן, אבני היסוד המרכזיות שעליהן נבנה בניין כוחו המחודש של ארגון חזבאללה.

כוח אדם – המערך הלוחם של חזבאללה ספג במלחמת לבנון השנייה את המכה הקשה ביותר. הארגון שמנה על-פי הערכות שונות בין 6,000 ל-8,000 פעילים צבאיים איבד כ-10 עד 15 אחוז ממצבת כוח האדם שלו והצורך הדחוף ביותר מבחינתו היה למלא את השורות מחדש.¹⁹ לפיכך, פתח הארגון במבצעי גיוס נרחבים ודווח כי הכפרים בדרום לבנון התרוקנו מגברים, אשר נשלחו למחנות אימונים בבקעת הלבנון, בסוריה ובאיראן. אולם, בעוד שבעבר הקפיד חזבאללה לגייס לשורותיו רק מקרב בני העדה השיעית, פתח הארגון בשלוש השנים האחרונות את שעריו גם בפני גברים סונים, דרוזים ונוצרים.²⁰ לבד מן הצורך המיידי לעבות את המערך הלוחם נועד מהלך זה לשרת שתי מטרות – פוליטית וצבאית. חזבאללה הנטוע בפוליטיקה הלבנונית ראה בגיוס מכשיר המאפשר חדירה למגזרים שלא נמנו על תומכיו המסורתיים ואמצעי פוטנציאלי להגדלת כוחו הפוליטי. יתר על-כן, טשטוש זהותו השיעית ויצירת תמהיל שונה בהרכבו

משרתים את תדמיתו כמגן לבנון ופחות ככוח מיליציוני על רקע עדתי. בנוסף לכך, פנייה לסקטורים חדשים ואימונם על-פי שיטות הלחימה שלו, מגדילה את המסה של הארגון ובהכרח תעלה את סיכוייו לשבש באופן יעיל יותר תמרון קרקעי של צה"ל בעומק לבנון. כלומר, למול האוגדות שצה"ל יטיל לחזית ישתמש חזבאללה בעתודות כוח אדם שלא עמדו לרשותו בעבר. עם זאת, הפגיעה בהומוגניות של הארגון לטובת כוח אלקטוראלי וערך כמותי בשדה הקרב הצבאי עלולה גם לגבות מחיר מחזבאללה. הכנסת גורמים שאינם שיעים לתוך מערכיו הצבאיים עלולה להביא לפרצה מודיעינית ולזליגת מידע שישורת הן גורמים מתחרים בתוך לבנון והן שחקני חוץ. יתר על-כן, מידת נאמנותם של הלוחמים שאינם נמנים על בני העדה ודבקותם במשימה ברגע המבחן עודם עומדים תחת נטל ההוכחה.

אמצעי לחימה – מערך האמל"ח של חזבאללה מגוון ובמלחמה התבסס בעיקרו על סוגים שונים של רקטות מתוצרת רוסיה, סוריה ואיראן לטווחים הנעים בין 20 ל-250 ק"מ ועל מספר דגמים של טילי נ"ט מתקדמים ובראשם קורנט וקונקורס.²¹ אלה הוכיחו את יעילותם במלחמה לתקיפת העורף הישראלי ולבלימת התקדמותו של צה"ל בשדה הקרב. מאחר ולארגון אין מערך ייצור עצמי, תלוי החזבאללה באספקה מבחוץ, אשר בלעדיה תהיה התעצמותו ריקה מתוכן. החלטה 1701 קבעה כיעד לעצור את הברחות הנשק מגבול סוריה-לבנון ולנתק את צינור החמצן לחזבאללה, אך לא הסדירה מנגנון אכיפה בנושא, והאחריות הוטלה על צבא לבנון.²² בשל העובדה, שהאמל"ח היווה אלמנט מרכזי בבניין הכוח, כאשר הדגש הושם על היבטו הכמותי, היה חשוב לחזבאללה לשמור על נתיב האספקה פתוח.

גבול סוריה-לבנון נמתח לאורך כ-360 ק"מ, כאשר כ-100 ק"מ מהם מהווים את הגבול הצפוני והיתרה את הגבול במזרח לאורך בקעת הלבנון. חרף אורכו, קיימים בסך הכול חמישה מעברי גבול רשמיים, מתוכם שניים בלבד בגבול המזרחי – מעבר קעא השוכן דרומית-מזרחית לעיר אל-הרמל ומעבר מצנע הממוקם צפונית-מזרחית לרשאיה. בעוד שבגבול הצפוני החל לפעול בתחילת 2008 כוח פיקוח בן 800 חיילים בראשות גנרל לבנוני תוך קבלת הכוונה גרמנית, נותר הגבול המזרחי פרוץ. עשרות מעברים פיראטיים לאורכו אפשרו להבריח אמצעי לחימה ללא הפרעה לכל רחבי לבנון ואם לא די בכך, הרי שגם הפיקוח בשתי נקודות הגבול הרשמיות היה רחוק מלהשביע רצון. מעברי קעא ומצנע מרוחקים מהגבול 12 ק"מ ו-8 ק"מ בהתאמה. מרווח זה מאפשר אפוא להיכנס ללבנון ללא חשש מביקורת הגבולות ולהכניס לתחומה מכל הבא ליד. יתר על-כן, מעבר מצנע שעל כביש ביירות-דמשק משמש כנקודת החצייה העיקרית למשאיות. אך על-אף שעוברות דרכו כ-200 משאיות ביום, רק 30 מהן נסרקות על-ידי הרשויות באופן רנדומלי,

מה שמאפשר להבריה בקלות אמל"ח כבד ובכלל זה רקטות ארוכות טווח בכמות מסחרית ישירות למחסני הארגון בביירות.²³

מציאות זו בגבולות שיחקה היטב לידי חזבאללה. בתום המלחמה, פתח הארגון במרוץ חימוש אינטנסיבי ובסיוע איראן וסוריה חידש את המלאים שהידלדלו במערכה ואף הגדיל את כמותם בצורה משמעותית. אם בקיץ 2006 הוערך מספר הרקטות שבידי הארגון בכ־12,000, הרי שבאוגוסט 2007 דיווח שר הביטחון אהוד ברק כי מספרם טיפס ללמעלה מ־20,000 טילים²⁴ וכעבור שנה נוספת נקבו גורמי מודיעין במספר 42,000 רקטות.²⁵ תפיסת משאית תחמושת בדרום ביירות ב־8 בפברואר 2007 ועליה כ־300 רקטות המוסוות בערמות קש,²⁶ ולכידת משאית נוספת ב־5 ביוני 2007 סמוך לבעל בק, אשר הכילה טילי גראד,²⁷ על־ידי צבא לבנון, חשפו רק טפח קטן ממערך ההברחה וההצטיידות של חזבאללה.

אולם, חזבאללה לא שם את יתרונו על הערך הכמותי בלבד. כלקח מהמלחמה, פעל להגדלת הטווח כדי להכניס את עיקר העורף הישראלי תחת האיום הרקטי ונראה כי קיבל לידי מערכות נשק שלא היו בידי בעבר.²⁸ שנתיים לאחר המלחמה הודה שר הביטחון ברק, כי מרבית אזרחי ישראל מכוסים על־ידי טילי החזבאללה²⁹, ולא מן הנמנע כי הארגון הצטייד בדגם מתקדם של טילי זלזאל וברקטות מסוג פתח־110 לטווח הנע בין 250 ל־300 ק"מ ובעל ראש קרבי של כחצי טון.³⁰

לבד מהרקטות, פעל הארגון להגדיל את מלאי טילי הנ"ט שלו, בדגש על טיל הקורנט המסוגל לפגוע במטרה ממרחק כ־5.5 ק"מ. מהלקחים שהפיק הארגון, נלמד כי היה זה האמצעי היעיל ביותר לעצירת התמרון הקרקעי של צה"ל ולשיבוש מהלכיו בקרב היבשה. על רקע הנחת העבודה של חזבאללה באשר לתכנוניה העתידיים של ישראל, הצטייד הארגון בכמויות טילים גדולות שקיבל ישירות מסוריה, אשר על־פי אגף המודיעין של צה"ל הפכה לאסם האמל"ח שלו.³¹ עם זאת, גם צה"ל לא שקט על שמריו וגיבש מענה לאיום הנ"ט. לאחר המלחמה הושלם הפיתוח של מערכת הגנה אקטיבית עבור השריון הישראלי, המסוגלת לאתר באופן היקפי ירי נ"ט וליירטו באוויר טרם פגיעתו בטנק. התקנת המערכת המכונה "מעיל רוח" על טנקי המרכבה הישראלים, עשויה אפוא לשמוט קלף חשוב מידי של חזבאללה ולאפשר לצה"ל לתמרן בעומק שטחו של האויב ולהכריעו בקרב.³²

מאמץ מיוחד השקיע חזבאללה גם במערך ההגנה האווירית שהתגלה כנקודת התורפה העיקרית שלו. הידיעה כי חיל האוויר מסוגל לאסוף מודיעין ולייצר מטרות ללא הפרעה, להנחית כוחות מיוחדים בעומק לבנון ולהכות במרכזי הכובד של הארגון, הטרידה את מנוחתו של חזבאללה. לפיכך, התגבשה ההכרה בארגון, כי אין די בטילי כתף, שיעילותם מול מערך הקרב בטלה בשישים, כי אם יש להצטייד במערכות מתוחכמות יותר המסוגלות ליירט מטוסי קרב וכטב"מים בגובה רב. הצהרת ראש אמ"ן, כי סוריה העמידה לרשות חזבאללה כמעט כל

יכולת אסטרטגית הקיימת ברשותם,³³ והחשש שהביע שר הביטחון ברק ביוני 2009 בפני מזכ"ל האו"ם אודות נשק מפר איזון בלבנון,³⁴ מרמזים כי חזבאללה רכש יכולות חדשות בתחום. לא מן הנמנע, כי סוריה ואיראן הבריחו דרך הגבול מערכות נ"מ מתקדמות מסוג SA-8 ו-SA-15 המצויות ברשותן. מערכות אלו מותקנות על גבי נגמ"ש, אשר מצויד במכ"ם רב עוצמה, המסוגל לעקוב ברוזמנית אחר מספר מטרות, וליירט כלי טיס בגובה רב באמצעות טילים מונחים. מערכות אלה אידיאליות לחזבאללה על שום ניידותן והיכולת להסתירן, ובשל שנוקק צוות של שלושה אנשים בלבד כדי להפעילן.³⁵

אימונים – גיוסם של מאות ואולי אלפי אנשים חדשים לארגון, שילובם במערך הלוחם והתאמתם ללחימת גרילה הצריכו מערך הכשרה מפותח. גם הכנסתן של מערכות נשק חדשות לארסנל החזבאללה דרשה תהליך הטמעה ממושך, בכדי להגיע לרמת תפעול נאותה. לשם כך, שלח חזבאללה מאות מפעיליו לקורסים והשתלמויות על אדמת איראן, אשר כללו מגוון התמקצעות כגון: ירי נ"ט, שיגור רקטות לטווח בינוני וארוך, איסוף מודיעין וחבלה. רכישת מיומנויות אלו נועדו למלא את החלל שנוצר בשורות הארגון בעקבות המלחמה ולהכין קאדר רחב של פעילים בעלי הכשרה קרבית לקראת יום פקודה.³⁶

אולם, חזבאללה לא הסתפק רק בהעברת קורסים פרטניים לאנשיו. בשלוש השנים שעברו מאז המלחמה, דווח כי הארגון ערך לפחות שני תרגילים גדולים בדרום לבנון, אשר הזכירו יותר צבא קונבנציונאלי מאשר ארגון גרילה. בתחילת נובמבר 2007 נמסר, כי חזבאללה ביצע תמרון צבאי במשך שלושה ימים, לא הרחק מהגבול עם ישראל, אשר הקיף אלפי פעילים ובו נבחנו יכולותיו הצבאיות של הארגון על סמך הלקחים שהופקו מהמלחמה, זאת תוך הקפדה על נראות נמוכה וללא נשיאת נשק כמתחייב מהחלטה 1701.³⁷ כעבור שנה, ב־22 בנובמבר 2008, ביצע חזבאללה תרגיל דומה משני עברי הליטאני אשר בחן בין היתר את מהירות הפריסה של כוחותיו בשטח בהתרעה קצרה.³⁸ ביצועם של שני התרגילים בא ללמד, כי הארגון נערך להעמיד מסת כוחות כנגד תמרון רב־אוגדתי של צה"ל בגזרה רחבה ולבדוק את יכולת מערכיו לשבש באופן מתואם את המהלך הקרקעי של צה"ל כמערכת לוחמת.

אופן הפריסה בשטח – אובדן קו המוצבים הקדמי לאורך הגבול עם ישראל ופעילות צבא לבנון ויוניפי"ל במרחב הפתוח בדרום לבנון, הביאו את חזבאללה לאמץ דפוסי היערכות שונים מבעבר, אשר הותאמו להנחת העבודה של הארגון.

ראשית, חזבאללה הפך את הכפרים הצמודים אל הגבול למרכזי תצפית ואיסוף מודיעין חלופיים. פעיליו אומנם אינם חמושים, אך הם מצוידים במצלמות ובמשקפות ארוכות טווח ומעת לעת נשלחים במסווה של רועים וציידים ללקט

מידע סמוך לקו הכחול. בנוסף לכך, דווח על בנייה מאסיבית של מבנים בצמוד לגדר ולא מן הנמנע כי הם ישרתו את הארגון להוצאת פיגועים וכקו הגנה ראשון בלחימה מול ישראל.³⁹

שנית, חזבאללה נטש את מאחזיו בטבע לטובת התבססות בתוך הכפרים בדרום לבנון. סיבה אחת לכך, היא שכוח יוניפי"ל מיקד את פעילותו במרחב הפתוח ונמנע מלבצע סריקות בתוך הכפרים, פעולה בעלת חיכוך גבוה עם התושבים הטומנת בחובה רגישות נפיצה מן ההיבט הדתי והמיני, בעוד שלארגון חופש פעולה רב בהם על רקע אהדת האוכלוסייה.⁴⁰ סיבה שנייה נבעה מכך שסודן של "שמורות הטבע" נחשף. לאור הערכת הארגון, כי בלחימה בעתיד לא יעלה בידי להגן במרחב הפתוח מול צה"ל, אזי רב הסיכוי לשמר על רצף פעילות ושיגורים בתוך השטח הבנוי ולהפתיע את האויב בלחימה תת־קרקעית. בהתאם לכך, כל אחד מ־160 הכפרים מדרום לליטאני הפך לבסיס צבאי מבוצר והשתלב בתוכנית המגננה המרחבית של הארגון. בכפרים נבנו רשתות תת־קרקעיות של מנהרות ללחימה ולאחסון אמל"ח, הוקמו בתחומם חדרי פיקוד ומודיעין והוצבו בהם חוליות הנדסה ונ"ט מאומנות היטב. לא מן הנמנע, כי בין הכפרים נפרסה גם רשת תקשורת חשאית שייעודה להגביר את התיאום בין תתי הגזרות, הן ברמת קצב האש וזמני השיגור והן כחלק ממתן סיוע יעיל יותר לנקודות מותקפות. בנוסף, הפך כל כפר למרחב שיגור עצמאי, כאשר לרשות עשרות הפעילים המתחזקים אותו כיחידה עצמאית, מלאי גדול למדי של רקטות, אשר הוברחו לדרום במסווה של אספקה אזרחית ותוצרת חקלאית.⁴¹ עם זאת, ראוי לציין כי המעבר לתוך הכפרים אינו חף מחסרונות ועשוי להגביל במידת מה את מרחב הפעולה של חזבאללה. לראיית צה"ל, אין מדובר עוד בכפרים אזרחיים כי אם בבסיסים צבאיים וככאלה יהיו נתונים לחורבן. חזבאללה הזקוק לתמיכת האוכלוסייה המקומית, והרואה עצמו כתנועה חברתית, צריך לקחת אפוא בחשבון את שיעור הנזק שייגרם לציבור אותו הוא משרת ואת ההשלכות בעטיין על מעמדו בחברה הלבנונית. בנוסף לכך, השימוש בכפרים לצרכים צבאיים טומן בחובו פוטנציאל לעימות בין התושבים המקומיים לבין פעילי הארגון על רקע מימדי ההרס הצפויים. לא מן הנמנע, כי החשש מעימות מזוין נוסף בדרום לבנון יוביל לגל מחאה נגד הארגון, כפי שארע בכפר מרוואחין באוגוסט 2009, באופן שיגרע מידי חזבאללה חלק מעמדו.⁴² שלישי, חזבאללה החל להכשיר את המרחב שמצפון לליטאני כמרחב לחימה מקביל לשטח שמדרום לנהר. על־פי דיווחים שונים, ערך הארגון מסע רכש של אדמות ובתים מכפריים דרוזים ונוצרים ופתח בהסתבתם למתחמים צבאיים. בנוסף לכך, הוקם קו ביצורים לאורך הגדה הצפונית של הליטאני ונראה כי נפרסו באזור שמרמת נבטייה ועד למרגלות ג'בל ברוך רקטות לטווח בינוני וארוך. ההיגיון שעמד מאחורי שינוי זה בהיערכות, נבע מכוונת הארגון להשיג חסינות למערכי

מפני תמרון קרקעי של צה"ל או מפני איגוף אנכי, מרצונו לקיים אסטרטגיית שיגור רב-שכבתית, שאינה פרוסה ברובה מדרום לליטאני כפי שהיה במלחמה, אך עשויה להיות מוגנת דיה מפני פשיטות חי"ר ותקיפות חיל האוויר, ובמטרה לאפשר מרווח פעולה גדול דיו לחוליות הנ"ט כדי לבלום טורי שריון הנעים בתווי הררי קשה ובשטח נחות.⁴³

תפיסת ההפעלה – מהנחת היסוד של חזבאללה, כי בעתיד יתמודד מול מתקפה קרקעית רחבה, ומהמגמות שאפיינו את תהליך בניין הכוח שלו בשלוש השנים האחרונות, ניתן לגזור את עיקריה של דוקטרינת הלחימה של הארגון. ככלל, נראה כי חזבאללה הבין שיקשה עליו להגן על דרום לבנון מול התמרון של צה"ל ולכן פעל הארגון לשינוי התצורה של שדה הקרב. תחת לחימה בשטחים פתוחים העביר חזבאללה את מרכז הכובד לכפרים. כלומר, אם צה"ל יחתור לחיסול מוקדי השיגור וריכוזי לוחמים, יהיה עליו לנהל לחימה בשטח בנוי, בעשרות מוקדים בוזמנית. השתלטות על מרחב אורבאני מול אויב המסתתר מאחורי אוכלוסייה אזרחית דורשת בהכרח כוחות ניכרים, שעלולים להיחשף ללוחמת מנהרות, לניסיונות חטיפה, למטענים ולנ"ט, ובה בעת להימנע מפגיעה בבלתי מעורבים. באופן זה מייצר לעצמו חזבאללה מטרות בדמותם של חיילי צה"ל, ומהיכרותו את רגישות החברה הישראלית לקורבנות, ביכולתו לצפות כי הצלחתו לגבות מחיר כבד תוביל לערעור האמון בהנהגה המדינית והצבאית ולשיבוש המשכו של המהלך הקרקעי. גם הרחבת שורות הלוחמים, חימושם בטילי נ"ט מתקדמים ופריסתם מצפון לליטאני משרתים יעד זה. מצד אחד, יהיה על צה"ל למתוח את הקוים, לנוע בשטחים נשלטים ולהיחשף לאמל"ח מדויק הנורה ממרחק, אך מצד שני יתאפשר ללוחמי חזבאללה לבלום טורי שריון על-ידי מסך אש של טילים לרוב, לזנב בכוחות ולשמור על שרידותם או לחילופין למשוך את צה"ל עמוק יותר לשטח לבנון ולנהל לחימה הרחק מהגבול על כל המשתמע מכך. בנוסף, פריסה צפופה מצפון לליטאני עשויה למנוע איגוף של דרום לבנון ותנועת מלקחיים של צה"ל להשתלטות על מרחב זה. כלומר, עולים סיכוייו של המערך הלוחם של חזבאללה בקו הקדמי לשרוד, בעוד שאיגוף דומה כנגד הקו האחורי מצפון לליטאני נתפס כהרה סכנות לצה"ל ויכול לשחק לטובת הארגון.

במקביל ללחימה הקרקעית, ייחס חזבאללה נתח עיקרי ליכולתו לאיים על העורף הישראלי. הגידול הניכר בכמות הרקטות לסוגיהן השונים ואופן פריסתן נועד לשרת מספר מטרות. ראשית, למנוע מחיל האוויר מהלך פתיחה דומה ל"משקל סגולי", באופן שישמיט מהארגון קלף אסטרטגי. פיזורן של רקטות ארוכות טווח בכל רחבי לבנון ויצירת מאות אתרי שיגור מסוג זה אמורות בהכרח לנטרל את כושרו של חיל האוויר להשיג תוצאה דומה בעתיד ולא ממלטת את עומק ישראל מפגיעה. שנית, שימור של יכולת ירי רצופה, גם אם התמרון של צה"ל בדרום לבנון

יצליח, וחיזוק ניצחוננו התודעתי של הארגון. לראיית חזבאללה, צה"ל מסוגל לכבוש את דרום לבנון, כפי שעשה מספר פעמים בעבר, ולפגוע במערך הרקטות שלו לטווח קצר. אולם, הטווח המוארך של הרקטות והצבתן בעומק לדידו, נועדו לבטל את גודל ההישג של המהלך הקרקעי הישראלי, להתריס כנגד השליטה של צה"ל בשטח ולקעקע את אמון הציבור הישראלי על אופן ניהולה של המערכה. כלומר, הימשכותם של מטחי ירי כבדים למרכזי אוכלוסייה בישראל מעומק שטח לבנון מטילים דופי בהצלחת צה"ל להסיר את האיום לצד האדרת תדמיתו של חזבאללה כארגון שורד וכיריב שלא ניתן להכנעה. שלישית, זריעת הרס בנפש ובתשתית תוך הפיכת החיים בעורף הישראלי לבלתי נסבלים, כך שכביכול יורגש כי הלחימה הועברה לשטח ישראל. הווה אומר, גורלם של כלל תושבי ישראל לא יהיה שונה מאחריתם של אזרחי לבנון. דין ביירות יהיה כדין תל-אביב ועל הפצצות חיל האוויר ישיב הארגון מידי יום במטחי רקטות בכמות גדולה. רביעית, פגיעה קשה בעורף האזרחי עשויה לפגוע במוראל מערך המילואים של צה"ל ובמאמץ המלחמתי שלו על אדמת לבנון. כלומר, ירי כבד על מישור החוף וגוש דן עלול להעמיד את מרבית אנשי המילואים בפני התלבטות: האם להישאר ביחידה הלוחמת כאשר המחשבה נתונה למשפחה המותקפת או לחילופין לנטוש את החזית לטובת הבית. חמישית, העמדת העורף הצבאי תחת מגננה רצופה עשויה לשבש את פעילותו התקינה של צה"ל בחזית הלחימה. רקטות הפוגעות במפקדות מטה או לחילופין בריכוזי סד"כ הינן גורם מעכב, המעסיק את האויב בפעולות חילוץ והסתתרות ועלול לפגום במאמץ הלוגיסטי להזרים תגבורות ואספקה לשדה הקרב.

תפיסת ההפעלה של חזבאללה לא פסחה גם על היבטי הלחימה באוויר ובים. הפגיעה באח"י חנית בתחילת המלחמה ובפרט הפלת מסוק היסעור בסופה היו בעלי ערך שחרג מן ההצלחה הנקודתית שלהן. לבד מן ההלם שיצרו, גרמו אירועים אלו לשינוי במהלכיו של צה"ל. חיל הים נהג במשנה זהירות והרחיק את ספינותיו מהחופים בעוד שנפילת המסוק הביאה לסיום מבצע, שנועד להטות את הכף, ותחת להמשיך בביצועו הקפיא צה"ל את המצב והתרכז בחילוץ. לפיכך, פגיעה בכלי שיט או בכלי טיס נתפסה בעיני חזבאללה כאירוע מכונן שיש לחתור אליו כדי להוציא את האויב משיווי משקלו ולשבש את שיקול דעתו. יתר על-כן, חזבאללה ביקש להצר את פעילות חילות האוויר והים של ישראל במרחב לבנון. ההבנה כי אלה מהווים פלטפורמה להנחתת כוחות מיוחדים בעומק השטח, כפי שקרה בצור ובבעל-בק במהלך המלחמה, ומסכנים נכסים של הארגון חייבה מענה. הצטיידות בטיילי חוף-ים מדגם C-802 ובמערכות נ"מ מתקדמות באה להקשות על קיום מבצעים כאלה בעתיד ולאותת לצה"ל, כי תג המחיר על פעולות מיוחדות עשוי להיות גבוה במיוחד.

סיכום

בשלוש השנים שעברו ממלחמת לבנון השנייה שינה חזבאללה את פניו. הארגון עבר תהליך מקיף של הפקת לקחים והנהגתו הקדישה מחשבה עמוקה לגבי תסריט הלחימה העתידי מול ישראל ביחס למציאות החדשה בשטח ולהלך הרוח השונה בצה"ל. יישומם של אותם לקחים ברוח הזמן ולמול האתגר שעמד לפתחו של חזבאללה, התבטא בבניין כוח מואץ ובהכנתה של תפיסת הפעלה המותאמת לסך מרכיביו. אימוץ דפוסי פעולה חדשים ושינוי מגמות קיימות הוכיחו, כי מדובר בארגון לומד הניחן בהבנת הסביבה בה הוא פועל, בכושר הסתגלות לתנאים משתנים וביכולת להסתכל מנקודת המבט של היריב ולעמוד על ההיגיון המנחה אותו. תכונות אלו מעידות אפוא, כי חזבאללה לא לקה בתסמונת המוכרת של צבאות הנוטים להתכונן למלחמה הקודמת, אלא נערך כנדרש למערכה הבאה. לפיכך, יש להניח כי מול צה"ל יעמוד ארגון חזק יותר השונה בתכלית מזה שנלחם בקיץ 2006. רק בניית מענה בטחוני הולם על-ידי צה"ל, תאפשר להנחית מהלומה על חזבאללה גם במתכונתו העדכנית.

הערות

- 1 ראה נוסח החלטה 1701 של מועצת הביטחון של האו"ם:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/465/03/PDF/N0646503.pdf?OpenElement>.
- 2 עמוס הראל, "דיווחי יוניפי"ל: פירקנו מרבית שמורות הטבע של חזבאללה", **הארץ**, 22/07/2007; ראה דו"ח מזכ"ל האו"ם למועצת הביטחון ב-30 באוקטובר 2007:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/572/70/PDF/N0757270.pdf?OpenElement>
- 3 נאום נסראללה בבירות ב-22/09/2006:
http://www.moqawama.org/english/___print.php?filename=20060926170043026
- 4 אין נתון מדויק על כמות ההרוגים של חזבאללה במלחמה מכיוון שהארגון נמנע במתכוון מלפרט את אבידותיו. ככלל, ההערכות נעו בין 500 ל-800 פעילים, אך זו ההערכה המובילה באמ"ן. ראה אצל לילך שובל, "נתונים חדשים: 600 מחבלי חזבאללה חוסלו בוודאות במהלך הלחימה", **במהנה** 08/08/2006; אלכס פישמן, "חזבאללה שיקם מחצית מעוצמתו הצבאית", **ידיעות אחרונות** 20/11/2006; עמיר רפפורט, "מי יחטוף ראשון", **מעריב** 09/01/2007; רונן ברגמן, "הצרות של נסראללה", **ידיעות אחרונות** 29/06/2007.
- 5 סמדר פרי, "מתחת לאף של אסד", **ידיעות אחרונות** 14/02/2008; רונן ברגמן, "לנסראללה דרוש: רמטכ"ל, ראש אמ"ן וקצין מבצעים", **ידיעות אחרונות** 15/02/2008.
- 6 עפר שלח ויואב לימור, **שבויים בלבנון** (תל-אביב: ידיעות ספרים, 2007), ע"ע 77-78; עמיר רפפורט, **אש על כוחותינו**, (תל-אביב: ספריית מעריב, 2007), ע"ע 113-114; עמוס הראל ואבי יששכרוף, **קורי עכביש**, (תל-אביב: ידיעות ספרים, 2008), ע"ע 179-181.
- 7 Fatima el Issawi, "Al Manar TV: Broadcasting Hezbollah's War", **Asharq al-Awsat** 07/08/2007 <http://www.aawsat.com/english/news.asp?section=5&id=9821>
- 8 עמיר רפפורט, "מזכ"ל בערבון מוגבל", **מעריב** 12/12/2007; ג'קי חוגי, "הסמכויות

- 9 הצבאיות של חסן נסראללה הועברו לידי סגנו", **מעריב** 14/12/2007.
אלוף (מיל') יצחק בן-ישראל, **מלחמת הטילים הראשונה – ישראל-חזבאללה (קיץ 2006)**, (אוניברסיטת תל-אביב, 2007), ע"מ 36.
- 10 נסראללה התראיין לרשת הלבנונית NTV ודבריו צוטטו ברשת CNN האמריקנית:
<http://edition.cnn.com/2006/WORLD/meast/08/27/mideast.nasrallah/index.html>
- 11 נאום נסראללה בבירות ב-22/09/2006 http://www.moqawama.org/english/___print.22/09/2006?filename=20060926170043026
- 12 ראיון של סגן מזכ"ל החזבאללה נעים קאסם לעיתון אל-שרק אל-אווסט
ב-10/09/2006 <http://www.aawsat.com/details.asp?section=4&article=382082&iss:10/09/2006-ueno=10148>
- 13 אלכס פישמן, "חזבאללה שיקם מחצית מעוצמתו הצבאית", **ידיעות אחרונות** 20/11/2006; סמדר פרי, "חזבאללה כבר יישם המסקנות", **ידיעות אחרונות** 06/05/2007; ארי שביט, "העולם על-פי ידליון", **הארץ** 16/05/2008.
- 14 זאב שיף, "הדחת מפקדים גם בחזבאללה", **הארץ** 29/11/2006; פליקס פריש, "מפקדים בכירים בחזבאללה הודחו בעקבות המלחמה", **מעריב** 11/04/2007.
- 15 שם; עמוס הראל ואבי יששכרוף, **קורי עכביש**, (תל-אביב: ידיעות ספרים, 2008), ע"ע 334-332.
- 16 כשנה לאחר הדחתו של יונס, דווח גם על הדחת מפקד כוחות הנ"מ של חזבאללה על רקע כישלון הארגון להתמודד ביתרעילות עם חיל האוויר הישראלי. עמוס הראל, "הודח מפקד כוחות הנ"מ של חזבאללה", **הארץ** 03/01/2008.
- 17 אמירה לם, "מחדל המגירה", **ידיעות אחרונות** 09/03/2007; רוני ברגמן, "מחדל המסוק", **ידיעות אחרונות** 30/11/2007; גיורא סגל, "מלחמת לבנון השנייה – ההזדמנות שהוחמצה", **מערכות**, גיליון 420-421, ספטמבר 2008, ע"ע 18-20.
- 18 ראש אמ"ן עמוס ידליון העריך, כי חזבאללה "מנסה לייצר מערך קרקע שיתמודד בהצלחה עם מהלך קרקעי שבעיני חזבאללה נתפס כלקח המרכזי של צה"ל ממלחמת 2006", ארי שביט, "העולם על-פי ידליון", **הארץ** 16/05/2008; בן כספית, "כן, ניצחנו", **מעריב** 03/07/2009.
- 19 אלוף (מיל') יצחק בן-ישראל, **מלחמת הטילים הראשונה – ישראל-חזבאללה (קיץ 2006)**, (אוניברסיטת תל-אביב, 2007), ע"מ 26.
- 20 ראיון של סגן מזכ"ל חזבאללה נעים קאסם לעיתון אל-שרק אל-אווסט ב-20/09/2007 <http://www.asharq-e.com/news.asp?section=3&id=10265>; ג'קי חוגי, "צבא העם של חזבאללה", **מעריב** 16/04/2008; מיטשל פרוטר, "ממתניים להוראה של נסראללה", **מעריב** 28/04/2008 <http://www.csmonitor.com/2008/0414/p07s03-wome.html>
- 21 נתונים טכניים אודות הרקטות וטילי הנ"ט לסוגיהם ראה אצל: אלוף (מיל') יצחק בן-ישראל, **מלחמת הטילים הראשונה – ישראל-חזבאללה (קיץ 2006)**, (אוניברסיטת תל-אביב, 2007), ע"ע 8, 36.
- 22 ראה נוסח החלטה 1701 של מועצת הביטחון של האו"ם: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/465/03/PDF/N0646503.pdf?OpenElement>.
- 23 Thair Abbas & Mirsal al-Tars & Hussein Darwish & Khaled Arabi, "Smuggling Across the Syrian-Lebanese Border", **Asharq al-Awsat** 27/04/2008, www.asharq-e.com/news.asp?section=3&id=Sanaa-al-Jack, "Arms Smuggling on the Lebanese-Syrian Borders", **Asharq al-Awsat**; 1256020/11/2008 <http://www.asharq-e.com/news.asp?section=3&id=14786> וכן דו"ח מזכ"ל האו"ם למועצת הביטחון מתאריך

- ה־2008/08/25-27-6D27-7B65BFCF9B-6D27-25/08/2008-
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-25/08/2008-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Lebanon%20S2008582.pdf>
- 24 נורית רובין, "ברק: לחזבאללה יש כבר 20 אלף טילים", **מעריב** 28/08/2007.
- 25 מיה בנגל ואמיר בוחבוט, "גורמי מודיעין: חזבאללה מחזיק ב־42 אלף רקטות", **מעריב** 10/07/2008.
- 26 ג'קי חוגי, "צבא לבנון תפס משאית שהובילה מאות טילים לחזבאללה", **מעריב** 11/02/2007.
- 27 ג'קי חוגי, "משטרת לבנון חשפה משלוח טילים לחזבאללה", **מעריב** 07/06/2007.
- 28 ראש אמ"ן עמוס ידלין מסר כי בידי חזבאללה נשק המכסה את עיקר שטחה של ישראל ואף ניתן להגדירו כטק"ק. אלוף פיקוד צפון גדי אייזנקוט אף אישר כי חזבאללה קיבל מערכת רקטית שלא הייתה לו בעבר. ארי שביט, "העולם על־פי ידלין", **הארץ** 16/05/2008; אלכס פישמן ואריאלה רינגל־הופמן, "נסראללה עליו", **ידיעות אחרונות** 03/10/2008.
- 29 יובל קרני ואריה אגוזי, "ברק: הטילים של חזבאללה מכסים כמעט את כל ישראל", **ידיעות אחרונות** 11/07/2008.
- 30 אריה אגוזי, "חזבאללה יקבל מאיראן רקטה לטווח של 400 ק"מ", **ידיעות אחרונות** 28/01/2007; אלכס פישמן, "איראן תציב רקטות מתקדמות בלבנון", **ידיעות אחרונות** 28/02/2007; איתמר אייכנר, אריה אגוזי ואורלי אזולאי, "באר שבע בטווח טילי החזבאללה", **ידיעות אחרונות** 07/06/2008; אלכס פישמן ואריה אגוזי, "מרבית שטח ישראל בטווח טילי החזבאללה", **ידיעות אחרונות** 30/11/2007.
- 31 איתמר אייכנר, "אסד העביר לחזבאללה טילי קורנט נגד טנקים", **ידיעות אחרונות** 07/02/2007; ברק רביד ויובל אזולאי, "ראש אמ"ן: סוריה – אסם הנשק של חזבאללה", **הארץ** 27/10/2008.
- 32 נתונים על מערכת "מעיל רוח" והתקנתה על טנקי מרכבה סימן 4 ראה אצל: http://www.rafael.co.il/marketing/SIP_STORAGE/FILES/3/943.pdf; אמיר בוחבוט, "תשובת זה"ל לטילי הנ"ט: מעיל רוח", **מעריב** 19/06/2007; גיא בכור, "הוא פוחד", **ידיעות אחרונות**, 16/08/2009.
- 33 ברק רביד ויובל אזולאי, "ראש אמ"ן: סוריה – אסם הנשק של חזבאללה", **הארץ** 27/10/2008.
- 34 עמוס הראל, "ברק למזכ"ל האו"ם: הברחות הנשק ישברו את האיזון בלבנון", **הארץ** 02/06/2009.
- 35 אלכס פישמן, "חזבאללה תופס גובה", **ידיעות אחרונות** 01/08/2008; עמוס הראל, ברק רביד ויואב שטרן, "בכיר בחיל האוויר: טילי נ"מ של חזבאללה יאימו על הטיסות", **הארץ** 06/08/2008; נתונים טכניים אודות שתי המערכות ראה באתר פדרציית המדענים האמריקנית: <http://www.fas.org/man/dod-101/sys/missile/row/sa-15.htm>; <http://www.fas.org/man/dod-101/sys/missile/row/sa-8.htm>.
- 36 אלכס פישמן, "חזבאללה שיקם מחצית מעוצמתו הצבאית", **ידיעות אחרונות** 20/11/2006; עמיר רפפורט, "מי יחטוף ראשון", **מעריב** 20/01/2007; מישל פרוטר, "ממתנינים להוראה של נסראללה", **מעריב** 28/04/2008; אלכס פישמן ואריאלה רינגל־הופמן, "נסראללה עליו", **ידיעות אחרונות** 03/10/2008.
- 37 ג'קי חוגי ופליקס פריש, "דיווח: חזבאללה ערך את התרגיל הגדול בתולדותיו", **מעריב** 06/11/2007; רוני שקד, "חזבאללה ערך תרגיל הרתעה", **ידיעות אחרונות** 06/11/2007; A.P, "Report: Hezbollah Stages Maneuvers", <http://www.asharq-e.com/news.asp?section=1&id=10777> **Asharq al-Awsat** 05/11/2007; http://www.terrorism-info.org.il/malam_08/11/2007/

- multimedia/Hebrew/heb_n/pdf/hezbollah_1107.pdf
 38 עמית כהן ואמיר בוחבוט, "עושים שרירים על הגבול", **מעריב** 23/11/2008; עמוס הראל ויואב שטרן, "גורמי ביטחון בישראל: יוניפי"ל ולבנון אינם עושים דבר לרסן את חזבאללה", **הארץ** 23/11/2008; כן ראה סקירת המרכז למורשת המודיעין מתאריך ה-23/11/2008: http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/Hebrew/heb_n/pdf/hezbollah_006.pdf
- 39 אלכס פישמן, "חזבאללה חזר לכפרים שנהרסו על גבול ישראל", **ידיעות אחרונות** 13/05/2007; אושרת נגר-לויט, "חזבאללה מסווה מוצבים כבתים", **מעריב** 09/08/2007; אמירה לם, "השומר", **ידיעות אחרונות** 04/01/2008; עמוס הראל, "חזבאללה חידש את פריסת הקטיושות מדרום לליטני", **הארץ** 10/02/2008; ארי שביט, "העולם על-פי ידלין", **הארץ** 16/05/2008.
- 40 עדות ממשיית לאוזלת ידו של יוניפי"ל ולעיוורונו בכל הקשור לנעשה בתוך הכפרים מדרום לבנון הומחשה עם פיצוץ של מחסן רקטות ב-14/07/2009 בכפר חירבת סילם המרוחק כ-10 ק"מ בלבד מקריית שמונה. חנן גרינברג, "הפיצוץ בלבנון: מחסן קטיושות של חזבאללה", **Ynet** 14/07/2009, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3746588,00.html>
- 41 אלכס פישמן, "חזבאללה חזר לכפרים שנהרסו על גבול ישראל", **ידיעות אחרונות** 13/05/2007; ג'קי חוגי, "חזבאללה הקים רשת טלפונית", **מעריב** 02/09/2007; עמוס הראל, "חזבאללה חידש את פריסת הקטיושות מדרום לליטני", **הארץ** 10/02/2008; אלכס פישמן ואריאלה רינגל-הופמן, "נסראללה עליו", **ידיעות אחרונות** 03/10/2008; ברק רביד, "מזכ"ל האו"ם מזהיר: ארגון חזבאללה מסכן את השלום והביטחון באזור", **הארץ** 17/10/2008; טל זגרבה ואורי טל, "אסור שהחשש מחטיפת חייל נוסף ישתק אותנו" (ראיון עם אל"ם אשר בן-לולו מח"ט 769), **במחנה** 21/11/2008; בן כספית, "כן, ניצחנו", **מעריב** 03/07/2009.
- 42 אלכס פישמן ואריאלה רינגל-הופמן, "נסראללה עליו", **ידיעות אחרונות** 03/10/2008; אנשיל פפר, "תושבי כפר בלבנון גירשו ביריות פעילי חזבאללה", **הארץ** 26/08/2009.
- 43 Nicholas Blanford, "UN Resolution 1701: A View from Lebanon", **Policy Watch No.1414**, <http://www.washingtoninstitute.org/templateC05.php?CID=2940> 21/10/2008 - Policy Watch No.1276, Andrew Exum, "Hizballah's 'Big Surprise' and the Litani Line", <http://www.washingtoninstitute.org/templateC05.php?CID=2652> 21/08/2007 - -, "Hezbollah regroups in a new mountain stronghold", **Times** 26/02/2007 Nicholas Blanford http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/middle_east/article1438090.ece

המודיעין ואתגרי הירי תלול המסלול

אמיר קוליק

פתיח

כל מדינה מגדירה לעצמה את האיומים המרכזיים על קיומה ועל אינטרסיה הבסיסיים. על סמך הגדרות אלה מגבשת המדינה את המענה הרלוונטי – הצבאי, הדיפלומטי, הכלכלי וכו'. במשך שנים נשען המענה הביטחוני הישראלי על שלושה עקרונות בסיסיים: הרתעה, התרעה והכרעה. אלה גרסו בפשטות כי על ישראל להרתיע את מדינות ערב מלפתוח במלחמה, במידה וההרתעה נכשלה מלהשיג את מטרתה המודיעין הישראלי חייב לספק התרעה למלחמה על מנת לאפשר לצה"ל להיערך מבעוד מועד. משפרצה המלחמה על ישראל להיות בעלת יכולת להעביר את הלחימה לשטח האויב ולהכריע את המערכה בזמן קצר, בעיקר נוכח היעדר עומק אסטרטגי וכושר עמידתה המוגבל¹.

שלושת עקרונות אלה – הרתעה, התרעה והכרעה – נועדו בזמנם לתת מענה לאיום המלחמה הקונוונציונאלית. עם זאת, בעשורים האחרונים פחת משקלו של איום זה. יציאתה של מצרים ממעגל העימות עם ישראל, פרישתה של סוריה מהמרוץ להשגת "איזון אסטרטגי" עם התמוטטות ברית המועצות, וחסול עיראק של צדאם חסין ככוח צבאי תרמו כולם לתהליך זה. בה בעת, עלה משקלם של שני סוגי איומים אחרים – טרור המתאבדים ונשק תלול המסלול. שני איומים אלה גובשו כאמצעי להימנע מעימות חזיתי עם צה"ל, בבחינת "נשקו של החלש", וכדרך להתיש את העורף הישראלי. טבעם השונה של פיגועי ההתאבדות והירי תלול המסלול חייב בחינה מחודשת והוספת מימדים חדשים למושגי היסוד עליהם הושתת המענה הצבאי הישראלי. כך לדוגמא במהלך האנתפאדה השנייה עלתה במלוא עוזה השאלה כיצד מרתיעים מחבל מתאבד היוצא לפעולה על מנת למות? בהיבטי התרעה היה האתגר מורכב לא פחות. בעבר התבססה ההתרעה המודיעינית למלחמה על ניתוח שגרת הפעילות של צבא היריב ומתן סימנים המעידים על הערכותו למלחמה. מכיוון שלרוב עסק המודיעין במסגרות לחימה

אמיר קוליק ??????????

גדולות אתגר ההתרעה נמצא בפירוש כוונות היריב ופחות באיתור הסימנים למלחמה. בניגוד להתרעה על מלחמה קרבה, פיגועי ההתאבדות מבוצעים על ידי מסגרות קטנות בעלות רמת מידור גבוה ובקבועי זמן קצרים. בדומה לכך, סוגית ההכרעה אף היא הפכה בעייתית בכל הנוגע להתמודדות איום פיגועי התאבדות, בעיקר על רקע העובדה שמונחי הזמן (עימות ממושך), המרחב (חזית ועורף אזרחי) והיריב (ארגונים תת מדינתיים) השתנו.

עם זאת, בסוגית ההתמודדות עם טרור המתאבדים דומה כי ישראל מצאה בשנים האחרונות נוסחה מוצלחת יחסית המשלבת מודיעין מדויק, פעילות סיכול בשטח היריב ומכשול פיזי. בה בעת, בסוגית ההתמודדות עם איום הירי תלול המסלול לעורף הישראלי דומה כי הדרך עדיין ארוכה. מאמר זה מבקש לתרום לגיבוש המענה לאיום זה באמצעות הרחבת הדיון בעיקרון ההתרעה בתפישת הביטחון הלאומי מול אתגר זה ובחינת המימדים הנוספים מלבד ההתרעה להם נדרש המודיעין בהתמודדות עם איום תלול מסלול.²

איום תלול המסלול – התפתחות

השימוש בירי תלול מסלול לעבר העורף הישראלי אינו תופעה חדשה. אש תותחים נורתה כבר בשנות השישים מרמת הגולן לעבר יישובי עמק החולה והסביבה. בשנות השבעים וראשית שנות השמונים אימצו פעילי אש"פ טקטיקת לחימה זו וירו מטחי רקטות מדרום לבנון לעבר צפונה של ישראל. לאחר שסולק אש"פ ממאחזיו בלבנון על ידי צה"ל בשנת 1982 הלך ותפס חזבאללה את מקומו. גם ארגון זה אימץ בהדרגה את ירי הרקטות כמרכיב מרכזי בלחימתו בישראל. במהלך שני סבבי הלחימה הגדולים שנערכו בין צה"ל לבין חזבאללה בשנות התשעים (מבצע "דין וחשבון" 1993 ו"ענבי זעם" 1996) עשה חזבאללה שימוש מסיבי בירי רקטות לצפון ישראל. מאירועים אלה למד הארגון כי לצה"ל אין למעשה מענה מבצעי יעיל לסוג איום זה, וכי לירי השפעה משמעותית על העורף הישראלי. בהתאם הפך מערך האש תלולת המסלול למרכיב דומיננטי בתפישה הצבאית של חזבאללה. את עיקר כוחו בתחום זה בנה חזבאללה, ככל הנראה, לאחר נסיגת צה"ל מרצועת הביטחון, כאשר התפנה מלחימה שוטפת בכוחות צה"ל והחל להיערך באופן שיטתי למלחמה רחבת היקף. ואכן, במהלך השנים שקדמו למלחמת לבנון השנייה הרחיב הארגון משמעותית את ארסנל הנשק תלול המסלול שברשותו. מקורות ביטחון ישראלים העריכו כי ערב המלחמה היו בידי חזבאללה כ-13,000 רקטות מסוג גראד לטווחים של כ-20 ק"מ ואלפי רקטות נוספות לטווחים ארוכים יותר.³ מלחמת לבנון השנייה הוכיחה לחזבאללה את יעילותו של נשק זה ואת העובדה כי צה"ל מתקשה להתמודד עם איום תלול המסלול. בהתאם גדל משמעותית גם

ארסנל הרקטות שברשותו והן מכסות עתה, על פי דברי שר הביטחון אהוד ברק, את מרבית שטחה של מדינת ישראל.⁴ בהעדר מענה ישראלי יעיל לנשק תלול המסלול ביקש גם החמאס לבנות מערך רקטות דומה. ואכן מחודש יוני 2007 לאחר שהשתלט על רצועת עזה, החל החמאס בתהליך בניין כוח מואץ אשר במהלכו ייצר מאות רקטות, שיפר את טווח הירי שלהן, וכן הבריח לרצועה רקטות גראד לטווח של 40 ק"מ. לאחר מבצע "עופרת יצוקה" (דצמבר 08 – ינואר 09) החל החמאס בניסיונות לרכישת רקטות לטווחים גדולים אף יותר.⁵ לקחים דומים באשר ליעילותו של הנשק תלול המסלול במאבק בישראל הופקו על ידי סוריה. בצבא הסורי קיים מזה שנים מערך אש תלולת מסלול מגוון הכולל רקטות לטווחים שונים וכן טילי קרקע-קרקע לטווחים של מאות קילומטרים. בה בעת, נראה כי הסורים מביטים בהערצה על דרך הפעלת מערכי הרקטות של חזבאללה במלחמת לבנון השנייה ומבקשים להעתיק הן את מטרות הלחימה (פגיעה מסיבית בעורף האזרחי הישראלי) והן דרך הפעלת המשגרים ברמה הטקטית.⁶

הפעלת נשק תלול מסלול בידי האויב – עקרונות מרכזיים

על מנת להבין את תפקידו של המודיעין בהתמודדות עם איום הירי תלול המסלול יש להבין תחילה כיצד מופעל נשק זה ועל פי אילו עקרונות. כלל, כפי שניתן ללמוד ממלחמת לבנון השנייה וממבצע "עופרת יצוקה" מול החמאס בעזה, אפשר לומר כי בלב תפישת ההפעלה של נשק תלול המסלול עומד הרעיון של יצירת איום אש משמעותי על העורף הישראלי ובמקביל בלימת/עיכוב התמרון הצה"לי. דבר זה מושג באמצעות מספר עקרונות:

- א. הגדרת העורף האזרחי כמטרה מרכזית – תכלית קיומו של הנשק תלול המסלול הינה פגיעה בעורף הישראלי האזרחי. להגדרה כללית זו משמעויות מעשיות רבות כגון, העדפת כמות על פני איכות, קרי הצטיידות ברקטות רבות ככל האפשר למרות היותן נשק סטטיסטי שפגיעתו אינה מדויקת, על חשבון בניית מערכים מדויקים, אך כבדים יותר דוגמת טילי קרקע-קרקע. משמעויות אחרות הנובעות מהגדרת העורף האזרחי כמטרה המרכזית קשורות למשל לבחירת מטרות הירי – מטרות אזרחיות ואזורים עירוניים, ובחירת ראשי הקרב בהן תחומשנה הרקטות.⁷
- ב. פריסה רחבה – הן חזבאללה בלבנון והן החמאס ברצועה ביקשו להגביר את שרידות המשגרים באמצעות פריסתם על פני שטח גיאוגרפי רחב. כך למשל בעת מבצע "עופרת יצוקה" ברצועת עזה נורו רקטות מצפון הרצועה, מעזה העיר וכן מדרום הרצועה. בלבנון אשר שטחה גדול עשרות מונים, פרס חזבאללה במהלך מלחמת לבנון השנייה רקטות בעיקר מדרום לנהר הליטאני

אך גם מצפון לו. יתרה מזו, כפי שניתן ללמוד מתקיפת משגרי הזלזאל על ידי חיל האוויר, רקטות ארוכות טווח נפרסו גם באזור בירות.⁸ הפריסה הרחבה מאלצת את צה"ל לפזר את אמצעי האיסוף והאיתור שברשותו, מפחיתה על ידי כך את הסיכוי לאיתור המשגרים, וממילא מגבירה את שרידותם.

ג. חתימה פיזית נמוכה – עיקרון פעולה דומיננטי נוסף הוא הפחתת חתימתם הפיזית של המשגרים. עיקרון זה נועד להקשות על גילויים, והוא מושג על ידי הסוואת המשגרים ופעילות השיגור בשני אופנים מרכזיים: האחד, ניהול מרבית הפעילות הקשורה לירי בתוך או בסמוך לסביבה האזרחית. בהיבט זה למשל, בולט במיוחד השימוש שעשה החמאס במסגדים כמחסני רקטות ואמצעי לחימה אחרים.⁹ הדרך השנייה בה מוקטנת חתימתו של המערך תלול המסלול הינה הסוואת קני השיגור בתוך חורשות טבעיות, בונקרים קטנים בשטחים הפתוחים או בפאתי השטח הבנוי, ובמקרה של משגרים ניידים, כלומר כאלה המורכבים על כלי רכב איחסונים בתוך בתי פעילים.¹⁰ אחת התוצאות המרכזיות של עיקרון זה הינה זמן "חיות מטרה" קצר, כלומר חלון הזמנים בו ניתן לתקוף את המשגר הינו קצר ומסתכם לעיתים ברגעים ספורים. חלון זמנים זה מתחיל כאשר המשגר נחשף (הסרת הסוואתו או יציאתו ממסתור), נמשך בזמן הירי – מספר שניות במהלכן בוערת הרקטה דבר אשר מאפשר לאתרה באמצעים אלקטרו־אופטיים, ומסתיים עם הסוואתו מחדש של המשגר או הסעתו מההירה למקום מסתור.¹¹

ד. מספר רב של משגרים (הקטנת משקלו הסגולי של המשגר הבודד) – כתוצאה מהבנה כללית של יכולות חיל האוויר הסיקו גם בחזבאללה וגם בחמאס כי על מנת לייצר אש תלולת מסלול לאורך זמן יש להצטייד במספר רב של קני השיגור. מספרם הרב של המשגרים הופך את משקלו של המשגר הבודד לזניח ביחס לפעילותו של כלל מערך האש. בדרך זו השמדתם של מספר קני שיגור בודדים אינה משפיעה על קצב ייצור האש. כך לדוגמה במלחמת לבנון השנייה חיל האוויר הישראלי השמיד 93 משגרי רקטות – 50 מהם בגיחות יזומות ביום הראשון למלחמה. 33 משגרים פשוטים הושמדו על ידי מטוסים ששהו באוויר ו"צדו" משגרים.¹² ובכל זאת, במהלך כל ימי הלחימה שמר חזבאללה על קצב ירי ממוצע של כ 130 רקטות ליום וביום אחרון אף ירה 253 רקטות.¹³

ה. מערך הגנה קרקעי תומך – מערך האש תלולת המסלול אינו עומד בפני עצמו אלא נלווה לו מערך הגנה קרקעי. מערך זה משלים את תפישת ההפעלה של תלול המסלול ולמעשה ניתן לומר כי קיומו הוא קריטי, במידה רבה, ליכולתו של האויב ליצור איום אש משמעותי ולאורך זמן על העורף הישראלי. שכן, מטרת המערך הקרקעי היא לבלום או לעכב את כוחות צה"ל ולמעשה "לקנות זמן" למערך האש תלולת המסלול. ואכן, הן חזבאללה והן החמאס

הקימו לצד מערך האש מערכת הגנה נייחת אשר התבססה על עמדות נ.ט, בונקרים וזירות מטענים מוכנות מראש, אשר כל תכליתן הוא גרימת אבדות ועיכוב התמרון.¹⁴

המודיעין ואתגרי הירי תלול המסלול

אתגר ההתרעה

תפישת הביטחון הלאומי הועידה למודיעין תפקיד מרכזי – מתן התרעה למלחמה. העובדה כי בשגרה חלק ניכר מכוחה הצבאי של ישראל אינו מגויס ואינו ערוך לקרב, והעובדה כי לישראל אין למעשה עומק אסטרטגי הופכות את המודיעין ואת יכולתו לתת התרעה למעין "רצועת הגנה ראשונה"¹⁵. ואכן, מתן התרעה למלחמה הפך לתפקידו הקלאסי של המודיעין. כאשר מדובר במסגרות לחימה גדולות וממוסדות דוגמת צבאות סדירים ההתרעה למלחמה אינה הליך פתאומי. לרוב היא נבנית בשלבים, ועשויה להתחיל בהערכה תקופתית, להמשיך במתן התרעה ראשונית על תהליכי הצטברות כוחות, על כוונות, על היערכות ועל סימנים מעידים נוספים, ולהסתיים במתן הערכה מסכמת, שבה קובע המודיעין שמדינה או קבוצת מדינות מתכוונות לתקוף במקום, במועד ובשיטה מוגדרים.¹⁶ במילים אחרות, ההערכות למלחמה של שחקן מדינתי הינה תהליך ממושך המייצר לאורך הדרך סימנים מעידים.

את התרעה ניתן לחלק לשני סוגים עיקריים: האחד, התרעה על כוונה אסטרטגית להשתמש בנשק להשגת מטרות מדיניות או אחרות, השני, התרעה על הערכות קונקרטיות למלחמה. ביחס להערכות של צבא למלחמה מערך האש אינו עומד בפני עצמו. לפיכך, האתגר המודיעיני בהקשר זה נעוץ בעיקר ביכולת לאתר את השינויים בשגרת הפעילות במערכי האש תלולת המסלול ולשלבם במסגרת התמונה הכללית של הערכות היריב למלחמה. בקרב שחקנים מדינתיים המחזיקים במערכי אש תלולת מסלול גדולים וממוסדים המשימה פשוטה יחסית ותבוצע, מן הסתם, במסגרת המעקב השוטף אחרי פעילות הצבא, וכחלק מהניסיונות לאיתור סימנים מעידים. בקרב שחקנים תת מדינתיים דוגמת החמאס וחזבאללה סוגית הסימנים המעידים בעייתית. ברמה האסטרטגית, לרוב מתקבלות ההחלטות בקרב מעגל סגור ומצומצם ביותר של פעילים. ברמה האופרטיבית, אין המדובר בצבאות, אלא במסגרות לחימה קטנות יותר אשר חלק ניכר מתשתיתן המבצעית פרוס ממילא בשטח, ולפיכך חתימתן המודיעינית נמוכה. דווקא במקרים אלה מעקב אחר מערך האש תלולת המסלול עשוי לתרום משמעותית להבנת כוונות היריב ברמה האסטרטגית ובעיקר ברמה האופרטיבית, שכן כמות הסימנים המעידים אשר מייצר מערך זה גדולה יחסית. התשתית הלוגיסטית וכוח האדם הדרוש להפעלתו של מערך אש תלולת מסלול, לצד ההכנות הטכניות במסגרת העלאת

הכשירות עימות, מבטחים כולם כי סימנים מעידים למלחמה אכן יפלטו ויאותרו. מבחינה זו מעקב אחרי מערכים אלה בארגונים תת מדינתיים חשובה לא רק כשעצמה לצורך הבנת האיום אלא עשויה לתרום גם להבנת התמונה הכוללת לגבי כוונות היריב.

לצד המימד הקלאסי של התרעה למלחמה מציג איום תלול המסלול מימד חדש לעבודת המודיעין – התרעה תוך כדי מלחמה. כאן מתמקדת ההתרעה בהצבעה על כוונות היריב להתחיל להשתמש בסוגי נשק אשר לא עשה בהם שימוש עד כה, למשל כוונות לירי רקטות מזוודות בחומרים כימיים או כוונה לירות לעבר אזורים במדינת ישראל אשר עד אז לא נמצאו תחת אש. סוג זה של התרעה נסמך על ההנחה כי היריב יעשה שימוש מדורג ביכולות האש שלו, ולפיכך על המודיעין לספק התרעה ובזמן על מנת לאפשר לפיקוד העורף ולאזרחים עצמם להיערך לאיום הצפוי. המשמעות לבניין הכוח המודיעיני בהקשר זה הן רבות, ובמרכזם עומד הצורך להעמיק את החדירה המודיעינית לדרג קבלת ההחלטות בארגונים ובמדינות הרלוונטיות, ולדאוג כי מידע זה יזרום באופן רציף גם תוך כדי מלחמה. כל זאת, כמובן, בהנחה כי החלטות קריטיות בנוגע לירי תלול מסלול תתקבלנה בדרגים אלה, ולא על ידי דרגי השטח באופן בלתי מבוקר.

אתגר ההכרעה

אם כן, בכל הנוגע להתרעה למלחמה העיסוק המודיעיני בנשק תלול המסלול אינו עומד בפני עצמו ומהווה חלק ממכלול תחומים רחב יותר אשר המעקב המודיעיני אחריהם אמור להניב בסופו של יום – התרעה. לעומת זאת, ביחס לעיקרון ההכרעה ממלא העיסוק המודיעיני באתגר תלול המסלול תפקיד משמעותי ומרכזי יותר. סוגית ההכרעה הינה סוגיה מורכבת החורגת מעבר לתחום הצר של התמודדות עם יריב המשתמש בנשק תלול מסלול ולפיכך ראויה לדיון נפרד החורג מתחום מאמר זה. עם זאת, באופן כללי ניתן לומר כי בתפישת הביטחון הישראלית הכרעה הינה במידה רבה מונח נרדף להנחלת "מפלות צורבות לערבים", כפי שהגדיר זאת, ישראל טל.¹⁷ הדרכים להשגת אותה "מפלה צורבת", על פי טל, כוללת את השמדת כוחו הצבאי של היריב ככוח לחימה סדור, ובמידה פחות יותר, כיבוש שטחו והשתלטות על מרחבי הפריסה והתמרון שלו, פגיעה בבעלי בריתו של היריב, השמדת תשתיתו הכלכלית ואיום על עיר הבירה שלו.¹⁸ עקרונות אלה גובשו בשנות החמישים ונועדו להתמודד עם יריבים מדינתיים המחזיקים בנכסים טריטוריאליים, ומגנים עליהם באמצעות צבאות סדירים. יישום עקרונות אלה להכרעת ארגונים תת מדינתיים דוגמת חזבאללה וחמאס דורש הסבר והתאמה, שיתכן ולא כאן המקום לפרטם.¹⁹ בה בעת, ברור כי בכל עימות עתידי עם ארגונים תת מדינתיים התופשים את הירי תלול המסלול כאסטרטגית לחימה עיקרית נגד ישראל תהווה סוגית ההתמודדות

עם ירי לעורף הישראלי סוגיה קריטית. כפועל יוצא מכך, הכרעה היריב תימדד, במידה רבה, באמצעות שלושה פרמטריים מרכזיים: הראשון, הפסקת/צמצום הירי לעורף הישראלי; השני, הפגיעה בנכסים אסטרטגיים של האויב והשלישי, כושר העמידה של העורף הישראלי. לגבי הפרמטר האחרון, כושר עמידתו של הציבור הישראלי תלוי בגורמים רבים אשר נראה כי המודיעין משחק בהם חשוב, אם כי משני ביחס למרכיבים אחרים. תפקיד המודיעין בהקשר זה מתמצא בעיקר בהצבעה על סל האיומים האפשריים טרם המלחמה (לצורך בניין הכוח של פיקוד העורף והקטנת מימד אי הוודאות הציבורי), בעת מלחמה – הצבעה על איומים בשלבי התהוות, למשל כוונות לירי נשק בלתי קונוונציונאלי, וכמובן, השתתפות בהערכות מצב לגבי שגרת החיים בעורף. בשני הפרמטריים הראשונים – הפסקת/צמצום הירי ופגיעה בנכסים אסטרטגיים של האויב למודיעין תפקיד מרכזי יותר, ובכך יעסוק המשך המאמר.

הפסקת/צמצום הירי לעורף הישראלי

היכולת לצמצם משמעותית את הירי לעורף הישראלי תלויה בהבנת תפישת ההפעלה של מערכים אלו בקרב חמאס, חזבאללה וסוריה. תפיסה זו, כאמור, מבוססת על מספר עקרונות; המרכזיים שבהם: פריסה רחבה, חתימה פיזית נמוכה, מספר רב של משגרים. מציאת פתרונות לבעיות המבצעיות שמציב כל אחד מעקרונות אלה תוביל בסופו של דבר להתמודדות מוצלחת עם האתגר תלול המסלול. חלק ניכר מהפתרונות נעוץ במלואו או בחלקו בשדה המודיעיני.

הבעיה: פריסה רחבה וחתימה פיזית נמוכה; המענה: תעדוף אזורי הטיפול ומיקוד האיסוף

כאמור, שנים מהעקרונות החשובים על פיהם מפעילים החמאס, חזבאללה, וככל הנראה גם סוריה, את מערכי האש תלולת המסלול שלהם הינם פריסה המשגרים בשטח גיאוגרפי רחב והקטנת חתימתם הפיזית. כל זאת על מנת להקשות על איתורם ולהגביר את שרידותם. בהקשר זה למודיעין תפקיד חשוב ובמרכזו הגדרת סדרי עדיפויות לטיפול, ובשיתוף הגורם המבצעי קביעת סוג הטיפול המבצעי שינתן לכל אזור. הפריסה הרחבה, במיוחד כאשר מדובר בשטחים נרחבים דוגמת אלו אשר בסוריה ובלבנון אינה מאפשרת, מן הסתם, להקצות אותם משאבים מבצעיים ומודיעיניים לכל אתר (יישוב או שטח פתוח) בו עשוי להימצא משגר רקטות. בה בעת, החתימה הנמוכה של משגר רקטות מחייבת תגובה מהירה מיד עם איתורו.

למרות כל אלה, ומטבע הדברים, קני השיגור אינם מפוזרים באופן שווה על פני כל זירת המערכה, והאש המיוצרת מכל אזור גיאוגרפי אינה שווה בכמותה

או בסוג המטרות אליהם היא מיועדת. כך לדוגמה על פי ניתוחו של אבי רובין, במלחמת לבנון השנייה ירה חזבאללה רקטות ממספר אזורים עיקריים. למשל מפאתי צור נורתה אש לעבר היישובים במערב ישראל – מישור החוף הצפוני ובעיקר חיפה, ואילו ממדרום בקעת הלבנון נורתה אש לעבר רמת הגולן.²⁰ בדומה לכך במבצע "עופרת יצוקה" נורו רקטות לעבר אשדוד בעיקר מצפון הרצועה. מצב זה יש לנצל על מנת לקבוע סדרי עדיפויות גיאוגרפיים לטיפול ולהכין מענה מודיעיני ומבצעי ייחודי לכל אזור. בשלב הראשון צריך המודיעין להצביע על המרחבים הגיאוגרפיים אשר צפויים לייצר את עיקר האש לעורף ישראל או לחילופין לייצר אש (גם אם דלילה) לעבר ריכוזי אוכלוסיה העיקריים כגון גוש דן ולעבר יעדי תשתית אסטרטגיים. תעדוף מעין זה יכול להתבצע תוך שיקלול נתונים דוגמת הקרקע, האוכלוסייה, פריסת האויב וסוג הרקטות הפרוס באזור וכן יכולתו של המודיעין לייצר מטרות באותו מרחב. בשלב השני יש להכין לכל אזור מענה מודיעיני ומבצעי המתאים לו. בדרך זו תתקבל בסופו של דבר תוכנית מבצעית רחבה המורכבת מתתי תוכניות, מעין פסיפס מודיעיני – מבצעי הנותן מענה מיטבי לאיומים ספציפיים בכל אזור גיאוגרפי. זאת במקום תוכנית אחת גדולה וכבדה המבקשת לכפות מענה אחיד על כלל מרחב הלחימה. נקיטת דרך זו בעימותים קודמים הייתה מביאה למשל, להפניית משאבים איסופיים וכוחות אוויריים או קרקעיים גדולים יותר למרחב צור או צפון הרצועה מיד עם פריצת המערכה, ללא צורך להמתין להצטברות נתוני הירי (לאחר מספר ימים או שבועות של ירי). לחילופין בהעדף מידע מודיעיני ויכולת לייצר מטרות באזורים אלה יכול היה המתכנן המבצעי לגבש מענה קרקעי מתאים לתאי שטח אלה טרם תחילת הלחימה, ולאפשר הפניית מאמצי האיסוף והאוויר לאזורים אחרים בהם היכולת לייצר מטרות גבוהה יותר. בהיבט זה עבודת המודיעין והניתוח של פריסת משגרי הרקטות עשויה לסייע לסנכרן בין מאמצי האוויר והאיסוף לבין המהלכים הקרקעיים – למנוע ריכוז מאמץ איסופי במקומות בהם היכולת לייצר מטרות נמוכה, ולחילופין להפנות לאזורים אלה מראש – כבר בשלב התכנון, כוחות קרקעיים. נתון זה הופך קריטי עוד יותר אם נביא בחשבון את התעצמות חזבאללה וסוריה ואת האפשרות כי במלחמות הבאות מול גורמים אלה תיוצר אש מסיבית של רקטות ארוכות טווח משטחים בעומק סוריה ולבנון.

מבחינה מודיעינית ומבצעית תעדוף אזורי הטיפול אסור לו שיפסק עם תחילת המלחמה אלא הוא חייב להיות דינאמי ולהתבסס על ניתוח נתוני הירי, מצב כוחותינו, ויתכן כי גם על מצב האוכלוסיה האזרחית באזורים/ערים ספציפיות בארץ. כך לדוגמה יתכן ופגיעות קשות חוזרות ונשנות באזור עירוני מסויים יחייבו את צה"ל כחלק מהסיוע לעמידות העורף, לגבש מענה מבצעי מהיר (אד

הוק) לטיפול באזור ממנו נורת האש, גם אם אזור זה לא נכלל בסדרי העדיפויות הראשונים לטיפול.

הבעיה: מספר רב של משגרים; המענה: תכנון מבצעי בעל אפקט פגיעה רחב על כושר הלחימה של הארגון, הגברת קצב ייצור המטרות

העיקרון השלישי על פיו מפעילים החמאס, חזבאללה, וככל הנראה גם סוריה, את מערכי האש תלולת המסלול שלהם הינו פריסת מספר רב של משגרים. זאת, כאמור, על מנת להקטין את משקלו הסגולי של כל משגר, ולמנוע מצב בו פגיעה במספר משגרים בודדים תשפיע על קצב ייצור האש לתחומי ישראל. בהתמודדות עם "אתגר הכמות" למודיעין תפקיד כפול: בשלב התכנון ובשלב הביצוע. על רקע ההבנה כי כמותם הרבה של קני השיגור אינה מאפשרת השמדתו של כל אחד מהם פיזית על המודיעין להצביע בשלב גיבוש התוכנית המבצעית על נקודות תורפה אשר פגיעה בהן תוציא מכלל פעולה מסגרות ירי גדולות ככל הניתן. לדוגמא, בהנחה כי הפעלת מספר רב של משגרים באופן סדור ולאורך זמן דורשת סוג כלשהו של פיקוד ושליטה מרכזיים: מפקדות מקומיות, תשתית תקשורתית וכדומה, חובתו של המודיעין בשלב התכנון לאתר ולהצביע על רכיבים אלה (הן בהיבטי ניתוח והן בהיבטי מטרות). במלחמת לבנון השנייה, כפי שמראה אבי רובין, חזבאללה הנמיך והגביר את קצב האש לעורף הישראלי בהתאם לרצונו.²¹ דבר זה מחייב מבנה סדור כלשהו של פיקוד ושליטה. יתרה מזו, כפי שמסביר בן ישראל, חזבאללה הינו מצד אחד ארגון בעל אלמנטים של גרילה (בעיקר בהיבטי פעילות חשאית, מיודר ושרידות), ומצד שני מדובר, לטענתו, "בארגון צבאי קלאסי עם מוצבי פיקוד ושליטה, מערכות תקשורת מתקדמות, מחסני אמל"ח... תשתית קבועה, ויחידות אזוריות של לוחמים מאומנים היטב".²² למסקנה דומה הגיעו גם בידל ופרידמן, אשר ניתחו את לחימת חזבאללה בקיץ 2006, והראו כי הארגון התנהל במהלך העימות עם צה"ל כארגון צבאי מסודר יותר מאשר כארגון גרילה מבוזר.²³ עיקרון זה וודאי ישים גם לסוריה בה סביר כי הפעלת מערכי האש תבצע על פי מבנה היררכי ופיקודי מסודר הנובע מעצם העובדה שמערכים אלה מהווים חלק מהצבא הסדיר. נוכח תהליכי המיסוד שעוברים על כוחו הצבאי של החמאס סביר כי בעתיד יהפכו גם את מערכי האש בארגון זה לבעלי פיקוד ושליטה סדורים ברמה זו או אחרת. בהתאם, אל מול כל אחד מגורמים אלה תפקיד המודיעין אינו יכול להסתכם בהצבעה על טיב האיום, פריסתו וכוונות היריב, אלא מחובתם של אנשי המודיעין להצביע כבר בשלב התכנון על אותם רכיבים ארגוניים, אשר הפגיעה בהם תסייע להוציא מכלל פעולה חלקים רחבים ככל האפשר ממערכי האש תלולת המסלול.

מימד נוסף הנוגע להתמודדות עם כמותם הרבה של קני השיגור קשור ליכולתו של המודיעין לייצר מטרות לתקיפה. בצבאות מודרניים בהם כוח האש הוא מרכיב דומיננטי תופס תחום ייצור המטרות על ידי המודיעין מקום מרכזי. למעשה ללא מודיעין מטרות איכותי לא תתיכן הפעלה יעילה של אמצעי האש. בהיבט זה מעביר המודיעין מידע מפורט על מיקום המטרות בזמן אמת ולא פחות חשוב מכך מסייע בקביעת סדרי עדיפויות להשמדתן, בהתאם למידת הסיכון שמציבה כל מטרה ולזמינות האמצעי התוקף.²⁴ תפקיד מודיעיני זה הופך קריטי בהתמודדות מול מערכי אש תלולת מסלול המתבססים על מספר רב של משגרים. הכמות הרבה של המטרות מחייבת את המודיעין לא רק להכנה מוקדמת טובה יותר ולבניית יעדים לתקיפה טרם המערכה, אלא ובעיקר לפיתוח יכולת למתן מידע על מטרות בזמן אמת. עמידה מוצלחת במשימה זו מותנת, מן הסתם, בפיתוח מענה המתבסס על שילוב בין ידע מודיעיני (סוג אמצעי הלחימה שבידי היריב ודרך הפעלתם ברמה טקטית והטכנו־טקטית) לבין יכולות טכנולוגיות מתקדמות (איתור ותקיפה). התמקדות בצד אחד של המשוואה – ידע מודיעיני או יכולת טכנולוגית – לבדו יספק פתרון מבצעי חלקי בלבד.

פגיעה בנכסים אסטרטגיים של האויב – הקשר בין הכרעה להתרעה

מעבר לפגיעה בכוחו הצבאי של היריב – במקרה שלנו השמדת מספר רב של משגרים ורכיבים ארגוניים אחרים המשפיעים על הירי, הכרעה או "מפלה צורבת" תושג גם באמצעות פגיעה בנכסיו האסטרטגיים. לגבי מדינה יריבה המונח "נכס אסטרטגי" ברור דיו וכולל, בין השאר, שטחים חיונים (בהיבט הביטחוני), לצד מוסדות השלטון עצמו, תשתיות לאומיות חיוניות, מתקנים כלכליים מרכזיים וכדומה. נשאלת השאלה מהו נכס אסטרטגי לגבי ארגונים תת מדינתיים דוגמת חמאס וחזבאללה? לכאורה, מדובר בארגונים בהם הטריטוריה אינה ממלא תפקיד מרכזי. ארגונים אלה אינם מדינות, ולפיכך גם אין להם תשתיות לאומיות או מוסדות שלטון. עם זאת, כאשר בוחנים את החמאס וחזבאללה מוצאים כי גם להם ישנם נכסים אשר ניתן להגדירם כאסטרטגיים. מבחינת טריטוריאליה, מרכז הכובד של ארגונים אלה מצוי באותם אזורים בהם נמצאת אוכלוסייה האוהדת אותם, ואשר מתוכה ובעזרתה הם פועלים. במקרה של החמאס סביר כי ניתן להגדיר שכונות ומחנות פליטים מסויימים ברצועה כמעוזי הטריטוריאליים. במקרה של חזבאללה דרום לבנון, מרכז וצפון הבקאע (המרחב שבין בעלבכ לאל-הרמל) והשכונות הדרומיות בבירות משמשות באופן מסורתי כמאחזי הטריטוריאליים הטבעיים. פגיעה וכיבוש אזורים אלה באופן מלא או חלקי סביר כי תישא בעיני הארגון אפקט של נזק אסטרטגי.

למימד הטריטוריאלי יש להוסיף את המימד הארגוני – מוסדי. הן החמאס והן חזבאללה הינם ארגונים אשר צומחים מתוך האוכלוסיה, ומקיימים עמה קשרי גומלין הדוקים באמצעות מערכת של מוסדות המעניקים שירותי מדינה ("דעוה"). בהקשר זה הגדיל לעשות החזבאללה כאשר הקים למעשה מעין ממשלה ("המועצה המבצעת") האחראית על מתן שירותים שונים דוגמת חינוך, בריאות, שירותי בנייה, תמיכה סוציאלית, תרבות, דת ועוד לעדה השיעית. מערכת זו נסמכת הן על תשתית אנושית מתאימה – פקידות בירוקרטית, והן על תשתית פיזית – משרדים, מחסנים, מבנים שונים וכדומה. תשתיות אלה מהוות דוגמה לנכס אסטרטגי של הארגון. באותה מידה, נכס אסטרטגי עשוי להיות פעיל מסויים המוגדר למשל כמנהיג העתידי או שורת נכסים כלכליים המפרנסים את בכירי הארגון. אמנם הפגיעה בנכסים מסוג זה לא תשפיע ישירות על הירי לעורף ישראל במהלך המלחמה, אולם סביר כי תתרום ליצירתה של תחושת "מפלה צורבת" בקרב ארגונים אלה והנהגותיהם. בהקשר זה יש לזכור כי מבחינת תפישת הביטחון הישראלית השגת הכרעה או "מפלה צורבת" אמורה לבנות לאורך זמן את ההרתעה הישראלית. לפיכך, מלחמה בארגון המפעיל נשק תלול מסלול ובכלל, אסור לה שתסתכם בהתמודדות עם הירי בלבד, אלא ראוי שתביט קדימה ותתפוס את ההתמודדות כחלק מתהליך מתמשך אשר בסיומו יבינו החמאס, החזבאללה או כל גורם אחר כי ירי לעורף הישראלי נזקו רב על תועלתו. למודיעין הביטחים אלה תפקיד מכריע אשר במרכזו הצבעה על אותם נכסים אשר הפגיעה בהם תתרום לתהליך, יצירת "מסה קריטית" מנכסים אלה, איסוף מידע לגביהם והכנתם כיעדים לתקיפה.

סיכום

איום הנשק תלול המסלול מציב אתגרים רבים לתפישת הביטחון הישראלית וחייב לאלץ את האמונים עליה לחשיבה מחודשת באשר לעקרונות עליהם היא נשענת: הרתעה, התרעה, הכרעה. בדומה לרמה העקרונית של תפישת הביטחון גם בתחום המודיעין נדרשות התאמות, ואולי אף יותר מכך, על מנת להתמודד בהצלחה עם האתגרים שמציב איום הירי תלול המסלול על העורף הישראלי. בניגוד לתפקיד שהועידה למודיעין תפישת הביטחון הלאומי – מתן התרעה למלחמה, המודיעין עצמו מעולם לא צמצם את עיסוקו לתחום זה בלבד. אנשי המודיעין תמיד היו מעורבים לא רק באיסוף ובהערכה אלא במתן מודיעין למגוון רחב של צרכים צבאיים: בניין הכוח, תכנון, מבצעים מיוחדים, הערכות הישג וכדומה. בה בעת, נראה כי מורכבות האתגר שמציב הירי תלול המסלול במלחמה עתידית דוחף את המודיעין ומחייב את אנשיו לגלות מעורבות רבה יותר בתהליכי התכנון המבצעי טרם המערכה, במתן מודיעין מטרות מסיבי ואיכותי יותר ובניהול המערכה באופן כללי. בה בעת, דומה כי ההצלחה בהתמודדות עם איום תלול המסלול, תלויה, לא רק במודיעין ובאנשיו אלא גם בהבנתם של גורמי הצבא האחרים, כי יש לשלב את

המודיעין ותפוקותיו המחקריות והאסופיות באופן עמוק ונרחב בתכנון ובביצוע. הבנה מעין זו עשויה להבטיח כי בהתמודדות הבאה מול אתגר הירי תלול המסלול התוצאה תהיה טובה בהרבה מהפעמים הקודמות.

הערות

- 1 ישראל טל, ביטחון לאומי, תל אביב: דביר, 1996, עמ' 63-61, 81-80, 86-85.
- 2 לדיון ומשמעויותיו הכוללות של איום תלול המסלול על תפישת הביטחון הלאומי ראה גבריאלי סיבוני, נשק תלול מסלול, לוחמת גרילה ותקפותה של תפישת הביטחון, עדכן אסטרטגי, כרך 10, גיליון 4, פברואר 2008, עמ' 11-16.
- 3 עמוס הראל, אלוף בן, ראש אמ"ן: בידי חזבאללה רקטות שמגיעות לאזור השרון", הארץ, 27.07.2004
- 4 הצהרת ברק בעת סיור בדרום, walla, 7.8.2008 - <http://euro.walla.co.il/?w=21/1326281> עוד על מערך הרקטות של חזבאללה לאחר מלחמת לבנון השנייה ראה: אמיר קוליק, "חזבאללה והמלחמה הבאה", עדכן אסטרטגי, כרך 10, גיליון 3 (נובמבר 2007), עמ' 33-42.
- 5 עמוס הראל, "עזה אחרי 'עופרת יצוקה': החמאס מתחמש ברקטות ארוכות טווח וטילים נגד מטוסים", הארץ, 22.4.2009; על תהליך בניין הכוח של החמאס והניסיון להעתיק את תפישת הלחימה של חזבאללה ראה: אמיר קוליק, "לבנון לייט": לקחי המבצע בעזה והמערכה הבאה מול חזבאללה צבא ואסטרטגיה, כרך 1, גיליון 1, אפריל 2009, עמ' 58-45; על התפתחות הזרוע הצבאית של החמאס ראה: אביעד גיא, הזרוע הצבאית של חמאס ברצועת עזה: התפתחות, דפוסי פעולה וצפי, צבא ואסטרטגיה, כרך 1, גיליון 1, אפריל 2009, עמ' 5-10.
- 6 יפתח שפיר, התעצמות צבא סוריה עדכן אסטרטגי, כרך 10, גיליון 2, אוגוסט 2007, עמ' 16-21.
- 7 לסוגיית ראשי הקרב בהם חומשו הרקטות, ראה רובין, עמ' 10. לסוגיית מטרות הירי, ראה שם, עמ' 12.
- 8 על אזורי פריסת הרקטות ראה יצחק בן ישראל, מלחמת הטילים הראשונה, ישראל-חזבאללה (קיץ 2006), התכנית ללימודי ביטחון, נייר עמדה, תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, 2007, עמ' 9.
- 9 המרכז המידע למודיעין וטרור, שימוש במסגדים לצרכים צבאיים ופוליטיים על ידי החמאס וארגוני טרור אחרים, 1 במרץ 2009 - http://www.terrorism-info.org.il/hamas_multimedia/Hebrew/heb_n/html/hamas_065.htm
- 10 Uzi Rubin, The Rocket Campaign against Israel during the 2006 Lebanon War, The Begin-Sadat Center for Strategic Studies, Middle East Security and Policy Studies No. 7, pp.8-9.
- 11 רובין, עמ' 20; בן ישראל, עמ' 45; עמוס הראל ואבי יששכרוף, "הקסאם עולה כיתה, נקווה שלא בבית ספרנו", הארץ, 2.9.07; עמוס הראל, "חמאס שיפר את הרקטות ואת השימוש ב"טיימר", הארץ, 18.1.08.
- 12 . הנתונים מתוך הרצאתו של מפקד חיל האוויר לשעבר, איתן בן אליהו מצוטט אצל יוסי מלמ, "כך תיראה המלחמה הבאה", הארץ, 6.7.08; נתונים שונים מעט מביא בן ישראל על פיהם השמיד חיל האוויר באמצעות "צייד" 126 משגרים, בן ישראל, עמ' 46.
- 13 אלון בן דוד ויואב לימוד, "סדאם והקסאם", ynet, 17.4.08; רובין, עמ' 13, 38.
- 14 עמוס הראל ואבי יששכרוף, "כך מתכונן צבא החמאס למלחמה עם צה"ל", הארץ, 26.12.08; שירות הביטחון הכללי, חמא"ס - התעצמות ובניין כוח, 30.11.08 - <http://>

- www.shabak.gov.il/publications/study/Pages/gaza-hamas-terror-report.aspx
 15 טל, עמ' 86-87.
- 16 אביעזר יערי, הערכת מודיעין בתנאים הייחודיים של מדינת ישראל, בצבי עופר ואבי קובר עורכים, מודיעין וביטחון לאומי, עמ' 216.
- 17 טל, עמ' 56.
- 18 טל, עמ' 56-60.
- 19 בסוגיה זו ראה: גבריאלי סיבוגני, תפיסת המענה לאור מלחמת לבנון השנייה: מהלומה לא פרופורציונאלית, המכון למחקרי ביטחון לאומי, מבט על, 74, 1 באוקטובר 2008.
- 20 רובין, עמ' 11-12.
- 21 רובין, עמ' 13-14.
- 22 בן ישראל, עמ' 10.
- 23 Stephen Biddle and Jeffrey A. Friedman, The 2006 Lebanon Campaign and the Future of Warfare Implication for Army and Defense Policy, Strategic Studies Institute, US Army War College, September 2008, pp. 35-73.
- 24 יעקב עמידור, מודיעין הלכה למעשה, תל אביב: משרד הביטחון, 2006, עמ' 76.

מלחמה ונצחון

סיבוני גבריאל

מבוא

טרם היציאה למבצע 'עופרת יצוקה' התקיימו בצה"ל ובמערכת הביטחון דיונים רבים הן לגבי הצורך בקיום פעולה צבאית ברצועת עזה והן בשאלת התכלית האסטרטגית של פעולה שכזו אם תתרחש. דיונים אלו התקיימו על רקע המלצותיה החדות של וועדת וינוגרד שכתבה בדוח שלה את הדברים הבאים:

הופתענו לגלות חולשה משמעותית בחשיבה עמוקה ובתכנון אסטרטגי רב-ממדי, מעמיק ומתוחכם, הנדרש בזירות מורכבות ובתנאים של תמורה מהירה ואי-ודאות. תכנון וניהול של מלחמה, או של הפעלת כוח צבאי בצורה מושכלת אחרת, צריכים לכלול גם תשומת לב לעקרונות כאלה של חשיבה אסטרטגית.

מחשבה של מתווה של סיום מלחמה או יציאה ממנה אינה אות לחולשה אלא מרכיב הכרחי לתכנון מלחמה. אמנם, לא תמיד דברים מתפתחים כמתוכנן, אבל תוכנית, מבוססת על מידע ותרחישים חייבים להיות.

במלחמה צבא חייב לשאוף לניצחון. אם ידוע מראש שאין נכונות או אפשרות להגיע לניצחון כזה – ראוי להימנע מלכתחילה מיציאה למלחמה, או אף למהלכים העלולים להתדרדר אליה.²

את כל אלה, כאמור, לא מצאנו בחשיבות הצבא במלחמת לבנון השנייה – ואף לא בחומר שהוצג על ידו לדרג המדיני. (כאמור, העובדה שהדרג המדיני לא דרש חומרים כאלה היא כשל חמור מצידו).

הרצון לממש את המלצתה של וועדת וינוגרד – גם אם הדבר לא נאמר במפורש על ידי מי ממקבלי ההחלטות – גרם להתמשכות הדיונים והערכות המצב האסטרטגיות, הגם שלכל בר דעת היה כבר ברור בסוף שנת 2008 שלאור הקפי ירי הרקטות ופצצות המרגמה מרצועת עזה, פעולה צבאית הנה בלתי נמנעת. אולם, למרות היקף ועוצמת תשומות תהליכי החשיבה האסטרטגית והערכות המצב שהתקיימו בצה"ל ובדרג המדיני טרם המבצע, אלה לא הביאו למצב בו היציאה

גבריאל סיבוני

למבצע 'עופרת יצוקה' היתה תחת מתווה אסטרטגי ברור או מתווה יציאה ברור. הדברים הבאים של אלוף (מיל.) גיורא אילנד, ממחישים היטב את הפער:

כשיצאו ל'עופרת יצוקה', עדיין לא היה ברור מה הם [הממשלה] רוצים להשיג, ההגדרה, כפי שניינה בדרג הפוליטי, היתה ליצור תנאים ביטחוניים טובים יותר. רוצים שיהיה יותר טוב, זו לא הגדרה שאפשר לתרגם לדרג הצבאי. רק אחרי שלושה ימים התחיל דיון. מה היתה המטרה כשהתחילו את עופרת יצוקה? אני אומר לכם – היא לא היתה מוגדרת.³

במאמר זה אטען שמטרות המלחמה של מדינת ישראל לאור דפוס האיום שהתפתח בשנים האחרונות, הנן מטרות קבועות הניתנות להשגה באמצעות עקרונות פעולה קבועים. לאור טענה זו, מבקש המאמר, להציג את חוסר הרלבנטיות של השימוש במושג נצחון ובמושג ההכרעה בשיח האסטרטגי במדינת ישראל ומתוך כך להראות מדוע המלצתה של וועדת וינוגרד לא רק שאינה בהירה ואינה ניתנת ליישום אלא שגדמה שנקאה רב על תועלתה.

המטרות הצבאיות של המלחמה

השתנותו של האיום על מדינת ישראל נדונה זה מכבר.⁴ איום ירי תלול מסלול (תמ"ס) עומד כיום בראש רשימת האיומים, עימם נדרשת מדינת ישראל להתמודד. איום זה מתבסס על הפעלה של נשק קונבנציונאלי (טילים, רקטות, פצצות מרגמה) בהיקפים גדולים. איום זה ניצב ליד האיום הקונבנציונאלי הקלאסי שהתבסס על הפעלה של מסגרות צבאיות גדולות בקרבות תמרון. את שני האיומים האלה ניתן לכנות: איום קונבנציונאלי. שני אלה, ניצבים לצד איומים שונים במהותם: איום בלתי-קונבנציונאלי, ואיום הטרור (פנים וחו"ל). לצורך מיקוד הדיון עוסק מאמר זה במטרות המלחמה מול האיום הקונבנציונאלי.⁵

מצבה הגיאוגרפי-אסטרטגי של מדינת ישראל לא השתנה מאז הקמתה. מדינת ישראל אינה יכולה לסיים את הסכסוך עם שכניה באמצעים כוחניים. לאור זאת היא פועלת תחת עקרונות של אסטרטגיה הגנתית שעיקרם: נסיון לשמר ולבצר את הקיום הלאומי בישראל. כמעט כל מלחמות ישראל⁶ התרחשו מתוך תפיסה אסטרטגית זו. בן גוריון הבהיר את מצבה הייחודי של מדינת ישראל בהקשר זה, בדברו בפני מפקדי צה"ל:⁷

יש הבדל עמוק...בין מצבנו בסכסוך זה ובין מצב הערבים בו. הערבים תקפו אותנו; אנו נצחנו; אז הם זוממים סיבוב שני. נניח שבשנה איקס יבוא סיבוב שני וננצח שוב. הם יזמו אז סיבוב שלישי. לנו אין אפשרות של פתרון סופי לסכסוך בנינו כל זמן שהערבים אינם רוצים בו...לנו אין אפשרות להפסיק את הסכסוך, אבל הם יכולים, ואז הסכסוך בנינו יחוסל.

טענתו ההיסטורית והמכוננת של קלאוזביץ בדבר עליונות המטרות הפוליטיות של המלחמה על אלה הצבאיות⁸ עומדת גם כאן, אולם לאור מצבה המיוחד של מדינת ישראל כפי שכבר תואר על ידי בן גוריון לעיל, הרי שהמטרה הפוליטית של הפעלת הכוח הצבאי במדינת ישראל הנה מטרה **הגנתית וקבועה** המתמקדת בשימור הקיום הלאומי במדינת ישראל. במידה וקביעה זו מתקבלת הרי שניתן לגזור ממנה את מטרות הפעלת הכוח הצבאי בישראל. מטרתו של צה"ל הנה לסכל את מזימות האויב הערבי מלפגוע בקיום ובריבונות של מדינת ישראל.

מתוך הטמעת התובנה, שלאחר כל סיבוב עימות יגיע סיבוב נוסף, ראוי לבחון מהו ההישג הנדרש מצה"ל בסיבובי עימות אלה. במידה שלא ניתן לייצר הישג פוליטי בר קיימא כיעד ישיר של הלחימה, הדרוישה העליונה מצה"ל צריכה להיות: **להגדיל את מרווח הזמן שבין סיבובי עימות ולצמצם ככל הניתן את משכו ונזקו של כל סיבוב עימות**. מרווח הזמן יושג על ידי הרתעה של האויב מלפעול כנגד מדינת ישראל. לאור הבנה זו ניתן לקבוע שני מאפייני פעולה יסודיים אשר מימושם יוכל לאפשר עמידת צה"ל בדרישה זו:

- **מהלומה ופגיעה קשה באויב** – על צה"ל להפעיל את שני מרכיבי היכולת העקריים שלו: אש ותמרון. זאת כדי לפגוע הן במרכיבי היכולת הצבאית והן במרכיבי תשתית מדינתית או ארגונית. מטרתה של פגיעה זו לחרוט את זיכרונו של האויב ולשמרו לזמן ארוך ככל האפשר כדי לדחות פעולה נוספת שלו כנגד ישראל לשנים, בנוסף להיותו טרוד בשיקום ארוך וזלזלן משאבים. ראוי לזכור כאן כי האויב המבקש להמנע ממהלומות אלה, פועל בציניות ובמכוון מתוך ריכוזי אוכלוסיה אזרחית לצורך שני יעדים: הראשון הנו הגבלת היכולת של ישראל לפעול בחופשיות, ואילו השני מאפשר לו להציג את ישראל כפועלת כנגד אזרחים⁹. כדי להמנע מפגיעה בבלתי מעורבים, פועל צה"ל לפנות אוכלוסייה ממרחב הלחימה ולבדל בין אזרחים לאויב. פיתוחה ושכלולה של גישה זו יאפשר להעמיק את עוצמת הפגיעה באויב במקביל למזעור הנזק לאוכלוסיה האזרחית הבלתי מעורבת.
- **פעולה לצמצום משכו ונזקו של סיבוב העימות** – צה"ל נדרש לפעול כדי למזער את הנזק הנגרם למדינת ישראל כתוצאה מהלחימה. מזעור הנזק יושג על ידי כמה פעולות¹⁰:
  - בידוד זירת של העימות – צה"ל נדרש לפעול כדי לבודד את זירת הלחימה משאר זירות העימות. זאת הן על ידי הצבה ומוכנות כוחות לפעולה בזירות אלה והן על ידי הפעלת כוח במינונים מתאימים – על פי הצורך – כדי להרתיע את האויב מלפתוח זירת לחימה נוספת.¹¹
  - צמצום היקפי הירי לעבר מדינת ישראל – פעולה לצמצום היקפי הירי על מדינת ישראל הן על ידי אש מדויקת לעבר מקורות ומשאבי ירי (מחסנים),

מתקני פו"ש, משגרים וכדומה) והן על ידי תמרון לעבר מרחבים ואתרים להם השפעה ישירה על צמצום היקף הירי.

- צמצום הנזק – הפעלת אמצעים ומיגון לצורך צמצום הנזק הנגרם למרקם החיים האזרחי בסבב העימות.
- צמצום משך הלחימה – על צה"ל לפעול להיקף ועוצמת מהלומה כאלה שיובילו את האויב להבין שהמשך הלחימה הנו בניגוד לאינטרס שלו. מצד שני יש להפסיק את הלחימה רק לאחר שהושגה פגיעה אנושה באויב כפי שהוגדר לעיל.

מאפייני פעולה אלה הנם **קבועים**, מותאמים לאיום קבוע יחסית ואינם מחייבים בחינה מחודשת לקראת כל עימות. על צה"ל לבנות את הכוח ולהפעילו בשעת מבחן כדי לעמוד בעקרונות אלה. נסיון העבר הקרוב, במלחמת לבנון השנייה ומבצע עופרת יצוקה, הראה שאף הפעלה חלקית של עקרונות אלה מאפשרת השגה של תוצאות אסטרטגיות בנות קיימא. צירוף עקרונות הפעולה הנוגעים למגננה ומעבר למתקפה (העברת הלחימה אל שטחו של האויב) מתארים את התמונה השלמה של עקרונות המענה.

מצבה הגיאוגרפי של מדינת ישראל מחייב אותה לנצל באופן מיטבי את מרווחי הזמן שבין עימותים להשגת שלושה יעדים עיקריים. הראשון שבהם הנו ביטחוני¹²: בניין הכוח הצבאי לקראת העימות הבא ובניית התנאים המדיניים לקראתו (לדוגמה: בניית לגיטימציה בין לאומית); היעד השני הנו: פיתוח המדינה במגוון תחומי העשייה בהם: עליה, כלכלה, חינוך, חברה, ועוד. ואילו היעד השלישי הינו ניסיון של הדרג המדיני לאתר דרכים להגיע להסדר מדיני עם האויב. פעולתו של הדרג המדיני לספק לצה"ל הקשר לפעולתו הנו חיוני. למרות קביעות מטרת המלחמה כפי שתואר לעיל, הרי שעל הדרג המדיני לספק את אילוצי הפעלת הכוח לצד הצורך לתאר כיצד בדעתו למנף את הפעולה הצבאית לכלל הישג מדיני¹³. במקרים רבים ומתוך חוסר הבנה של העקרונות שתוארו לעיל, מנסה הדרג המדיני ליצר הנחייה מדינית מעורפלת כדי שניתן יהיה לייצר מראית עין של הישג 'ניצחון' בתודעת הציבור.

נצחון והכרעה

לאור ניתוח עקרונות הפעולה שלעיל, ראוי יהיה לברר מה משמעותם של מושגי הנצחון וההכרעה בשיח האסטרטגי של מדינת ישראל. קשה להבין, למה כיוונה ועדת וינוגרד כשקבעה ש"במלחמה צבא חייב לשאוף לניצחון. אם ידוע מראש שאין נכונות או אפשרות להגיע לניצחון כזה – ראוי להימנע מלכתחילה מיציאה למלחמה..."¹⁴ נשאלת השאלה: למה התכוונה הוועדה באמרה "ניצחון כזה"? דומה

שאמירה זו של הוועדה לקוחה יותר מתחום המושגים הטקטי מאשר מתחום המושגים האסטרטגי.

קלאוזביץ ראה את הנצחון כמוגבל לרמה הטקטית בקרב. הוא טען כי "באסטרטגיה אין דבר כזה כנצחון"¹⁵. כותב הרכבי בספרו "ההצלחה האסטרטגית-מדינית של המלחמה מאובחנת באמצעות אמות מידה שהן מחוץ לתחום הצבאי"¹⁶. יחידה טקטית יכולה לקבוע בוודאות שהאויב מולה הוכרע ושהיא ניצחה בקרב במידה והאויב הפסיק להיות רלבנטי באותו הקרב. זה מתקיים בהנתן אחד משלושה מצבים: השמדה פיזית של האויב; התפרקותו כמסגרת לוחמת ומנוסתו משדה הקרב; או כניעתו לכוחותינו. קריטריונים אלה אינם רלבנטיים בשיח האסטרטגי שהרי לא ניתן להשמיד פיזית בפועל את ישות האויב איתה מתמודדת מדינת ישראל. לחילופין, קשה לדמיין מצב בו מורם דגל לבן מעל ארמון הנשיאות בסוריה. כדברי הרכבי¹⁷:

השיפוט לגבי "הנצחון" [המרכאות במקור] בקרב הוא אפוא אוטונומי, מקופל בתוך עצמו. זהו שיפוט מידי, כתום הקרב. ואילו השיפוט לגבי המלחמה אינו אוטונומי, אלא מותנה בתוצאותיה שאינן מיידיות, כי אם בעקרו של דבר מושהות.

יתכן שחברי הוועדה נפלו אף הם קורבן לקביעתו של מדד תודעתי לתוצאות המלחמה, לתפיסה התודעית של הציבור בעקבות המלחמה, לתודעת הנצחון שלו. אכן, הציבור הורגל במשך שנים לעשות שימוש במושג הנצחון גם כשזה לא היה רלבנטי כלל. השתנותו של האיום, הביאה למצב בו לאחר מלחמת לבנון השנייה התקשה הציבור לזהות מיד בסופו של סיבוב הלחימה את 'המנצח'. הקושי הועצם כשמצד אחד התקיים בישראל מחול שדים מתוקשר, ואילו מהעבר השני של הגבעה הועצמו חגיגות 'הנצחון האלוהי' של האויב. הגם שהתייחסות למרכיב התודעתי הן בישראל פנימה והן מחוץ לישראל היא חשובה ובעלת משקל, אין בה כדי לעמוד מול השגתו של יעד אסטרטגי בר קיימא בדמות הרתעת האויב מלתקוף את ישראל לשנים.

אין להקל ראש בעוצמת הדברים. טרם היציאה למבצע 'עופרת יצוקה', צה"ל והדרג המדיני, שהיו עדיין תחת השפעת דוח וינוגראד, עסקו בנושא הזה רבות. התקיימו דיונים אין ספור שניסו להבין מה יגדיר את 'הנצחון וההכרעה' בדרום. זאת למרות שהעצמתו של הירי לעבר עוטף עזה, תוך פגיעה קשה במרקם החיים של האזרחים, חייבה פעולה מהירה להפסקת הירי ולהרתעת האויב מלנקוט בדרך דומה בעתיד ללא קשר למראית ה'נצחון' הנכספת.

בין ההישג שצה"ל צריך לספק למדינת ישראל לבין המושג 'נצחון' אין ולא כלום. צה"ל נדרש להרחיק את העימות הבא ככל שניתן. זו מטרתו העליונה. המדד לבחינה של ההישג הזה הגו ברור ונמדד בעוצמת המהלומה אותה ספג האויב

ובמשך שנות השקט שבין סיבובי העימות. בסביבה בה אנו חיים, לא תמיד ניתן לראות את התוצאה בבהירות בסוף הלחימה ואין להתרשם כלל מדברי רהב של האויב. ראוי יהיה להותיר להבא את השימוש במושגי הניצחון וההכרעה למרחב מושגי הלחימה הטקטית ולא לעשות בהם שימוש שאינו ראוי בשיח האסטרטגי של מדינת ישראל.

היציאה למלחמה

מטרת הפעלת הכוח הצבאי הנה לצורך השגה של יעדים פוליטיים. בנייתו הדברים לעיל, ניתן לראות שבהקשר המיוחד של מדינת ישראל, היעדים הפוליטיים ארוכי הטווח הנם יעדים קבועים ועניינם – שימור וביצור הקיום הלאומי במדינת ישראל. מכאן נגזרו עקרונות להפעלת הכוח כפי שפורט לעיל. כדי להעמיק את הדיון ראוי לבחון באילו תרחישים נדרשת מדינת ישראל לצאת למלחמה או לפעולה אלימה בעוצמה גבוהה. מדינית ישראל מחויבת לצאת למלחמה באחד משלושת התרחישים הבאים:

- **הפסקת פעולה אלימה של האויב** – האויב מצפון ומדרום מצטייד בנשק תלול מסלול. נשק זה מכוון להפעלה כנגד מטרות אזרחיות וצבאיות במדינת ישראל. ככל שהאויב נשמר מלהפעיל נשק זה ומרקם החיים האזרחיים במרחב אינו נפגע הרי שיעוד הפעלת הכוח של מדינת ישראל הנה לשמר את ההרתעה ולפגוע ככל הניתן בתהליכי בניין הכוח של האויב. אולם, עם התממשותו של איום זה, חובה על מדינת ישראל לפעול במהירות כדי להפסיקו וכדי ליצור הרתעה מחודשת. בתרחיש זה מדינת ישראל **מגיבה** לאיום המתמש **בפועל**;
- **סיכול איום קונקרטי ומוחשי** – קיימים מצבים בהם מתפתח איום אשר ישראל רואה בקיומו ובפוטנציאל הפעלתו סיכון רב. לכן בתהליך גיהול הסיכונים מול איום זה ולאחר שהופעלו כלי סיכול שאינם כוחניים (כלכליים, מדיניים וכדומה), נותרה הפעלה של כוח כחלופה אחרונה. במקרה שכזה יופעל הכוח כדי ליצור מהלומה מקדימה שתכליתה העליונה הנה סיכול פוטנציאל האיום. בתרחיש זה מדינת ישראל **יוזמת** הפעלת כוחה **פוטנציאל** איום של האויב;
- **גמול אסטרטגי כתגובה לפעולה של האויב** – לעיתים יהיה מצב בו התמשש פוטנציאל איום ופעולה להפסקתו אינה רלבנטית. לדוגמה תקיפה **חד פעמית** של ישראל בטילים ארוכי טווח או פיגוע טרור משמעותי¹⁸. או אז, נדרשת מדינת ישראל להפעלת כוח שמטרתה מהלומת גמול אסטרטגי על מטרות נבחרות אצל האויב. גם בתרחיש זה מדינת ישראל **מגיבה** למימוש איום בפועל על ידי האויב;

המשותף לכל מתארי הפעלת הכוח האלה הנה האסטרטגיה ההגנתית מתוך ההבנה שהפעלת הכוח במדינת ישראל אינה באה לשרת יעדים מדיניים ארוכי

טווח זולת סילוק האיום מסדר היום ומתן שנים של שקט שיאפשר לדרג המדיני לפעול את פעולתו כך שהערבים יקבלו את קיומה של מדינת ישראל במרחב. בכל שלושת התרחישים עקרונות הפעולה של צה"ל הנם קבועים. המרכיבים המשתנים נוגעים בעיקר לאופי ההסדר שיבוא בעקבות הפעולה הצבאית. כדברי בן גוריון, אין מדובר כאן על הסדר מדיני לשלום, כי אם בדרך כלל הסדר מקומי הבא ליצור תנאים להפסקת אש. ההקשר המדיני הקונקרטי משפיע אמנם על אופי הפעלת הכוח אולם השפעה זו הנה **מצומצמת** מאחר ומסגרת הפעולה הנה קבועה. קיומם של דיונים אין ספור טרום היציאה למערכה ברצועת עזה, כשבמקביל משוגרות מאות רקטות לעבר מדינת ישראל היה חסר משמעות ולא תרם כמעט כל תרומה לאפקטיביות הכוללת של המבצע. מאלפים בהקשר זה הדברים שאמר אהוד ברק¹⁹:

עוד דיון ועוד ישיבה ועוד הערכה לא יפתרו את הבעיות שמולן מתמודדים...האם עוד דיון מטה במלחמה היה משנה משהו? בסוף יש מנהיגים ויש הנהגה.

על רקע דברים אלה ראוי לקרוא מחדש את המלצתה של ועדת וינוגרד: "אם ידוע מראש שאין נכונות או אפשרות להגיע לניצחון כזה ראוי להימנע מלכתחילה מיציאה למלחמה" ולקבוע שזוהי אמירה שאין עימה כל תובנה הניתנת למימוש במציאות הגיאוגרפית של מדינת ישראל.

סיכום

ככל הנראה לעין, מלחמת ששת הימים ומאפייניה לא יחזרו שוב. מתחייבת מסגרת מושגית מחודשת לתיאום ציפיות בין צה"ל, הדרג המדיני ואזרחי המדינה. מסגרת זו צריכה להתבסס על שיח אסטרטגי רלבנטי שבו מטרתו העליונה של צה"ל הנה להשיג הישגים קבועים. יש לסלק מהשיח האסטרטגי בישראל מושגים דוגמת ניצחון והכרעה מהירים ומוחלטים או לכל הפחות להגדירם מחדש בהקשרי האיום הנוכחי. השימוש שעשתה ועדת וינוגרד במושגים אלה לא רק שאינו משרת את העניין אלא אף פוגע ביכולת לנהל שיח אסטרטגי ראוי.

בנוסף, מקבלי החלטות בישראל נדרשים לסגל תהליכי קבלת החלטות הנשענים פחות על דיוני הערכות מצב בזמן אמת (בסמוך להתממשותו של האיום) ויותר על דיוני למידה בשגרה שבין המלחמות. בסופו של דבר, דיוני הערכות מצב בזמן אמת צורכים משאבי זמן יקרים, לא יעילים, ובעלי השפעה מצומצמת על מאפייני הפעלת הכוח. אלה כאמור, צריכים להגזר מתוך עקרונות הפעולה הקבועים. לעומת זאת לדיוני הלמידה חשיבות רבה כדי ליצר ולהעמיק שפה והבנה משותפת של האתגרים הבטחוניים ושל ניתוח מקרים ותגובות. יש להזהר מלהשתעבד להמלצות ועדת וינוגרד המבקשת לזהות ולהגדיר מראש

את 'הניצחון' או לגבש אסטרטגיה של יציאה טרום המלחמה. מאפייני הסביבה האסטרטגית של ישראל מראים שתהליכים אלו עלולים לגרום לשיתוק במערכת הצבאית והבטחונית.

הערות

- 1 דוח וועדת וינוגרד, פרק שנים עשר, המלצות לשער הצבא, סעיף 7, עמוד 416
- 2 הדגשת המחבר, ג.ס.
- 3 גיורא איילנד, מלחמת לבנון השנייה – לקחים ברמה האסטרטגית, צבא ואסטרטגיה, כרך 1, גיליון 2, אוקטובר 2009.
- 4 זכי שלום, האם צה"ל ערוך להתמודד במלחמה סדירה מול מדינות ערב? צבא ואסטרטגיה, כרך 1, גיליון 1, אפריל 2009.
- 5 סיבוי גבריאל, נשק תלול מסלול, לוחמת גרילה ותקפותה של תפישת הביטחון, עדכן אסטרטגי, כרך 10, גיליון 4, פברואר 2008.
- 6 ניתוח המטרות של מלחמה גרעינית במדינת ישראל הנו מחוץ למסגרת של המאמר הזה. מטרת המלחמה בטרור מתבססת על פעולה רציפה (בט"ש בישראל ובחו"ל) לסיכול התארגנויות ופיגועים. לצורך מיקוד הדיון, אף זו אינה מנותחת במסגרת מאמר זה.
- 7 ראוי יהיה להוציא מכלל אלה את מבצע שלום הגליל, בו נעשה נסיון לנקוט אסטרטגיה רבתי של התקפה מתוך הכוונה לשנות את המצב הפוליטי בלבנון מן היסוד. אולם זהו חריג שאינו מעיד על האסטרטגיה הכוללת.
- 8 דוד בן גוריון, יחוד ויעוד, דברים בפני מפקדי צה"ל, 5.7.1955, הוצאה לאור של משרד הביטחון, ספטמבר 1971, עמוד 207.
- 9 Carl von Clausewitz, On War, Penguin Classics, 1982, pages 109, 401-410.
- 10 הערבים ותומכיהם בעולם פועלים לקעקוע הלגיטימציה של הפעולה של צה"ל במלחמת לבנון השנייה ובמבצע עופרת יצוקה. זאת משום שהם מזהים את האפקטיביות הגבוהה שיש למענה הזו על הישגיהם. בהקשר שכזה ניתן לראות גם את דוח גולדסטון שפורם בספטמבר 2009.
- 11 פעולתו של צה"ל במסגרת החזית האזרחית נופלת תחת הצורך לצמצם את הנזק על ידי פעילות לשימור מרקם החיים בחזית האזרחית ועל הגנה על תשתיות אזרחיות וצבאיות קריטיות על ידי הגנה אקטיבית ופסיבית.
- 12 זאת כמובן בנוסף, למסרי הרגעה או איום שיועברו על ידי הדרג המדיני לגורמים אלה. בן גוריון כבר קבע שהשיקול העיקרי בישראל צריך להיות השיקול הבטחוני. כדבריו: "אני מונה בטחון תחילה, כי אם לא נתקיים, לא יהיה כלום". דוד בן גוריון, יחוד ויעוד, דברים בפני מפקדי צה"ל, 5.7.1955, הוצאה לאור של משרד הביטחון, ספטמבר 1971, עמוד 2009.
- 13 הרצון לקבוע לכל פעולה צבאית יעד מדיני ארוך טווח הנו ראוי. אולם יש לזכור שבסביבה הגיאואסטרטגית של מדינת ישראל, לא ניתן תמיד ליישם רצון זה. לעיתים, כל מטרת הפעלת הכוח הנה כדי לנהל את האלימות במרחב ולספק את שנות השקט הנדרשות. כאן תפקידו של הדרג המדיני הנו לאפיין את תמונת המצב אותו הוא מבקש לראות בסוף הלחימה, לדוגמה: הצבה של כוח רב לאומי, הכנסה של גורם כוח אחר, תפיסה וניהול של המרחב עד לאיתורו של גורם שכזה וכדומה. יש לזכור שאלו הן שאלות משניות לעומת היעד המרכזי שהנו סילוק האיום ובניית הרתעה לשנים.
- 14 ראה הערת שולים מספר 1.
- 15 יהושפט הרבני, מלחמה ואסטרטגיה, הוצאת מערכות, עמוד 593.

- 16 ש.ם.
- 17 ש.ם.
- 18 או פגיעה בישראל בנשק בלתי קונבנציונאלי. אף שנושא זה הנו מחוץ לתכולת מאמר זה, הרי שהדוגמה ניתנת כאן לצורך המחשת המושג גמול אסטרטגי.
- 19 אהוד ברק בישיבת הממשלה ב 13.9.2009, בדיון על חוק המל"ל.

צה"ל – הדרך לצבא מקצועי יותר כיצד להתאים את צה"ל לאתגרי העתיד

יובל בזק

מבוא

מלחמת לבנון השנייה חשפה שורה של כשלים באופן פעולתו של צבא ההגנה לישראל כנגד ארגון החיזבאללה, כשלים שהביאו למצב בו צה"ל לא הצליח להשיג את יעדיו באופן מלא. חשיפתם של כשלים אלה חייבו את צה"ל לתהליך תחקור עמוק ויסודי ולהפקת לקחים אותם נדרש צה"ל להטמיע בתהליך ארוך ומתמשך. ועדת וינוגרד שהוקמה ע"י הממשלה ע"מ לחקור את כשלי המלחמה מצאה "ליקויים יסודיים בהתכוננות ובניהול של המלחמה" וקבעה כי "הצבא בכללו, בעיקר באמצעות המפקדות הבכירות וכוחות היבשה, כשל במתן מענה צבאי מספק לאתגר שהוצב בפניו בניהול המלחמה בלבנון ולא סיפק לדרג המדיני בסיס צבאי הולם לפעולה המדינית".¹

"ההחמצה", של מלחמת לבנון השנייה לא נולדה בחלל הריק, במידה לא מבוטלת היא היוותה המשך לתחושה של חוסר היכולת להשיג נצחונות ברורים בעימותים בהם נלחם צה"ל בשנים האחרונות. תחושה זו הובילה לא פעם לביקורת ציבורית ואף לתחושת אכזבה, שהגיעה לשיאה כאמור, לאחר מלחמת לבנון השנייה. אין ספק כי מאז מלחמת יום הכיפורים, התחוללו שינויים עמוקים במאפייני העימותים בהם מעורבת מדינת ישראל ובתוכם פועל צה"ל שבמרכזם המעבר ממלחמות "קלאסיות" בהן פועל צבא נגד צבא, לעימותים ה"חדשים". עימותים אלה מתאפיינים בלחימה נגד ארגונים הפועלים במאפייני טרור וגרילה, מתחוללים במרחבים בהן מצויה אוכלוסיה אזרחית ומערבים מלחמה אינטנסיבית על התודעה, במקביל לפעילות הלחימה. כך טרור המתאבדים מאיו"ש, כך טרור הקסאמים מעזה, כך אופן פעולתיו של החיזבאללה במלחמת לבנון השנייה וכך גם אופן היערכותה של סוריה למלחמה הבאה. שינויים אלה דרשו מצה"ל להתאים

יובל בזק

את עצמו למציאות המתפתחת בכדי להיות מוכן טוב יותר לאתגרים הבטחוניים בפניהם ניצבת מדינת ישראל.

לאור הבנות אלה, התפתח בשנים האחרונות דיון, שנסב סביב השאלה כיצד נכון לממש שינויים אלה. היו רבים שקראו לסיום תפקידו של צה"ל כצבא העם ולהקמה, תחתיו של צבא מתנדבים מקצועי המתאים לסביבה ולאגרים עימם נאלץ צה"ל להתמודד. אחרים סברו כי כל הנדרש לצה"ל הוא שינוי ארגוני מקיף ע"מ לשפר את אופן תפקודו וכתוצאה מכך את יעילותו, כלומר, לבצע רה ארגון פנימי בתוך המודל הקיים. היו את אלו שגרסו ש"טבע המלחמות השתנה" ושצה"ל נמצא בתוך משבר תפיסתי ומכיוון שכך, נדרשת תפיסת הפעלה חדשנית, כזו שאינה מתבססת בהכרח על היסודות הדוקטרינריים המסורתיים עליהם נבנה צה"ל מראשיתו.

מרחב הדיון בשנים האחרונות התמקד אם כן בשאלה איזה שינוי נדרש לצה"ל מתוך הנחת יסוד שלה הסכימו כמעט כולם, שנדרש שינוי מעין זה. מנעד הדעות נע אם כן, בין אלו שטענו לצורך ברבולוציה, קרי הכרזה על "מותו" של צה"ל כצבא העם ובנייתו מחדש כצבא מתנדבים לבין אלו שהחזיקו בעמדה שטענה לתקפותו של מודל צבא העם (בין אם מסיבות ערכיות, תפקודיות או אחרות) עם שינויים ועדכוניים, בעיקר ארגוניים, טכנולוגיים ("קטן וחכם" כמשל) או שינויים תפיסתיים.

מאמר זה ינסה להציג זווית אחרת לדיון זה ובמרכזה הטענה שניתן להפוך את צה"ל לצבא מקצועי יותר המותאם לאתגרים אליהם הוא נדרש, בתוך מודל צבא העם, שנוותר כנראה חיוני לאור האיומים על מדינת ישראל ומצבה הגיאואסטרטגי. ניתן וצריך לעשות זאת לא רק על בסיס שינויים ארגוניים ושיפורים טכנולוגיים אלא בעיקר על בסיס התאמה עמוקה של כלל המרכיבים, ובמרכזם מקצועיותה של שדרת הפיקוד, למציאות בה פועל צה"ל ולמול האתגרים אליהם הוא נדרש.

פיקוד איכותי ומקצועי – המפתח לאתגרי העתיד

בדו"ח המסכם של ועדת וינוגרד, בפרק ההמלצות נכתב כך: "המקצוע הצבאי הוא מקצוע תובעני, יש בו משום הפיקוד והניהול, הידע הטכני והפעלת מערכות טכנולוגיות, ובקצה הדרך מצוי המבחן האולטימטיבי של פיקוד במצבי לחץ על חיילים, המסכנים את חייהם, על ידי מפקדים, שגם חייהם בסכנה. השקעה באיכותם וכישוריהם של מפקדים וחיילים עולה לעתים על תרומתה של השקעה באיכות הציוד העומד לרשותם והיא חיונית לצורך שימוש מיטבי בציוד המתוחכם".²¹

נדמה כי אין חולק כי איכותה של שדרת הפיקוד בצה"ל קובעת את אופן ביצוע משימותיו. איכות זו נקבעת בבסיסה ע"י ארבעה משתנים עיקריים – מיון ובחירת המפקדים, הכשרת הקצונה בסדיר ובמילואים, כמות הקצינים והיחס המספרי בינם

לבין החיילים, ולבסוף, פיתוח הקריירה של הקצונה הן במובנים של גיל הפרישה והן בהתפתחות בין התפקידים השונים במהלך השירות. האיכות הכוללת של הפיקוד היא אם כן, מכפלה של ארבעת המשתנים זה בזה – כלומר כולם הכרחיים וחולשה משמעותית של אחד מהם יש ביכולתו לפגוע באיכות כולה. השאלה כיצד משפרים את איכות הפיקוד, במסגרת האילוצים בתוכם פועל צה"ל ביניהם אילוצי משאביים, אילוצים של החברה, הממשלה והרשות המחוקקת ואילוצים נוספים אחרים, ומתאימים אותה לאתגרים המורכבים בפניהם ניצבים מפקדי צה"ל, היא אם כן שאלת מפתח, שיש ביכולתה להשפיע על עוצמתו הכוללת של צה"ל.

מיון ובחירת פוטנציאל הקצונה

מיון הפוטנציאל ובחירת המתאימים הוא שלב ראשון הכרחי שקובע מי היא קבוצת האיכות שמתוכה תתפתח הקצונה. ההשתייכות לקבוצה זו הינו תנאי הכרחי, גם אם לא מספק, להתפתחות הקצין. בצה"ל מתרחש המיון בשני שלבים מרכזיים: הראשון מתרחש טרם הגיוס בו נקבעים הקב"א (קבוצת האיכות) והמתאם לקצונה. תהליך זה קובע האם החייל משתייך לאוכלוסייה הפוטנציאלית לקצונה, אם לאו.

השלב השני מתרחש בתוך השירות. כאן, בניגוד לרוב הצבאות בעולם, מבצע צה"ל את בחירת הקצונה מ'בין השורות'³ כלומר מתוך היחידות בהן משרתים החיילים המהווים את פוטנציאל הקצונה. יתרונה של השיטה הוא ביכולת לזהות מבין אלו שזוהו כפוטנציאל במבחנים המקדימים, את המתאימים ביותר על סמך נסיון והתנסות מעשיים. כלומר, בניגוד לרוב הצבאות בהם נבחרים הקצינים ע"ב מבחנים תיאורטיים בעיקרם, לצה"ל ישנה את הפריבילגיה לראות אותם מתפקדים כחיילים ואף כמפקדים זוטרים בטרם הוא מחליט להפוך אותם לקצינים, מה שהופך את הבחירה לוודאית יותר. בהנחה שפוטנציאל הקצונה, כפי שזוהה בשלב המיון הראשוני מתחלק באופן אחיד ושווה בין היחידות, יש לגישה זו יתרונות עצומים ביכולת לאתר מתוך הפוטנציאל את המתאימים ביותר. בפועל אין הדבר כך.

בצה"ל פועלת טרם הגיוס מערכת מיון קפדנית ויעילה שתכליתה למיין מבין פוטנציאל המלש"בים (מיועדים לשירות ביטחוני) את המתאימים ליחידות מיוחדות ויחידות התנדבותיות⁴. ליחידות אלה ניתנת הפריבילגיה לבחון ולבחור מבין המאותרים את אלו המתאימים להם⁵. מכיוון שבפועל רוב הנכללים בפוטנציאל הקצונה הם גם אלו המאותרים כפוטנציאל ליחידות המובחרות וההתנדבותיות, נוצר מצב בו כמעט כל המועמדים הפוטנציאליים לקצונה ביחידות המבצעיות עוברים דרך המסגרת של המיונים הפיזיים (המכונים גיבושים) עוד בטרם שיבוצם, והאיכותיים⁶ שבהם ימצאו את דרכם ליחידות המובחרות וההתנדבותיות⁷. אלו שלא יעברו את המיונים בציונים גבוהים ישובצו ביחידות המבצעיות (החטיבות

והגדודים המבצעיים), המהוות את עיקר הכוח הלוחם של צה"ל. מתוכם יתפתחו בעתיד מפקדי הפלוגות הגדודים והחטיבות – ולמעשה שדרת הפיקוד המבצעית המרכזית של צה"ל. מאידך מבין אלו שאותרו והגיעו ליחידות ההתנדבותיות, ימוצה פוטנציאל נמוך באופן יחסי לקצונה.

אם לסכם את האמור לעיל הרי ששיטת המיון הקיימת המעדיפה את המיון ליחידות ההתנדבותיות וליחידות המובחרות יוצרת בפועל מצב שבו מחד האיכותיים ביותר, המשובצים ביחידות אלה, לא ימוצו כקצינים, חלקם אף לא כמפקדים זוטרים, בעוד איכותו של פוטנציאל הקצונה ליחידות המבצעיות, ממנו תתפתח בעתיד שדרת המפקדים תהיה בהכרח נמוכה יותר. הפרדוקס הוא שככל שמערכת המיון משוכללת יותר ויעילה יותר, כך היא "מפספסת" פחות ומבטיחה בפועל שצה"ל, בשל בחירתו שלו, ינציח מצב שבו לא האיכותיים ביותר הם אלו שיהיו את הפוטנציאל לקצונה ביחידות המבצעיות.

השיטה הנוכחית רעה לא רק בגלל שהיא מעדיפה את החייל האחרון ביחידה ההתנדבותית על הקצין הראשון בגולני או בגבעתי אלא משום שהיא בזבזנית בכוח האדם האיכותי ביותר העומד לרשותו של צה"ל ויותר מכך, היא מקבעת אתוס המעדיף באופן ברור את השירות בסיירת ע"פ ההתנדבות לפיקוד.

הטובים לסיירת, הכי טובים לקצונה

אמת המידה היחידה בה נדרש צבא להשתמש בבואו לבחון נושאים מסויימים – מבצעיים או מנהלתיים, היא אופן תרומתם (הישירה או העקיפה) לאפקטיביות המבצעית הכוללת של צה"ל. בעיניי זה נדמה כי אין ספק ששדרת פיקוד איכותית, בכל דרגי הפיקוד, תרומתה גבוהה לאין שיעור לאפקטיביות הכוללת של צה"ל מאשר תרומתן המקבילה של היחידות המיוחדות – טובות ונועזות ככל שיהיו. נכון הוא שבעבר היוו היחידות ההתנדבותיות והמיוחדות פלטפורמה בה השתמש צה"ל ע"מ לקבוע סטנדרטים ואמות מידה גבוהות לצה"ל כולו, וככאלה גם היוו את בית הגידול העיקרי לקצונה האיכותית של צה"ל כולו⁸, תופעה שאיננה קימת כבר שנים שעה שכל יחידה מפתחת את שדרת הקצונה העתידית מבין לוחמיה (ועל כך גאוותה).

המסקנה הנובעת מהאמור היא כפולה: ראשית, על צה"ל לוודא שתהליך המיון שלו מוכווו לאיתור פוטנציאל הקצונה העתידי ושנית עליו לוודא שפוטנציאל זה מופנה ליחידות באופן המבטיח בסיס איתן לפיתוחה של הקצונה העתידית מבין השורות – מתוך היחידות⁹. בשלב ראשון חייב צה"ל לצמצם, עד למינימום, את כמות היחידות הזכאיות לבצע מיון בכדי למנוע את המצב הקיים היום בו "הברירה הטבעית" ולא גורמי כוח האדם הם אלו הקובעים את התפלגות כוח האדם האיכותי ביותר העומד לרשות צה"ל.

בהמשך נדרש צה"ל למצוא את נקודת האיזון הנכונה בין הפניית קצינים פוטנציאליים ליחידות השדה לבין הפנייתם ליחידות התנדבותיות. אחת הדרכים להבטיח שילוב בין ההכרח בקצונה איכותית לבין הצורך בחיילים איכותיים עבור היחידות ההתנדבותיות היא להפוך את שיטת המיון על פניה, כלומר, למיין את פוטנציאל הקצונה במיון הראשוני ואילו את חיילי היחידות המיוחדות לבחור מבין השורות. ראוי לומר שגיוס חיילים (ולא מלש"בים) ליחידות מיוחדות היה נהוג גם בעבר, רק שמפאת זמן ההכשרה הארוך למול זמן השירות הקצר, העדיף צה"ל לבצע את בחירתם מייד בתחילת השירות. למותר לציין כי ברוב צבאות העולם נבחרים חיילי היחידות המיוחדות מבין השורות ומבצעים את שירותם ביחידות אלו כחיילים בקבע. הן מההיבטים המנטאליים של בגרות וגיל והן מהיבטים של אפקטיביות בין זמן הכשרה לזמן שירות נכון יותר לאמץ את המודל האוניברסאלי. דוגמה טובה למודל זה מיישמת יחידת המשטרה המיוחדת (ימ"מ) שמגייסת את לוחמיה לאחר שחרורם ומכשירה אותם לתפקידי לחימה אותם יבצעו כלוחמים בקבע. במידה רבה מאוד מצליחה הימ"מ לשמר רמת איכות גבוהה למול יחידות צבאיות מקבילות לה, עם איכות כוח אדם נמוכה יותר באופן יחסי וזאת בהתבסס על מרכיב הבגרות, ההכשרה והניסיון, שערכם במקרה של יחידות מיוחדות מאפיל פעמים רבות על איכותו של כוח האדם.

כמות הקצינים

בספרם 'משבר בפקוד'¹⁰ מנתחים החוקרים גבריאלי וסאואג' את הסיבות לכישלון הפיקוד האמריקני בוייטנאם אותו הם מזהים כגורם המרכזי לכישלון האמריקני במלחמת וייטנאם. אחת הסיבות המרכזיות שהם מזהים נעוץ בכמות הקצינים הגדולה מדי המובילה לשתי תופעות שליליות מרכזיות – האחת קשורה באיכות הקצינים והשנייה לירידה בדרישות ובסטנדרטים ככל שעולה מספרם של הקצינים. שתי תופעות אלו מובילות ללא פחות מפגיעה בלכידות היחידתית המהווה את אחד מהיסודות המשמעותיים ביותר לאיכותה של יחידה מבצעית.

איכות הקצינים יורדת ככל שעולה כמותם, אמירה זו הינה כמעט אקסיומה בפיתוח קצונה בצבאות מודרניים והיא נובעת משתי סיבות עיקריות – האחת מרחב הבחירה והמיון מצטמצם ככל שהמערכת המזינה את הקצונה נדרשת למלא יותר תקנים, מצב בו בהכרח תהיה התפשרות על סטנדרטים ואיכות רק בכדי למלא את השורות. הסיבה השנייה נובעת מאיכות ההכשרה הניתנת לקצונה. מובן שכאשר יש צורך להכשיר יותר קצינים, יורדת בהתאמה רמת ואיכות ההכשרה הניתנת לכל אחד מהם. צה"ל מכשיר בכל שנה אלפי קצינים¹¹ בקורס שמשכו 5-6 חודשים, לאחריו ישובצו הקצינים בתפקידיהם ביחידות, לרבות בתפקידים מבצעיים. רובם הגדול של הקצינים יבצע תפקיד או שניים בטרם ישתחרר מהשירות¹².

המצב הזה נובע ממודל שהתקבע במהלך השנים ולפיו משך החתימה לקבע של הקצונה הזוטרה הוא שנה אחת בלבד, מודל שמכניס את המערכת הצבאית למצב שניתן לכנותו 'היפרוונטילציה'¹³ ובמהלכו מתבצע מירון מתמיד להכשרת קצינים ולמילוי התקנים.

אחד מהמפקדים הבכירים בצה"ל טען פעם ובצדק, כי דרגת סג"מ איננה דרגת קצונה¹⁴ אלא היא דרגה הניתנת בשנה הראשונה של הקצין, שהיא שנת ההתמחות (סטאז'). בפועל קצינים אלה נמצאים, מיומם הראשון במרכז העשייה המבצעית, תוצר ישיר של הזמן הקצר בו ישמשו בתפקידי קצונה בטרם יסיימו את שירותם הצבאי¹⁵. מובן שבמציאות זו נמצא צה"ל במצב של פשרה מתמדת באיכותם של המיועדים לקורס קצינים כמו גם בגובהו של רף הסטנדרטים שניתן להעמיד להכשרה 'המונית' מעין זו. מציאות זו מולידה בהכרח שתי בעיות נלוות – האחת היא אי היכולת למצות את הכמות האדירה הזו במילואים¹⁶ והשנייה היא בפגיעה ההרסנית ביכולת הפיתוח (מהפוטנציאל הנותר) של שדרת פיקוד זוטרה של מכ"ם וסמלים¹⁷ שאמורה להוות, כמו בכל צבא מקצועי, את שכבת הפיקוד הבסיסית עליה נבנית ומתבססת שדרת הפיקוד כולה. חולשה מהותית בשכבה זו תגרום לשרשרת הפיקוד כולה "להישאב כלפי מטה" ולנסות לכסות בהוראות, נהלים, חניכה ובקרה על חולשה אינהרנטית זו.

פחות אבל יותר

ההמלצה בנושא זה היא טריוויאלית כמעט – צה"ל נדרש להוריד באופן דרסטי את כמות הקצינים המשרתים בשורותיו, בסדיר ובקבע. גם כאן על קברניטי הצבא לחתור לשינוי האתוס שהשתרש בצה"ל לפיו כל מי שיכול ורוצה צריך להיות קצין¹⁸. צה"ל צריך לחתור ולבסס אתוס המעלה על נס את האיכות והסטנדרטים של הקצונה כערכים מובילים, לבסס את הקצונה כ"מועדון איכותי" שכרטיס הכניסה ניתן למתי המעט שמוכיחים עמידה מתמשכת ברף גבוה מאוד של סטנדרטים מקצועיים (בדומה לנהוג בקורס טייס או ביחידות המובחרות).

בכדי להגיע למציאות כזו נדרש כאמור צה"ל לקצץ בכמות הקצינים. קיצוץ זה יתאפשר ע"י ביצוע שלושה מהלכים:

- **אזרוח מערכים** – צה"ל עבר בשנים האחרונות תהליך ארוך של מיקור חוץ והפריט אגב כך מערכים שלמים שאוישו ע"י חיילי וקציני צה"ל, בתוכם מערך ההסעדה, מערך הרכב וכד'. צה"ל נדרש להמשיך ולהעמיק בתהליך זה על בסיס שלושה קריטריונים מרכזיים – האחד שהמערך איננו חלק מהמערכת המבצעית בשגרה ובחירום, השני שיש בכך תועלת כלכלית לטווח הארוך והשלישי הוא שרמת השירות הניתנת לצה"ל, לכל הפחות, לא נפגעת¹⁹.

- **כינון מחודש ונכון של מערך נגדים ואע"צים** – מערך המהווה את השלד של המערכת המקצועית ובחלק מהמקרים גם של המערכת המבצעית בצבאות העולם. יתרונם של מערכים אלו הוא בקביעותם היחסית – ביכולתם לשהות בתפקיד מסוים זמן ארוך המאפשר התמקצעות ואינו מושפע משיקולים של קידום ותנועות רוחב עיתיות, המאפיינות את אוכלוסיית הקצונה.
- **הארכת משך החתימה – הארכת משך החתימה לקצינים המסיימים בה"ד 1 לכדי 3-4 שנים.** בשנים האחרונות שילבו חיילות האוויר והים תכנים אקדמיים בתוך קורסי הקצינים והחובלים, כך שכל בוגר אחד הקורסים הללו מוסמך לתואר ראשון. שינוי זה חייב את הארכת משך ההכשרה ובהמשך לכך גם את הארכת משך החתימה לקבע. ביבשה לעומת זאת, נותר המודל של קורס קצר בן חמישה חודשים וחתימה של שנה בלבד לקבע בתוקף. אחת ההנחות הנה היא שהארכת משך החתימה תפגע במוטיווציה לצאת לקורס קצינים ותקשה על המערכת למלא את השורות. מובן שהנחה זו מתבססת על נסיון לבחון את העניין מזווית הראיה הנוכחית ולא מזווית ראייה חזונית, מה שמוביל את המערכת בהכרח למסקנות שגויות, ולהותרת המצב הקיים על כנו. הגם שקשה לומר מה בהכרח יהיו ההשלכות של שינוי מעין זה על המוטיווציה ליציאה לקצונה, ניתן להצביע בוודאות על שני תהליכים שישנו בוודאי את נתוני היסוד הקיימים היום. האחד הוא העובדה שצה"ל ידרש להכשיר כמות קטנה בהרבה של קצינים בכל שנה, וממילא ידרש לו פוטנציאל נמוך בהרבה מהנוכחי, והשני גובע משינוי האתוס שצפוי להתרחש בעיקבות שינוי משמעותי זה, שינוי שיוביל בהכרח לראיה שונה של תפקיד הקצין בצה"ל²⁰.

הכשרת הקצונה

אחת השאלות המרכזיות בהקשר זה היא מהו המקצוע הצבאי. בצה"ל נמשך זה שנים הדיון האם הצבא הוא מקצוע או שליחות. בסיכום לתפיסת הכשרת הקצונה שהוצג למטה הכלל בשנת 2007 קבע הרמטכ"ל רא"ל גבי אשכנזי כי אין סתירה בין השניים – השירות הוא שליחות שאותה יש לבצע באופן מקצועי. חטיבת התורה וההדרכה של צה"ל ביצעה בשנתיים האחרונות עבודה מקיפה על מנת לקבוע את אופן הכשרת הקצונה בצה"ל כך שתובטח הכשרה רציפה המפתחת את יכולותיו של הקצין בהתאמה לדרג בו הוא פועל ובהתאמה לתפקידו. עבודה זו שאושרה כאמור ע"י המטה הכללי בראשותו של הרמטכ"ל הנוכחי, מתווה לראשונה מסלול התפתחות לקצונה של צה"ל בהתאם לאמות מידה מקצועיות אוניברסאליות. התפיסה, הנמצאת בשלבי יישום, ממסדת תכני לימוד משותפים לכלל הקצונה בכדי ליצור בסיס מקצועי משותף ההכרחי לכלל הקצונה בצה"ל, וקובעת כי כל קצין יעבור קורס לפיקוד ומטה בטרם יקבל סא"ל, זאת בכדי למנוע

מצב שרווח בשנים האחרונות בו קצינים למדו משפטים ומנהל עסקים במקום ללמוד את המקצוע הצבא.

אם נמקד את הבעיה בקורסי הקצינים (בה"ד 1, קורס טייס וקורס חובלים) תעלה מייד השאלה באשר לדמותו ומהותו של בוגר הקורס – האם אנחנו מקנים לו כלים להיות מ"מ (קורס ממי"ם-טכני) או שאנחנו מקנים לו יסודות ובסיס רחב לכלל מרכיבי המקצוע הצבאי, שיהוו את התשתית המקצועית הנדרשת להמשך התפתחותו המקצועית. מובן שפרק זמן של חמישה חודשים אותו עוברים רוב הקצינים (ואשר עבור רובם יהיה גם ההכשרה הצבאית – מקצועית היחידה אותה יעברו בכל שירותם הצבאי, בסדיר ובמילואים!) אינו מספיק בכדי להקנות את שניהם. הנטייה הטבעית של המערכת היא לתחום הפרקטי מה שמייצר בפועל 'קצונה של טכנאים'²¹ כזו שתתמודד היטב עם בעיות פרקטיות ברמה אותה היא מכירה, אך תתקשה מאוד להתמודד עם בעיות מורכבות הדורשות בסיס רחב של ידע תיאורטי והבנה גבוהה של המקצוע הצבאי.

גם כאן שונה צה"ל מצבאות זרים בהם נעשית הכשרת הקצונה באקדמיה צבאית המקנה לקצין בתהליך הכשרה ארוך וממוסד, את היסודות המקצועיים שישמשו אותו בהמשך הקריירה הצבאית. הנחת היסוד בצבאות אלו היא שקצין הוא מקצוע ומרגע שאדם בחר במקצוע הקצונה עליו לעבור הכשרה מעמיקה כנהוג במקצועות אקדמאים אחרים. בצה"ל נותרה הגישה המשותפת הן לפרט והן למערכת **שקצין הוא תפקיד יותר מאשר מקצוע** והפועל היוצא הוא שרובם המוחלט של הקצינים המוכשרים ע"י צה"ל יעשו זאת למשך זמן קצר מאוד טרם יפנו לבחור את המקצוע האמיתי בחייהם, לאחר השחרור. הבעיה מתמקדת בעיקרה באילו שנשארים במערכת וממשיכים להתפתח בה כקצינים – לרובם המוחלט כאמור, תהיה ההכשרה שקיבלו בקורס הקצינים ההכשרה האחרונה למקצוע הצבאי²². אלו שימשיכו להתפתח לתפקידי סא"ל יאלצו להמתין 15–10 שנה עד שיזכו לפגוש את מוסדות ההכשרה הצבאית בקורס לפיקוד ומטה.

אקדמיה לקצונה – הקניית יסודות למקצוע הצבאי

בבחירת הקצונה מבין השורות ניתנת כאמור לצה"ל יתרון באופן בחירת הקצונה ובנסיגה המעשי טרם הגעתה לבין כותלי קורס הקצינים. יחד עם זאת, בהנחה המתבססת על ההמלצות הקודמות באשר לבחירת הקצינים ולצמצום כמותם, נדרש צה"ל לשפר באופן מהותי את היסודות המקצועיים הניתנים לקציניו במסגרת הכשרתם הבסיסית לקצונה במסגרת של אקדמיה צבאית להכשרת הקצונה. גישה זו משקפת היטב את ההכרה הקיימת בעולם כי המקצוע הצבאי הוא מקצוע לכל דבר, הדורש בסיס רחב של ידע תיאורטי, המחייב אימוץ מתכונת

לימודים אקדמית תחת המתכונת שקיימת היום, זו ששמה כאמור את הדגש על הידע הפרקטי המשמש את הקצין לתפקידים הזוטרים.

בהתחשב בכך שהקצינים המיועדים עברו הכשרות יסוד ואף קורסי פיקוד זוטור טרם הגיעם לקורס הקצינים ותחת ההנחה שניתן יהיה להקנות לאלו הממשיכים במערכת תואר אקדמי בהמשך התפתחותם, ניתן יהיה במסגרת זמן של כשנה להקנות בסיס מקצועי איתן לקצונת העתיד של צה"ל. יסודות אלו נדרשים כמובן גם לקצינים המוכשרים במסגרת קורסי הטייס והחובלים, קורסים שנעשים כבר היום במתכונת של אקדמיה, אך דורשים התאמה משמעותית של תכני הלימוד הצבאיים לצורך יישומה של גישה זו. במצב בו כלל קציני צה"ל ירכשו בסיס מקצועי איתן בקורס הקצינים, ניתן יהיה לבנות על סמך יסודות אלו את ההכשרות הייעודיות בסדיר ובמילואים, ולשפר בכך באופן מהותי את מקצועיותה של שדרת הקצונה בצה"ל בכללה.

הקריירה הצבאית הקצרה – אליה וקוץ בה

שאלות על גיל הפרישה של אנשי הקבע בצה"ל, על היציאה לפנסיה מוקדמת, משמשות פעמים רבות כנושאים מרכזיים לדיון ציבורי, בעיקר במאבק בין האוצר השולל את ה"תנאים המיוחדים" מהם נהנים אנשי צבא הקבע לבין עמדתם של צה"ל ומשרד הביטחון המחייבים זאת²³. הדיון הופך עד מהרה לדיון כלכלי גרידא: זכויות, תגמולים, אטרקטיביות השירות, פיצוי על אורח החיים וכדומה. בתוך כך נשכחים פעמים רבות, בעיקר מצידם של אנשי הצבא, ההיבטים המקצועיים המושפעים מדיון זה. אין ספק שהשירות בצבא, בעיקר של הקצונה המבצעית לא יכול להחשב מקצוע ככל המקצועות ואסור שיחשב ככזה, ולו מן הטעם הפשוט שתפקידה של הקצונה המבצעית בכל הדרגות, תובע ממנה כדבר שבשגרה לסכן את חייה בכדי לבצע את התפקידים המוטלים עליה. בכך שונה ונבדל המקצוע הצבאי מכל מקצוע אחר ולכן ראוי שיחולו עליו כללים אחרים מבחינת מודל השירות והתגמולים. אך אסור לו לדיון על הקריירה של הקצין בצה"ל שיסתיים באמירה זו. מן הצד השני נכון שתישאל השאלה **כיצד נכון לפתח קצין לאורך שירותו בכדי להכשירו בצורה הטובה ביותר לתפקידיו**, זאת מתוך הנחה מבוססת שביצוע תפקידים שונים, הן במערך המבצעי והן בתפקידי מטה וההדרכה משמשים כחלק אינטגרלי ממערכת ההכשרה של קצין במעלה הדרך.

הנחת המוצא של הקריירה הקצרה, יצרה שלא באופן מודע מספר תופעות שלכל אחת מהן ניכרת השפעה משמעותית על פיתוח הקריירה הצבאית. הראשונה היא תופעה המכונה **'הקריירה השנייה'** כתופעה שבאה לציין את היתרון המשמעותי שיש למודל שירות זה בדמותה של קריירה נוספת אותה יכול לפתח הקצין לאחר פרישתו מצה"ל כאשר כוחו עדיין במותניו. אחת הבעיות המרכזיות

שיצרה תופעה זו, היא הנסיון של קצינים רבים להכין לעצמם במהלך השירות הצבאי את הקריירה הבאה. הביטוי לתופעה זו הוא בהעדפת לימודים כלליים, שיש ביכולתם לסייע בקריירה השנייה, על פני לימודים צבאיים, כל זאת על חשבון הזמן והכסף של המערכת הצבאית.

בפועל, כאשר איפשרה זאת המערכת נוצר מצב פרדוקסאלי בו באופן ציורי ניתן היה לבצע דיון מקצועי בשיבת מפקדים על נושאים כלכליים או משפטיים, בעוד ליושבים סביב השולחן אין את הכלים המקצועיים הנדרשים בכדי לדון ולפתור סוגיות צבאיות – מקצועיות. מובן שהאילוסטרציה מוקצנת, אך היא בוודאי לא רחוקה מהמציאות שהתהוותה שעה שבפו"מ ובמב"ל למדה הקצונה שלא יועדה לתפקידי פיקוד או מטה מרכזיים, בעוד קציני ה'ליבה' חבשו את ספסלי המרכז הבינתחומי או הפקולטות למשפטים, לכלכלה ולמנהל עסקים. ניתן לומר שסוגייה זו תוקנה בשנים האחרונות במידה מסויימת כאשר הקצונה ה'מבצעית' ופוטנציאל המפקדים העתידי מחוייב לעבור בפו"מ ובמב"ל. כך מוצא את עצמו צה"ל, שלא בטובתו, מכשיר כוח אדם בכיר למשק הישראלי בעוד הוא נאלץ להיפרד מקציניו כאשר הם ברוב המקרים הרבה לפני נקודת המיצוי שלהם.

סוגייה שניה הנה משכם של התפקידים והתפתחות הקצין בין התפקידים. בשנים האחרונות נעשה שינוי דרמטי שהביא לביגור משמעותי בגילאי המפקדים. אם לפני 20–15 שנים מג"ד ממוצע היה מתמנה בגיל 28 ומח"ט ממוצע היה מתחיל את תפקידו בגיל 33–32 הרי שהיום מג"דים יתמנו בגיל 34–32 ואילו מח"טים בגילאים 37–36, מצב זה נגרם בעיקר כתוצאה מיצירת מסלולי השירות שהחלה בסוף שנות ה-80 והביאה להחתמתם של קצינים רבים לשירות ארוך, יחד עם יצירת נורמה המיושמת בפועל, של ביצוע תפקידים ארוכים באופן יחסי (שנתיים) בתפקידי פיקוד²⁴.

בפועל, בעיקר בזרוע היבשה, טרם מוסדה תפיסה של פיתוח קריירה באופן מקצועי דבר המוביל לשתי תופעות שהשלכותיהן חמורות – האחת היא שכמעט ואין מעבריות בין תפקידי פיקוד ומטה, מכיוון שההבנה היא שמה שמשיע על הקידום הם בעיקר תפקידי הפיקוד (כמובן שתורם לכך גם האתוס הצה"לי שמבכר פיקוד מבצעי ע"פ עבודת ניירת במטה) ומכאן שקצינים רבים נמנעים מלבצע תפקידי מטה משמעותיים בטרם הם מקודמים לתא"ל²⁵, עובדה המהווה ללא ספק חסך מקצועי משמעותי ע"פ אמות המידה המקצועיות. התופעה השנייה היא שהקצונה ה'איכותית' של זרוע היבשה לא מיוצגת במטה הכללי – לא כגורם מקצועי שקולו נשמע בדיונים העקרוניים שמעצבים את דמותו של צה"ל לשנים הבאות²⁶, וגם לא כגורם כוח המייצג את האינטרסים של הזרוע בדיונים השונים. הסוגייה השלישית נוגעת **להיבטים התקציביים**. בפועל מממן צה"ל את הפנסיה של קציניו, עד גיל 67, מתוך תקציב הביטחון. מרכיב זה בתקציבו של

צה"ל צפוי להמשיך לעלות גם בשנים הקרובות והוא ימשיך ויקוזז ביכולת הגמישות התקציבית של צה"ל וכנגזרת מכך ביכולתו לתת מענה לצרכים המבצעיים ולבניין כוחו. ההבנה של נקודה זו הובילה את צה"ל לראשונה מזה שנים, לבחון את נושא הפנסיה ואורך השירות. בשנת 2004 עבר צה"ל, למתכונת של פנסיה צוברת. השפעותיו של מהלך זה על ההוצאות הפנסיוניות צפויות להוריד בטווח הארוך את ההוצאה על גמלאות מתוך תקציב הביטחון הכולל, ולהרחיב את הגמישות התקציבית של מערכת הביטחון. אך בעוד שתוצאות המהלך מהבחינה הכלכלית יראו בטווח הארוך הרי שמשמעויותיו של המהלך מבחינת 'מודל התנהגות' של משרתי הקבע להיות דרמטי כבר בשנים הקרובות. חסם היציאה הגבוה בדמותה של הפנסיה התקציבית שהשאיר רבים מאנשי הקבע במערכת עד גיל פרישה, צפוי להיפרץ ואיתו גם הנחות היסוד באשר למודל הקריירה.

קריירה אחת, עיקרית ומאוזנת

בתחום הסדרת הקריירה הצבאית נדרש צה"ל לצעדי התאמה מיידיים. דרושה מערכת יחסים הוגנת בין המשרת לבין המערכת בכדי שהאתגר יהווה רכיב מרכזי בשיקול של הקצין להישאר במערכת. אחד המתחים המרכזיים המהווה אתגר של ממש עבור המערכת הצבאית הוא האיזון בין התובענות של הארגון המיוצגת בתרבותו ובאורחותיו לבין חיי המשפחה. סוגייה זו עולה כנושא מהותי ומרכזי בבחירתם של קצינים להמשיך הקריירה צבאית שעה שזו מאתגרת את המשפחה. עניין זה הפך להיות מורכב יותר בשנים האחרונות שעה שבמשפחות רבות נשים מפתחות קריירה משלהן והדרישה לחלוקה אחרת של הנטל נתפסת כיותר ויותר לגיטימית. אין ספק שכאן נדרש צה"ל לשינוי עמוק, לא רק במסגרת החומרית או הארגונית, אלא בעיקר בתפיסותיו באשר לניהול כוח האדם ובתרבותו הארגונית. העלאת גיל הפרישה, יכולה להיות ההזדמנות לה נדרש צה"ל תחת שהוא יהווה איום כפי שהוא נתפס היום. קריירה ארוכה המסתיימת בגיל 55-57 מאפשרת מדיניות קידום מתונה יותר הנדרשת לצורך שילובם של תפקידי מטה, הדרכה ותקופות הכשרה לקצין בכל דרגה במקומה של האינטנסיביות המגולמת במודל הקיים. מודל זה יבטיח בנייה מקצועית יותר של הקצין כמו גם תקופות פחות אינטנסיביות בכל שלב בקריירה, שיש ביכולתן לתת "אוויר" לקצין ולמשפחתו. בסיכומו של עניין ניתן יהיה לפתח את הקצין בצורה מקצועית יותר ומאוזנת יותר, להשיג חיסכון ניכר בהוצאה על גמלאות תוך שיפור התנאים הניתנים לקצין ולמשפחתו. מודל כזה ייצור לאורך השנים שדרת קצונה מקצועית שהשירות בצבא הוא ייעודה ועליו גאוותה. שדרת קצונה מעין זו יש יכולתה ליצור אתוס חדש למקצוע הצבאי שיעלה את קרנו וימשוך אגב כך, כוח אדם איכותי לתוך השורות.

סיכום

המורכבויות שמספק המרחב שבתוכו פועל צה"ל לרבות מגבלות החוק הבינ"ל, מגבלות לגיטימציה, המוטיווציה של החברה הישראלית, מגבלות תקציביות וכד' הופכות את האתגר העומד לפתחו של צה"ל בשנים הקרובות לאתגר חסר תקדים – הצורך לספק ביטחון ללא פשרות מחד והמורכבות העצומה של מרחב הלחימה מאידך תובעים ממפקדי צה"ל, יותר מאשר אי פעם בעבר, כישורים מקצועיים (תיאורטיים – אנליטיים), לא פחות מאשר את כישוריהם המבצעיים בהובלת כוחות לקרב. נראה כי בנושא זה מתקשה צה"ל לחולל שינוי משמעותי כאשר הוא לכוד בין הצרכים השוטפים לבין האתוס שלו עצמו.

את מעגל הקסמים הזה ניתן לפתור רק בדרך אחת – ארוכה אך חיונית, הדורשת שינוי במקצועיות הפיקוד של צה"ל. שינוי זה קשור קשר הדוק לשינוי האתוס בנושא זה המלווה את צה"ל מראשיתו – לא רק ניסיון אלא בנוסף הכשרה מקצועית מעמיקה במקצוע הצבאי ("אקדמיזציה"), לא רק שליחות אלא גם מקצוע, לא הטובים לסיירת אלא הטובים לפיקוד, לא קריירה ראשונה בדרך לקריירה האמיתית אלא קריירה אחת ועיקרית.

צה"ל נדרש כבר היום לבנות מודל שלם וקוהרנטי לפיתוח שדרת פיקוד איכותית המבוססת על ארבעה מרכיבים: על בחירתם של הטובים ביותר לפיקוד, על צמצום דרסטי בכמות הקצינים המוכשרים ועל העלאת הסטנדרטים להכשרתם, על הכשרה מקצועית ממוסדת לכל דרגי הפיקוד ועל התאמת הקריירה – באורכה ובתחנות אותן עובר הקצין בתוך קריירה זו למתחייב, הן מצרכי הקצין ומשפחתו, הן מצרכי הכשרתו המקצועית והן מצרכיה של המערכת. ללא בניית מודל שלם נראה שהמשבר בתוכו מצוי צה"ל בשנים האחרונות ילך ויעמיק.

לא צריך לשנות את מודל צבא העם לשם כך, גם לא לפרוץ את גבולות התקציב. לצה"ל בעצמו יש את היכולת בהחלטות שברובן הן בתחום סמכותו, לשפר באופן מהותי את איכותה של שדרת הפיקוד בכל רמותיה ולבסס על שדרת פיקוד איכותית זו את תפיסת ההפעלה שלו למול האיומים המתפתחים במרחב. כאשר הקים בן גוריון את צה"ל הוא תבע את היסוד של **איכות** ישראלית מול **כמות** של צבאות ערב. יסוד זה לא רק שלא נשחק אלא שנדמה שמעולם הוא לא היה נחוץ יותר לצה"ל ולמדינת ישראל למול האתגרים בפניהם אנו ניצבים. איכות פיקוד גבוהה היא תנאי יסוד לצבא ישראלי מקצועי ואבן יסוד באסטרטגייה של צה"ל, זו הדורשת כאמור רפורמה מקיפה בכדי **שצה"ל יוכל להמשיך ולהבטיח, כמתחייב מייעודו ומתפקידו, את שלמותה של מדינת ישראל ואת ביטחון תושביה למול כל איום עתידי.**

הערות

- 1 דו"ח וינוגרד, פרק 17 פסקה 40, עמ' 550
- 2 דו"ח וינוגרד, פרק 12, פסקה 31, עמ' 425.
- 3 יוצאים מן הכלל הם קורסי הטייס והחובלים המאתרים את הקצונה העתידית בתהליך מיון טרם הגיוס.
- 4 בכלל זה סיירות מובחרות, קורסי טייס וחובלים, יחידות מובחרות כגון שלד"ג, יחידות חילוץ והצלה, אגוז וכד' וחטיבת הצנחנים המהווה יחידה התנדבותית. הכלל הוא שניתנת אפשרות לכל מי שמתאים ורוצה לנסות ולהתקבל ליחידות אלה.
- 5 ראוי לומר גם כאן כי צה"ל ממין את חיילי היחידות המובחרות באופן שונה מאשר ברוב הצבאות הזרים, שם דווקא ממוינים חיילים אלו מבין השורות, לאחר ששירתו ביחידות הרגילות.
- 6 האיכותיים מבטא שילוב של יכולות קוגניטיביות המאובחנות בתהליך המיון המקדים, בלשכות הגיוס יחד עם יכולות פיזיות, סוציאליות, מנהיגותיות ואחרות הנבחנות במהלך המיונים הפיזיים.
- 7 שיטת המיון טרם הגיוס נותנת עדיפות לרצונם של המל"שבים לשירות ביחידות התנדבותיות. רובם של המל"ש"בים האיכותיים שואפים להגיע ליחידות המובחרות ביותר. יהיו כאלה שיעברו שלושה ואף ארבעה גיבושים טרם שיבוצם בכדי לממש רצון זה. אלו שלא יצליחו, ישובצו בפלוגות המיועדות לגדודים המבצעיים.
- 8 כך ייעד משה דיין ליחידה 101 תפקיד מרכזי לייצוב נורמות פיקוד ולחימה גבוהות שהטמעתן בצה"ל כולו התאפשרה באמצעות מינויים של בוגרי ה-101 וממשיכתה חט' הצנחנים, לתפקידי פיקוד מרכזיים.
- 9 המדובר הוא בעיקר בשינוי הנדרש במיון ליחידות השדה כיוון שחיל האוויר וחיל הים ממילא בוחרים את הקצונה שלהם לטייס ולחובלים בתהליך המיון טרם הגיוס, ומבטיחים בכך את איכותה הגבוהה של שרשרת הפיקוד בזרועות אלה.
- 10 הספר 'משבר בפיקוד' נכתב ע"י צמד החוקרים ריצ'ארד א. גבריאל ופול ל. סאוואג' שניסו לבחון במחקרם איך כשל הצבא האמריקני בוויטנאם. הם שמו במרכז המחקר את איכות הפיקוד האמריקני במלחמה זו כגורם מרכזי לכישלון. המחקר מנתח, לאור הנסיון האוניברסאלי ואמות מידה מקצועיות, את הסיבות העיקריות שהביאו לכישלון הפיקוד האמריקני במלחמה זו.
- 11 משמעות הדבר היא שעל פני 25 שנות שירות של קצין בסדר ובמילואים מכשיר צה"ל עשרות אלפי קצינים! רובם כמובן לא ממוצים במקרה הטוב, במקרה הרע הם תורמים תרומה שלילית בניפוח המפקדות הסובלות מעודף קצינים או בקיומם של קצינים על תקינים ביחידות מילואים רבות - בחלק מהמקרים הם מבצעים משימות כמפקדי כיתות ובמקרים אחרים ישנם 2-3 קצינים במחלקה דבר היכול לגרום פגיעה קשה בלכידות.
- 12 יוצאים מן הכלל הם קורסי החובלים והטייס המכשירים כמות מצומצמת יחסית של קצינים במשך תקופה ארוכה יחסית (4-3 שנים) בטרם יקבלו תפקיד מבצעי.
- 13 בדומה לתופעה הרפואית בה החולה לוקח נשימות קצרות ו'שטוחות' בכדי לספק את החמצן הנדרש לגוף תחת המצב הנורמאלי של נשימות מעטות ועמוקות.
- 14 ואכן בתקנים של צה"ל לא קיימת דרגת סג"מ. סג"מים ממלאים תפקידים שבתקן הצה"לי מופיעים כתקני סגן.
- 15 לצורך ההשוואה נאמר כי טייס בחיל האוויר מוכשר במשך כמעט 5 שנים בטרם הוא הופך לטייס מבצעי, בחיל הים יעבור חובל כמעט ארבע שנות הכשרה עד שיפקד על משימה מבצעית זוטרה, ואילו ביבשה, לאחר תקופת שירות של שנתיים וחצי עד שלוש שנים, (מתוכם 5-6 חודשי הכשרה לקצונה) ימצא את עצמו הקצין הצעיר מפקד על מסגרת בפעילות מבצעית בגזרות הלחימה השונות.

- 16 בעוד בסדיר יש מירוץ מתמיד למילוי השורות, במילואים נוצר מצב של עודף אדיר שלא ניתן לנצלו ובוודאי שלא לפתחו ולהכשירו. במקומות מסויימים גורם הדבר לחלוקה סוציאלית של הנטל בין קצינים (תופעה הרסנית שיש ביכולתה לפגוע בלכידות) או למצבים שבהם קצינים מבצעים תפקידים של מש"קים – תופעה בעייתית כשלעצמה.
- 17 בכנס ספ"כ שנערך ב־1956 לאחר מבצע קדש בו הובהר כי שכבת המ"כים מהווה את החוליה החלשה בשרשרת הפיקוד טען ר' מה"ד דאז אל"מ ישכה שדמי כי הסיבה לכשל היא "לא בגלל ההכשרה הלקויה, זו לא נקודת התורפה, אלא רמת כוח האדם שנשארת לעניין הזה אחרי שדולים אנשים לכל התפקידים האחרים בקנה מידה גדול". הכשרת המנהיגות הקרבית בצה"ל 1956–1949, עמ' 87, שגיא טורגן.
- 18 לאחרונה התבטא מפקד בה"ד 1 אל"מ אהרון חליווה כי כל מי שיכול לצאת לקורס ולא עושה זאת הוא "פושע" אמירה שנטועה היטב באתוס הקיים.
- 19 דוגמה אחת, המובאת בדו"ח ברודט, נוגעת לאזרוחם של שירותי הרפואה הניתנים במרפאות הצבאיות והמחזיקות קצינים רבים בסדיר בקבע ובמילואים.
- 20 בהקשר זה אפשר לקחת כדוגמה מייצגת את השינויים שנעשו בשנים האחרונות בדמות עליית גיל המשרתים בתפקידי הפיקוד והמטה יחד עם הארכת משכי התפקידים, שני שינויים שנתפסו כבלתי אפשריים רק לפני עשור.
- 21 בחינה לא מעמיקה מדי תגלה שרובם המוחלט של הרס"נים במפקדות הראשיות, אלו שעליהן נשענת המערכת בביצוען של רוב עבודות המטה, עברה את הכשרתה הראשונה והיחידה בקורסי הקצינים (בה"ד 1 ובה"ד 12) וזו הקנתה להם את ה"יסודות המקצועיים" המשמשים אותם עד היום.
- 22 בתפיסת הכשרת הקצונה אותר פער זה בעיקר בדרג הרס"נים המשרתים במטות של המפקדות הראשיות ולכן פותח עבורם קורס שנועד לצמצם את פערי ההכשרה, ולו במעט.
- 23 במשך שנים רבות החזיק צה"ל בהנחה כי המושך המרכזי לשירות בצה"ל הוא הפנסיה המוקדמת וכי כל פגיעה בו תוביל לפגיעה ביכולת לשמור את הקצינים במערכת, אך באותו זמן נמנע צה"ל מלשאול מה הנזקים, מזווית הראייה המקצועית, שגורם מודל שירות זה.
- 24 עד בתחילת שנות התשעים היה משך הזמן הממוצע של תפקידי מג"ד ומח"ט כשנה עד שנה וחצי.
- 25 תופעה מוכרת היא שקצינים ביבשה המגיעים לדרגת אלוף, נפגשים לראשונה עם "עולם המטה" בתפקידם כראשי אגפים במטה הכללי.
- 26 הדבר חמור במיוחד כיוון שצה"ל הוא צבא יבשתי והמפקדה הכללית ('מטכ"ל') היא מפקדתו של צבא היבשה בנוסף על היותה המפקדה העל זרועית העליונה.

צבא ארצות הברית בעיראק וצה"ל ביהודה ושומרון

גיורא סגל

מבוא

מאז 2003 מתחוללת בעיראק מלחמה, שארצות הברית מעורבת בה ישירות. במאמר זה יעשה נסיון לבחון כמה נקודות להשוואה אפשרית מהפעלת הכוח של ארצות הברית בעיראק, וזה של צה"ל ביהודה ושומרון. תופעת המלחמה הוגדרה בשנים האחרונות על ידי חלוקה ללחימה סימטרית וללחימה א-סימטרית. אף כי המונח חדש, אין חידוש בחלוקה הזו;¹ המייצגת את שני המרכיבים העיקריים של תופעת המלחמה,² הקשורים זה בזה, ולפיכך מחייבת בחינה מקצועית קבועה.³ עימותים בין מדינות עלולים להתפתח למלחמה קונבנציונלית סימטרית שבד בבד עמה או בעקבותיה יתרחש עימות בעל מאפיינים א-סימטריים. המעבר מלחימה נגד אויב קונבנציונלי ללחימה נגד טרור וגרילה הוא מעבר ישיר וטבעי. במזרח התיכון ניכרת כבר שנים הבנה שעימות מוגבל מתרחש בד בבד עם המלחמה הקונבנציונלית ובהמשך לה.⁴ צבאות צריכים להיערך להתמודדות עם מאפייניה החדשים של תופעה זו, הן במובן בניין הכוח והן במובן הפעלתו. החידוש באתגר שתופעה זו מציבה נעוץ בכך שהאפקטיביות הכוללת של הפעלת הכוח על ידי ארגונים כאלה והאתגר שהם מציבים למדינות דמוקרטיות הולך וגדל. השימוש במונח "צבא טרורילה"⁵ מתאר מצד אחד את היכולת המבצעית הכוללת של ארגון טרור להיות ארגון כמו צבאי, ומצד אחר את הקושי של מדינות דמוקרטיות להתמודד עמו צבאית בשל העובדה הבסיסית שארגונים אלה פועלים מתוך האוכלוסייה האזרחית, באמצעותה ותוך כדי שימוש בה כמגן אנושי.

גיורא סגל

הרקע ללחימת ארצות הברית בעיראק

בשנת 2003, לאחר כיבושה של עיראק, החילו האמריקנים שלטון צבאי בעיראק. האסטרטגיה של ארצות הברית בעיראק, שהתגבשה לאחר כיבושה של עיראק, הגדירה כי יש⁶ לבנות, לחזק ולהעביר שליטה לממשל מקומי עיראקי עם הבשלת כמה תנאים: מידה סבירה של יציבות השלטון, רמת אלימות נמוכה, קצב ומרקם חיים אזרחיים סביר. השגת התנאים הללו נדרשה בכל האזורים בעיראק עד רמת השלטון המקומי בכל אזור. מאסטרטגיה זו נגזרו שלושה מרכיבי פעולה בתחומים האלה:

- **בתחום הכלכלה** – סיוע הומניטרי בינלאומי, סיוע בפיתוח תשתיות כלכליות אזרחיות, ניהול המשאבים ובניית יכולת צמיחה כלכלית.
- **בתחום הממשל/ הפוליטי** – בנייה מחדש של הממשל בעיראק, מיסוד וחזוק הממשל העצמי, בניית יכולת תפקודית בתחום האזרחי ושיקום חברתי.
- **בתחום הביטחון** – הורדת סף האלימות על ידי מערכה מקיפה וישירה של ארצות הברית נגד הטרור, בניית צבא לעיראק, בניית משטרות מקומיות ואזרחיות, הגברת הביטחון האישי של האזרחים, הגברת הביטחון הציבורי, הבטחת מרקם החיים האזרחי של האוכלוסייה.

עם מינויו של גנרל פטראוס לפיקוד על הכוחות האמריקניים בעיראק באביב 2007 תגברו האמריקנים מאוד את כוחותיהם בעיראק, ופתחו במאמצי לחימה אינטנסיביים שמטרתם הייתה פגיעה קשה בטרור וסיכול יכולותיו. מבצעים אלו היו תולדה של אסטרטגיה בשם 'גאות' – Surge.⁷ מהותה של אסטרטגיה זו הייתה תגבור ניכר של השטח בכוח צבאי וביצוע מערכה אינטנסיבית נגד ההתקוממות המזוינת בד בבד עם פעולה נרחבת בקרב האוכלוסייה האזרחית, תוך כדי שיתוף של כל ארגוני הביטחון שעמדו לרשותו של הכוח המוגבר.⁸ מינוי 2007, ארבעה חודשים בערך לאחר תחילת שלב זה של המערכה, החלה ירידה של ממש באלימות הבינעדתית. המתחים בין הפוליטיקה הלאומית בעיראק, הממשל המרכזי הייצוגי בבגדאד, הדומיננטיות השיעית המאוזנת עם הסונים והכורדים מזה, ובין הפוליטיקה המקומית, העדתית, המבוססת על השיוך הדתי, המפלגתית והשבטית מזה, יוצרים כר נרחב להתפתחות אלימות. לפיכך האלימות בעיראק, המרכיבה את האיום בכללו, היא אלימות בינעדתית, אלימות תוך-עדתית ואלימות המבוססת על ה"התנגדות".

מנקודת המבט של ארצות הברית היו תוצאותיה הראשונות של אסטרטגיית ה"גאות"⁹ מוצלחות, הן משום שמספר אירועי הלחימה במרחבי האחריות המבצעיים קטן מאוד, והן משום שהיציבות הביטחונית במרחבי האחריות של ארצות הברית השתפרה ללא היכר. מלבד זה, השפיע מאוד השיקום האזרחי

של מרחבים אלו על שיתוף הפעולה של האזרחים העיראקים עם האמריקנים. התפתחויות אלה יצרו הרגשה שהכיוון נכון, ובסופו של דבר יקדמו אסטרטגיית הגאות וכל מה שבא בעקבותיה (שיפור בתשתיות המקומיות עקב עבודת צוותי השיקום האמריקניים, שיפור כלכלי מקומי ועוד מרכיבי שיפור אזרחיים ברמה המוניציפלית בכל עיירה, כפר או עיר שהפעילות הצבאית בהם הצליחה) את אפשרות יציאתם של הכוחות האמריקניים מעיראק.

למרות זאת, נותרו המתחים בעינם,¹⁰ שכן החזקת המרחב על ידי כוחות אמריקניים ועיראקיים גדולים בחסות ארצות הברית נותרה תנאי חיוני לשמירה על הישגיה של אסטרטגיית "הגאות". העברתם של כוחות אמריקניים גדולים ללחימה באפגניסטן חייבה הגדלה ותחזוק משמעותי של הכוחות העיראקיים בשיתוף ארצות הברית כדי לאפשר את הישגי "הגאות". העברת הכוחות לאפגניסטן הייתה בתחילה על חשבון הכוחות בעיראק.

כיום (ינואר 2010) האמריקנים מנסים להחיל אסטרטגייה דומה במלחמה באפגניסטן נגד הטאליבן ואל-קאעידה, והחלטת נשיא ארצות הברית בדצמבר 2009 להוסיף שלושים אלף חיילים לכוחו באפגניסטן היא תוצאה של יישום אסטרטגייה זו. בו בזמן, ונכון לכתבת שורות אלה, אירועי הלחימה בעיראק נמשכים, ואף שירדה שכיחותם, הפוטנציאל לחידושם בהיקף נרחב קיים.

הדרך להשיג הישגים בני קיימה כרוכה ביכולת להעביר את הסמכות הנוצרת מתוך כיבוש השטח לגורמי כוח מקומיים, שיוכלו לכונן את הסדר הרצוי. נכון להיום, טרם הושג הישג זה. אין ברור כלל אם יציאה היום תאפשר יציבות אזורית. במקום שלא יהיו בו יציבות אזורית וסדרי ממשל סבירים עלול להתפתח טרור בממדים גדולים.

עיראק ויהודה ושומרון – מיפוי האיום

כבר כמה שנים אזור יהודה ושומרון הוא זירת ההתמודדות המרכזית של צה"ל עם איומי טרור וגרילה עירונית (להבדיל מאיומי ירי מרגמות ורקטות תלול מסלול בזירת עזה). בזירת יהודה ושומרון צה"ל מתמודד עם איום בלחימת טרור במערכה ארוכה ומתמשכת של התשה, שבאה לידי ביטוי בעבר בהתקפה ישירה על כוחות צבאיים ומרכיבי פעולה אזרחיים שלטוניים ובפגיעה מערכתית עקיפה בכלל מערכות השלטון והממשל, במרקם החיים האזרחיים, בביטחון האוכלוסייה הישראלית והפלסטינית וביכולת לקיים באזור חיי שגרה. שיעורו של איום זה פחת במידה ניכרת מאז מבצע "חומת מגן" ושנות המערכה נגד הטרור ביהודה ושומרון, אך הפוטנציאל שלו קיים ומוחזק ברמה נמוכה באמצעות פעילות מבצעית לא פוסקת של פיקוד המרכז וארגוני הביטחון של צה"ל.

בעיראק האיום ממומש באמצעות פעולות של ארגוני טרור ופגיעה במרקם החיים השלטוני על ידי ארגוני פשע. איום זה אינו שונה מהמתואר בעקרונותיו הוותיקים של ת.א. לורנס כמו שלמד אותם לא רחוק מעיראק בשנות העשרים של המאה הקודמת, מתוך לחימה נגד גרילה במזרח התיכון.¹¹ השוני בין האתגר שדיבר עליו לורנס ובין האתגר הניצב כיום בפני האמריקנים בעיראק הוא ביכולות הטכנולוגיות הצבאיות והמבצעיות שרכשו הכוחות הלא סדירים.

הזיהוי הראשוני הוא שהאיום הטקטי ביהודה ושומרון ובעיראק דומה למדי, וכולל את המרכיבים האלה:

- התקפות גרילה וטרור ישירות על כוחות צבא וסיוע אזרחי
  - הפעלת צלפים – צליפה בשטח הבנוי ובשטח הפתוח
  - ירי מהמארב בשטח הבנוי ובצירי התנועה ממנו ואליו
  - ירי תלול מסלול של מרגמות ורקטות
  - מתאבדי נפץ, התקפות של חוליות גרילה על עמדות מחסומים, נקודות פיקוח, בסיסים
  - הפעלת מכוניות תופת בפיגועים משולבים
  - ניסיונות לחטוף חיילים, אזרחים ועובדי ארגוני ממשל וסיוע אזרחי.
- קיים דמיון רב גם בטיפוסי המרחב האורבני שחלק מהלחימה מתנהל בו. הכרת המרחב האורבני לעומק: הכרת החלק העתיק בעיר מזרח־תיכונית טיפוסית – "הקסבה", הכרה והבנה של דרכי הפעולה מתוך האוכלוסייה ובתוכה, הכרת השימוש בתווך התת־קרקעי כתווך מבצעי משמעותי בשטח האורבני – כל אלה מאפשרים למחוללי הטרור והגרילה בניית יכולת מבצעית אפקטיבית.

הלחימה ביהודה ושומרון והלחימה במחוז אל־אנבר במערב עיראק

התבוננות בלחימה נגד הטרור והגרילה ביהודה ושומרון ובמערב עיראק 2009–2003 מעניינת ומאפשרת התבוננות מבצעית.¹² בספטמבר 2007, בתוקף מבצעי אסטרטגיית ה"גאות", הוטלה על הדיביזיה של גנרל אלן (MajGen Allen), שהייתה מוצבת במערב עיראק¹³ המשימה הזאת: לנהל מבצעי לחימה נגד הגרילה והטרור ומבצעי ייצוב להשגת יציבות ביטחונית ואזרחית, להכניע את אל־קאעידה באזור, לנטרל את ההתקוממות העממית במחוז, לבנות יכולת ביטחון פנים, לבנות יכולת ממשל מקומי ולאפשר פיתוח כלכלי, בשיתוף הנהגת אזור אל־אנבר ובשיתוף צוות השיקום הארצי האמריקני (PRT). כדי לאפשר העברה של הסמכות השלטונית והביטחונית לממשל המקומי ולצבא עיראק המחודש (ISF). לא הוגדרה המשימה למשך זמן מוגדר. סיומה אמור להגיע עם השגת היציבות באזור.¹⁴

מחוז אל-אנבר גובל במערב עם סוריה, עם ירדן ועם סעודיה, ובמזרח משיק למרכז עיראק, אגן הפרת והחידקל. השטח גודלו כשטחה של בריטניה. הערים העיקריות במחוז זה הן רהווה, הית, אל-אסאד, רותבה, פלוג'ה ורמאדי, ערים אלה הן בנות יותר ממאתיים אלף תושבים כל אחת, וסביבן במדבר המערבי של עיראק עיירות רבות נוספות. סך כל האוכלוסייה במרחב: כמיליון וחצי תושבים. למרחב העצום הזה היו אחראיות מפקדת דיביזיה עם יכולות אוויריות ויכולות של כוחות מיוחדים, שתי חטיבות במבנה האמריקני BCT¹⁵, והאויב העיקרי בהגדרת האמריקנים הוא אל-קאעידה.

המבצעים ההתקפיים רוכזו בעיקר בערים. המבצעים במרחב היו בעיקר מבצעי מעצר וחקירה; מבצעי סיכול ממוקד; מבצעי פשיטה; מבצעי חסימה וסריקה. השימוש במודיעין, יומינט, ויזינט וסיגינט וכן שימוש בכלבים במבצעים אלה היה חיוני; ואכן, נפוץ. החטיבות המרחביות בשטח האורבני פעלו במספר מרכיבים: המרכיב הראשון – במבצעים התקפיים והגנתיים. המאמץ העיקרי היה במבצעים ההתקפיים, והמבצעים ההגנתיים נועדו להגן על הכוחות ועל הבסיסים הקבועים; המרכיב השני – שימוש בכוח עיראקי שכבר נבנה קודם לכן, ובניית כוח עיראקי שישתף פעולה עם האמריקנים בשליטה וביישום הביטחון האזורי, ובעתיד יהיה המועמד לקבל את האחריות על האזור כולו; בו בזמן הפעילו הכוחות האמריקניים מאמץ להשגת יציבות והרעיון היה טיפול באוכלוסייה בכל רמות התשתית הפיזית. ההנחה של האמריקנים הייתה שטיפול בצורכי האוכלוסייה העיראקית, ברמת הממשל וברמת הרשות המקומית יאפשר חיי שגרה סבירים ויטה את תמיכתה מהטרור. את הרעיון הנחתה תפיסה של שיקום אזורי.

בקשר לפעילות ההתקפית, פעילותו של צה"ל ביהודה ושומרון היא בעלת מאפיינים דומים לאלה שהופעלו במחוז אל-אנבר. מאמץ התקפי מול הטרור, מאמץ הגנתי על בסיסים מבצעיים צבאיים ועל יישובים ישראלים ומאמץ אזרחי המכוון לתחזוקת התשתית האזרחית ומרקם החיים של האזרחים הפלסטינים החיים ביהודה ושומרון.

ההבדלים העיקריים הם בשיטות הפעולה הטקטיות ובהקשרי המודיעין ושיתוף הפעולה הבין-ארגוני. כאן אפשר לזהות הבדל משמעותי ביכולת לקיים שיתוף פעולה עמוק בין ארגונים חוץ-צבאיים. בהקשר האמריקני אלה הם: ארגוני מודיעין ומערך הסיוע האזרחי; ובהקשר של צה"ל אלה הם: שירות הביטחון הכללי, המנהל האזרחי וכדומה. להבדיל מהמתרחש בעיראק, שם פעילות המודיעין האמריקני אינה משתפת את העיראקים בכל הנוגע לשימוש במשאבי מודיעין ייחודיים, כגון סיגינט ויומינט, שיתוף הפעולה הבין-ארגוני מאפשר לצה"ל להמשיך לסכל טרור ביעילות. מלבד זה, ביהודה ושומרון נעשה ניסיון לבנות יכולות מקומיות (משטרה מקומית, כוחות ביטחון של הרשות הפלסטינית) לטיפול בנושאי חוק

וסדר ברמה המקומית. כוח פלסטיני שאומן על ידי האמריקנים פועל במרחב ג'נין ושכם ורמאללה, ומתקיימת פעילות נוספת המכוונת להרחבת גודלו ויכולותיו. מלבד זה, הורדה ניכרת של עיקר המחסומים לאוכלוסייה ביהודה ושומרון, הוצאת עיקר כוחו של צה"ל מתוך הערים ושמירה על גבולות פתוחים כלכלית עם ירדן מאפשרות פיתוח מרשים.¹⁶

המעורבות הפלילית ביהודה ובשומרון שונה במאפייניה מזו שבמחוז אל-אנבר. שם, בד בבד עם הפעילות המבצעית הטקטית עסקו האמריקנים בבניית כוח משטרה עיראקי חזק, מתוך הבנה כי ארגוני הפשע מחוברים עמוק לפעילות הטרור וכי הטיפול בארגוני הפשע צריך להתנהל על ידי הכוחות המקומיים. מטרת בניית כוח המשטרה הייתה להעביר את השליטה בשטח לכוח זה עם עזיבת הכוחות האמריקניים את האזור. מרכיב שמירת הסדר הציבורי קיבל התייחסות דומה. לפיכך העקרונות היו:

- הקמת יחידות עיראקיות נגד מתקוממים מחוץ לערים
- כינון משטרות חזקות בתוך הערים
- היערכות יחידות עיראקיות בגבולות סוריה, ירדן וסעודיה
- הקמת דיביזיה מרחבית שהורכבה משתיים או משלוש חטיבות מרחביות אמריקניות, המבצעות פעילות התקפית, פעילות הגנתית ופעילות שיקום אזרחית.

כאן אפשר לזהות שוני מהותי; בעיראק הכוונה הכוללת היא בנייה של צבא וכוחות ביטחון בעלי מיומנות ויכולת מגוונות, ואילו הפעולה ביהודה ובשומרון מוכוונת לבנייה של כוחות לשמירת סדר וכוחות ביטחון שיוכלו לסכל טרור (בתמיכת ישראל). אין לישראל כל כוונה לפתח יכולות צבאיות מדינתיות ברשות הפלסטינית.

ההצלחה העיקרית שהאמריקנים מתארים באזור זה היא בלחימה נגד אל-קאעידה. הפעילות אינה מאפשרת את ייצוב המצב ללא פעולה רציפה ומתמשכת. תובנה זו בהקשר הצבאי תקפה גם לזירת יהודה ושומרון. יכולת ההתאוששות של הטרור במחוז זה דומה ליכולתו להתאושש בשכם, ברמאללה ובג'נין. בשני המקרים מתברר כי המרכיב המשפיע המשמעותי ביותר הוא הנוכחות והפעילות בשטח ובמרחבים האורבניים שהאוכלוסייה המקומית היא מרכז הכובד בהם.

מכך אפשר להסיק כי נוכחות קבועה של כוח, שימור היוזמה וההתקפיות ואיתור הזדמנויות מבצעיות, פעולה מבצעית צבאית, הנתמכת גם על ידי פעולה במרכיבי הביטחון האזרחי המשטרתית, הם מרכיב קריטי בהצלחה. דומים הדברים בין יהודה ושומרון ובין אל-אנבר במובן האיכותי של הדברים, כלומר אמנם צה"ל באזור השליטה שלו, ומשטרות מקומיות בשטחי הרשות, כולל מנגנוני ביטחון שם, אינם פועלים ביחד, אך הם פועלים בתיאום במצב המורכב המאפיין את יהודה

ושומרון. התוצאה מבחינת החיים האזרחיים בשטח דומה. מידה של יציבות ושל חוק וסדר מאפשרת מרקם חיים אזרחיים.

הלחימה האורבנית בגדאד

לצד בחינת יסודות הלחימה שנותחו לעיל, יהיה ראוי לבחון את מרכיבי הלחימה בתוך המרחבים האורבניים. משימת החטיבה האחראית לצפון-מערב בגדאד כמו שהוגדרה ב־18 באוקטובר 2007 הייתה לנהל קרב משולב ולבצע מבצעי לחימה מכל קשת המבצעים, לאבטח את האוכלוסייה ולהגן עליה על ידי הכנעת הגרילה והטרור וארגוני הפשע במרחב האחריות של החטיבה, הפחתה של פעילות הכתות (תאי התקוממות כיתתיים או דתיים) המקומיות, תוך כדי העלאת היכולת המבצעית של צבא עיראק ויכולת הממשל המקומי. מפקד החטיבה טוען שאין מדובר בלחימה נגד טרור וגרילה בלבד, אלא מדובר בעבודת ממשל עירונית שלמה.¹⁷ אם כן, מפקד החטיבה מפקד על מרכיבי כוח רבים ושונים, מחטיבות שונות, בשילוב כוחות עיראקיים, עם מנהל אזרחי מורכב ועם יחידות מודיעין מסוגים שונים.

האמריקנים ניהלו מבצעים בעלי מאפיינים טקטיים דומים לאלה שהפעיל צה"ל ביהודה ובשומרון, אולם אלה נמשכו זמן רב יותר. לדוגמה, מבצעים של כניסה למרחב צפון מערב בגדאד ומעבר מיעד אחד למשנהו בשכונות העיר, ברציפות במשך שבועות. כך מתגבשת יכולת מבצעית, נוצרת היכרות ונצבר ידע רב בנוגע למרחב, אולם קושי משמעותי מאוד נובע מכך חלק גדול מהלוחמים ושדרת הפיקוד מוחלפים מדי חצי שנה. חילוף זה פוגע מאוד בשימור הידע המבצעי במשך זמן. שיטת הפעולה בצפון מערב בגדאד התבססה על פעולה בתוך השטח, על שמירה על חופש פעולה מבצעי רחב ככל האפשר ועל פעולה מבצעית במגע ישיר נגד הטרור – לחימה ממש – מבצעים התקפיים, ובו בזמן התנהל מאמץ מבצעי של שיתוף פעולה עם השיח'ים המקומיים. ניצול הסדקים בין הארגונים לרכישת משתפי פעולה באמצעות תשלומים כספיים רצופים – הכללתם כ"מקבלי משכורות" של צבא ארצות הברית ופעולה של צבא עיראק צמוד לאמריקנים (ISF).

מעניינת להתבוננות שיטת הפעולה של מבצעים מיוחדים במרחב החטיבתי. אלה בוצעו במנותק מהפיקוד והשליטה של החטיבה, וגרמו במקרים רבים קושי בשילוב המבצעים האלה לתוך פעילות החטיבה. במקרים רבים יש ניגוד עניינים בין שיטת הפעולה של מפקד החטיבה ובין אופי הפעולה של המבצעים המיוחדים. הדבר נובע מההבדל במשימות. בהקשר זה אפשר ללמוד כי הלקח החשוב הוא שהמאמץ של המבצעים המיוחדים צריך לבוא מתוך הבנת סביבת הפעולה של החטיבה, ולא – מבצעים שמסתבכים עלולים למחוק חודשים ארוכים של הצלחה

בשיתוף המקומיים במאמץ הלחימה. הדבר נובע מהפעלת כוח קיצונית במבצעים המיוחדים של האמריקנים, ללא צורך בתיאום מבחינתם עם גורמי החטיבה. הפעלת הכוח על ידי הכוחות המיוחדים במרחב הפעולה שלהם עלולה להיות אגרסיבית ותוך כדי שימוש בכל היכולת המבצעית הרבה העומדת לרשותם. בסופו של מבצע עלולים להיהרג משתפי פעולה או בני משפחותיהם בשל אי-היכרותו של הכוח המיוחד את הסביבה שהוא נלחם בה, ומאמצי חיבור ושיתוף המקומיים של חודשים ארוכים עלולים לרדת לטמיון. אף כי שיתוף הפעולה הבין-ארגוני ועקרונות הפיקוד והשליטה של צה"ל נבנו כדי להימנע ממקרים דומים, גם ביהודה ובשומרון סכנה זו קיימת, ויש לוודא כי לקח זה מוטמע לאורך זמן.

לקח חשוב נוסף שהסיקו האמריקנים נוגע לחלוקת האזור למרחבי פעולה גדודיים. בעיניהם, זהו אחד מהמפתחות העיקריים להצלחה, ולפיכך במרחב הלחימה הגדודי מתבצעים מבצעים רצופים של סריקות אחר תשתית פח"ע, סיכולים ממוקדים, מעצרים וחקירות – בפיקוד אחד ובתיאום הגדוד. לדוגמה: מבצעי לחימה – מארבים מסוגים שונים, מעצר וחקירה, פגיעה ממוקדת סיכול ממוקד ופגיעה בשרשרת הפיקוד של הארגונים באזור האורבני, מבצעי לחמה פסיכולוגית – הפצת שמועות ומבצעים מעשיים התומכים את הפצת השמועות, שימוש בסיגינט, יומינט ומשתפי פעולה מקומיים בתוך מבצעי לחמה פסיכולוגית ולחמת מידע, ופיתוח טכניקות פטרול וצלפות מתאימים לשטח הספציפי. בצורה שכזו נהיו גם הגדודים סוג של גדודים מרחביים.

ניתוח זה מציף כמה תובנות בהקשר של צה"ל:

- הנוכחות במרחב האורבני וההיכרות הרציפה עמו מייצרות חופש פעולה מבצעי אשר מייצר יכולת לפגוע בגורמי טרור לאורך זמן. צה"ל נדרש לאתר את הדרכים המיטביות לשמר חופש פעולה מבצעי בערי יהודה ושומרון כדי לשמר את היכולת לפגוע בגורמי הטרור ובגורמים הפוגעים ביציבות במרחב.
- רצוי יהיה לשמר ככל הניתן בצה"ל את מוקדי הידע המבצעי המתמחים במרחב ולהימנע ככל הניתן מקטיעה של שרשרת הידע על ידי ניווד מפקדים רב. צורכי סדרי הכוחות בזירות מבצעים נוספות (עזה וצפון, ובעיקר לאחר מלחמת לבנון השנייה) הגורמים העתקה של כוחות מחייבים לבחון כיצד יהיה אפשר להמשיך ולשמר את הידע בצורה מיטבית.
- פעולה של מבצעים מיוחדים חייבת להיות מתואמת ומקושרת בשתי רמות: הראשונה היא ברמת התיאום המבצעי, ומשמעה שמפקד החטיבה המרחבית צריך להיות מעורב במבצעים המיוחדים כדי לוודא שאלה מסונכרנים עם שאר פעילות החטיבה; והשנייה נוגעת לצורך לוודא שהמטרות של המבצעי המיוחד עולות בקנה אחד עם התובנות המבצעיות ארוכות הטווח שנוצרו בחטיבה המרחבית.

- העצמאות הניתנת לגדוד האמריקני המרחבי אינה מתאימה ליישום באזור יהודה ושומרון. ביהודה ובשומרון המרחב מחולק לגדודים, ואלה – לצורך מימוש משימתם – נשענים בעיקר על החטיבה המרחבית, ועצמאותם המבצעית הכוללת מוגבלת. לפיכך במקרים רבים מתבצעת פעילות מבצעית במרחב שאיננה בסמכות של המגד ה"מרחבי".

סיכום

בשנות הלחימה האחרונות, ובייחוד מאז מבצע "חומת מגן", למדו האמריקנים רבות מישראל, והדבר נכון גם בכיוון ההפוך. בגדאד היא מודל ללמידה מבצעית על אודות הלחימה בעיר, ואפשר להעביר את לקחי הלחימה במבצעים בעיר בגדאד לערים ביהודה ושומרון ולהפך.

מומלץ להתבונן על החיבור שהאמריקנים מחברים בין מבצעי הלחימה ובין מבצעי הייצוב. ראיית האמריקנים וגם ראיית הבריטים בצורך במבצעי ייצוב (יציבות) ביטחוניים אזרחיים נובעות מניסיונם ומהבנתם את האוכלוסייה כמרכז כובד במרחב לחימה נגד טרור וגרילה. תחום מבצעי הייצוב הוא נושא שראוי ללמוד אותו ולחקור אותו לשימושים אופרטיביים בצה"ל.

בקשר להתבוננות הכוללת על הלחימה ותוצאותיה ראוי לקרוא את הנכתב במאמרו של קצין אמריקני,¹⁸ ביקורת מעניינת: "מראית העין של יציבות בעיראק כפי שבאה לביטוי במהלך אביב 2009 והציפייה לנסיגת כוחות ארצות הברית יצרו נטייה בקרב האמריקנים להכתיר את מלחמת עיראק כ'ניצחון'. גישה כזאת מתעלמת מהתוהו ובוהו העדתי ששרר שם בשנים 2006–2007 וכך היא מתעלמת מהעובדה כי הסכסוכים הפנימיים הנפיצים בעיראק מצויים בשליטה ובבקרה רק בשל העובדה כי כוחות ארצות הברית נוכחים שם".

היציבות ביהודה ושומרון שהושגה מאז מבצע "חומת מגן" והמערכה נגד הטרור, המתנהלת ברציפות מאז עד סוף 2009 במידה משתנה של אינטנסיביות, מצויות בשליטה ובבקרה רק בשל העובדה כוחות צה"ל נוכחים שם ומבצעים פעילות מבצעית ענפה. הדמיון המבצעי ברור, ולפיכך זוהי תובנה חשובה. הפחתת כוחות משמעותית של צה"ל ביהודה ושומרון עלולה להחזיר לאזור את המציאות הביטחונית הקשה שהייתה לפני מבצע "חומת מגן".

הערות

- 1 יהושפט הרכבי, מלחמה ואסטרטגיה, הוצאת מערכות, תל אביב 1992, עמ' 436–437. על סימטריה ואסימטריה בהתשה ראו את הדוגמה על מלחמת הבורים 1899–1902, כלומר הבחנה זו אינה חדשה בהיסטוריה של המלחמות.
- 2 Werner Hahlweg, *Clausewitz and Modern Strategy*. Edited by Michael I Handel, FRANK CASS, London 1986, pp. 127-133 המאמר המצוין כאן מצביע כי גם

- קלאוזוביץ התייחס ללחמת הגרילה בשפתו כמלחמה קטנה. אמנם הקשר בהתייחסותו היה בתחילה נפילתה של פרוסיה ב־1806–1807, ומאוחר יותר בקשר למערכה ברוסיה ב־1812. בסדרת הרצאות בבית ספר למלחמה בגרמניה בשנים 1810–1811 עסק קלאוזוביץ בנושא זה, והדבר מגדיר את התופעה ומצביע על הקשר בין מרכיבי תופעת המלחמה, כלומר אין חידוש במלחמות ה"קטנות" ובסמיכותן למלחמות "גדולות", כמו שמוגדר במאמר, ונכון לחפש את הקשר ללמידה הן בעניין הפעלת הכוח והן בהקשר בניין הכוח הצבאי לעימותים משולבים מסוג זה.
- 3 גיוֹרָא סגל, "חיוניות התמרון בעימות א־סימטרי". עדכן אסטרטגי, כרך 10, גיליון 4 (פברואר 2008). מלבד זה, עקרון המאזניים, שמדובר בו על איזון בין שני סוגי עימות אלה, הקיימים תמיד בתופעת המלחמה, מחייב התייחסות בכל הנוגע לבניין והפעלת הכוח כדי להגיע מוכנים לכל סוג של עימות. למלחמה הגרעינית אתיחס בנפרד. ראו גם: הרכבי, מלחמה ואסטרטגיה, הוצאת מערכות, תל אביב 1992, עמ' 193–214.
- הניתוח המובא בעניין הגרילה והטרור מצביע על הצורך בבחינה מקצועית קבועה ובהתאמה של דרכי ההתמודדות למצב הייחודי, תוך כדי הכרת הרקע ההיסטורי של התופעה, שהיא תופעה גרית. בלשונו של הרכבי, הגרילה היא שיטת הלחימה הקדומה ביותר המוכרת.
- 4 בתורת צה"ל מגדירים את העימות הא־סימטרי "עימות מוגבל".
- 5 יורם שוויצר, "מגבלות הלחימה כנגד צבא טרורילה", צבא ואסטרטגיה, כרך 1, גיליון 1 (אפריל 2009), עמ' 33–38.
- 6 תיאור האסטרטגיה נרשם על ידי המחבר בהרצאה שניתנה בכינוס JUV 08, באפריל 2008, המרצה דויד קילקולן (David Kilcullen) היה מיועציו הקרובים של גנרל פטראוס. תיאור נוסף ניתן גם בספרו The Accidental Guerrilla, ראו הערת שוליים 10.
- 7 West Francis J. The strongest tribe: war, politics, and the endgame in Iraq (Bing West. Random House Publishing Group, New York 2008. pp. 247- 279. על ידי הגנרל פטראוס, מפקד הכוחות האמריקניים בעיראק וצוותו ובהשראת רעיונותיו ללחימה נגד גרילה וטרור; היא הייתה אינטנסיבית מאוד, והתבססה על ראייתו של האופן שנוכח להילחם נגד התקוממות, גרילה וטרור. במובנים רבים רעיונותיו מתבססים על הידע האוניברסלי וההיסטורי הקיים בתחום זה ועל ההבנה שיש לפעול בחלטיות במישור הצבאי, ובאותה החלטיות במישור האזרחי השיקומי של אזורי הלחימה, תוך כדי העמדת האזרחים בעיראק במרכז הערכת המצב המבצעית. ראייתו של פטראוס את האזרחים כמרכז כובד אופרטיבי ואסטרטגי בלחימה נגד התקוממות אפשרה לו במידה רבה לפעול בנחישות ותוך כדי הפעלת כוח צבאי גדול נגד פעילי הטרור והגרילה.
- 8 Kilcullen, David. The Accidental Guerrilla. Fighting small wars in the midst of a Surge ה־ Surge דויד קילקולן מתאר את בנייתה של האסטרטגיה הזו כאחד היועצים העיקריים של גנרל פטראוס. בבסיס הרעיון גישה שלמה ללחימה נגד התקוממות הגורסת אינטגרציה ותלכיד של כלל הרמות הפועלות בהקשר לחימה זה: הרמה המבצעית, האזרחית והמדינית. ראייה כולית זו הייתה הבסיס לתפיסה המבצעית של פטראוס. המעניין הוא ההסתמכות הבהירה על הידע הקודם בנושא זה ועל ההיסטוריה, בצד למידה מתוך המתרחש בשטח, מן התנאים הייחודיים בזירת הלחימה עצמה.
- 9 אפרים קם, "הסבך העיראקי – האם יש אור בקצה המנהרה", עדכן אסטרטגי, כרך 10, גיליון 3 (נובמבר 2007). פוטנציאל המתחים המוצגים במאמרו של ד"ר אפרים קם משנת 2007 נותר בעינו. נוכחותה של אמריקה באזור היא המאפשרת את ההתקדמות לכיוון מימוש אסטרטגיית יציאה. הטיעון פרדוקסלי, אך מדויק.

- 10 שם.
- 11 T. E. Lawrence in War & Peace, Edited by Malcolm Brown, Greenhill Books, London 2005, pp. 274-284. ההקשר בין הלחימה נגד גרילה וטרור בעיראק ללחימה צה"ל נובע ממשקנה היסטורית. ההקשר הכולל בוודאי שונה, אך האסטרטגיה הבסיסית והטקטיקה של הגרילה אינן משתנות, האמצעים משתנים. לכן הבסיס ללחימה נגד גרילה הוא דומה. חשוב לקרוא את מסקנותיו של ת"א לורנס בספר זה, שהן אוסף כתבים מקוריים של לורנס והן מקור ראשוני שפורסם בשנת 2005. המסמך עצמו מרתק, ומלמד כי העקרונות ללחימה נגד גרילה במזרח התיכון לא השתנו. מכאן שיש ערך רב ללימוד בצה"ל מתוך המתרחש בעיראק ובאפגניסטן.
- 12 ההבדל בין מחוז אל-אנבר בעיראק ובין יהודה ושומרון ברור. הן בגודל המרחב הגאוגרפי והן בכמות האוכלוסייה ובאיכותה. עם זאת, יש מקום להשוואה איכותית בפעילות ובמרכיבי התפיסה המבצעית והאסטרטגית ללא כל ניסיון להשוות את כלל הבעיה שעמדה בפני מפקד אזור אל-אנבר ומפקד יהודה ושומרון.
- 13 West Francis J. The strongest tribe: war, politics, and the endgame in Iraq/Bing West. Random 281-292 House Publishing Group, New York, 2008. pp. המבצעיות במערכה נגד ההתקוממות באזור אל-אנבר האמריקנים מגדירים כניצחון וכיישום מוצלח של תפיסת הלחימה נגד ההתקוממות שהנחילו גנרל פטראוס וצוותו. בהמשך המבצעים והמערכה בכלל האמריקנים מתייחסים להצלחתם באל-אנבר כאל נקודה להשוואה וללימוד. הדבר נכון גם בקשר ללחימתם המקבילה באפגניסטן.
- 14 מקור ראשוני/עדות/ רישום שלי בהרצאה ופגישה עם מפקד חטיבת צפון-מערב בגדאד בשנים 2006-2008, עם מפקד אוגדת מערב עיראק, ועם מפקד גדוד מקרבות האמריקנים בפלוג'ה ב-2004 אפשרו לי להבין את הכתוב לעיל. בשיחה שקיימתי עם הגנרל ג'ימס נ' מאטיס, מפקד הקרבות בפלוג'ה, מיקד הגנרל את הנושאים הללו: מודיעין, אש, תמרון קרקעי ומבצעים מיוחדים, מבצעי מידע המשולבים במבצעים קונקרטיים כדרך לפעול במרחב עירוני כמו פלוג'ה.
- 15 BCT- Brigade Combat Team
- 16 אין להגזים במידת היכולת לשתף פעולה. בהקשר זה אפשר ללמוד רבות מחיסול שלושת המעורבים ברצח של הרב מאיר חי ב-26 בדצמבר 2009, שם העדיפו צה"ל ושירות הביטחון הכללי לפעול עצמאית, אף שלכאורה יכלו הפלסטינים לעצור את המעורבים.
- 17 מתוך תרשומת שיחה של המחבר עם מפקד חטיבה אמריקנית בעיראק.
- 18 רב-סרן קלינט צומברונן, חיל האוויר של ארצות הברית, "שומרים של שלום מתוח: הכוחות המזוינים האמריקאיים והסכסוכים העדתיים בעיראק", עדכן אסטרטגי, כרך 12, גיליון 2 (אוגוסט 2009), עמ' 69-77.

ההלכה שמאחורי המעשה: ההיבט התיאורטי של מלחמה נגד כחות מהפכניים

טל טובי

ברוב שישים שנות קיומה עומדת מדינת ישראל מול עימות מתמשך הנובע מתנועות גרילה/טרור.¹ לאחר מלחמת העולם השנייה מקובל להגדיר תופעה זו בשם המלחמה המהפכנית או מרידה (Insurgency). הכוונה לתנועה פוליטית-מהפכנית אשר שמה לה למטרה להשיג את השלטון באמצעים אלימים ועל ידי פוליטיזציה של האוכלוסייה המקומית. אין זו מלחמת גרילה או טרור במובנים הקלאסיים, אלא מלחמה המשתמשת בתחילת דרכה בטקטיקות גרילה (כפרית או עירונית) ואף טרור, בד בבד עם ניסיון לשכנע את האוכלוסייה המקומית בדבר צדקת דרכם של המשתתפים בה.²

הדוגמה הקלאסית למלחמה מהפכנית הייתה מלחמת האזרחים הסינית בין כוחות המפלגה הקומוניסטית וכוחות הגואמינגנג (הלאומנים). בתחילה נלחמו חייליו של מאו דזה דונג בטקטיקות גרילה נגד כוחו העדיף של צבא השלטון אך עם התחזקותם של הקומוניסטים נבנה צבא גדול יותר, בעל יחידות בסדר גודל חטיבתי ודיוויזיוני, שהביא לתבוסה כוללת של כוחות הממשלה. "מלחמה מהפכנית" היא גם מלחמת אזרחים, אך היא אינה מלחמה בין שתי אומות. לאחר מלחמת העולם השנייה, מצאו עצמן מדינות אירופה, ארצות הברית וברית המועצות, לעיתים קרובות, מתערבות לצד כוח זה או אחר במקומות שונים בעולם. המחקר טוען כי "המלחמות המהפכניות" שלאחר מלחמת העולם השנייה היו הביטוי החם של המלחמה הקרה: שתי מעצמות-העל – ארצות הברית וברית המועצות – לא היו יכולות להילחם אחת בשנייה, בעיקר בגלל הארסנל הגרעיני העצום שלהן; לכן הן נלחמו מלחמות "על ידי שליח" (War by Proxy).³ כך ניתן לאפיין כיום גם

טל טובי

את העימותים הצבאיים באפגניסטן, עיראק כמלחמות מהפכניות. מול כוחות ארצות הברית ובעלות בריתה השונות עומדים כוחות מהפכניים צבאיים למחצה המשתמשים בעקרונות הדומים לאלה אשר עיצב מאו בשנות ה־30 במהלך מלחמת האזרחים הסינית.

בניגוד למלחמות הקונבנציונאליות אשר עבורן פיתחה ישראל תיאוריות ודוקטרינות צבאיות הרי לעימות הנגזר מפעילות גרילה וטרור לא נמצא תיאוריה צבאית.⁴ שלמה גזית טוען כי לאחר מלחמת ששת הימים צה"ל הסתייע בניסיון ובלקחים של צבאות זרים בהתמודדותו עם הטרור הפלסטיני בשטחים.⁵ אך הוא אינו מפרט. מטרתו של מאמר זה לבחון את התפתחות התיאוריה הצבאית בהקשר המלחמה נגד מרידות (Counter Insurgency — COIN), תוך דגש על החשיבה הבריטית והאמריקנית, ולהצביע על העובדה כי בהתמודדות מול כוחות מהפכניים ניתן למצוא תיאוריה צבאית. זאת בדומה לדפוסי מלחמה אחרים אשר להם תיאוריות צבאיות מבוססות.

כדי להבין את תיאוריות ה־COIN יש תחילה להבין את התיאוריה הצבאית שהגה מאו דזה דונג, בשלהי שנות ה־30. תיאוריה זו השפיעה רבות על תנועות גרילה ברחבי העולם השלישי ובכלל זה גם על פת"ח. באופן פשטני ניתן לקבוע כי מאו מדגיש את חשיבותה של האוכלוסייה האזרחית במאבק וכי הגרילה מהווה רק אמצעי. הדרך להשגת ניצחון, לדעת מאו, תהיה על ידי הרחבת בסיס תמיכה אנושי וטריטוריאלי כשבמקביל יהפכו כוחות הגרילה לצבא סדיר. המאבק הוא פוליטי ולא צבאי. כלומר הכוח הצבאי מהווה רק אמצעי אחד במכלול אמצעים להשגת מטרת העל הפוליטית. מטרתו של הכוח הצבאי הוא להגן על ההישגים ולשמש סוכנים פוליטיים בקרב האוכלוסייה האזרחית.

ניתן לומר כי מחשבתו הצבאית של מאו נשענו על עקרון יסוד מרכזי אחד – המלחמה הממושכת. לעיקרון זה יש שלושה עקרונות משנה פוליטיים וצבאיים המשתלבים והמשפיעים האחד על השני. העיקרון הראשון הוא השגת תמיכתה של האוכלוסייה הכפרית. העיקרון השני הוא כינונם של אזורים בסיס והשלישי הוא בנייתם של כוחות צבאיים סדירים, אשר ישיגו את הניצחון הסופי, אך רק אם יושגו שני העקרונות הראשונים.

כלומר, כבר בשלב זה ניתן לטעון כי מלחמה נגד ארגון אשר פועל לפי עקרונותיו של מאו לא יכולה להתמקד רק בכוחו הצבאי, הגלוי, של הארגון, אלא גם בהיבטים הפוליטיים והחברתיים שלו. לפיכך טועים אלה הקובעים כי פגיעה בכוח הצבאי של הארגון תביא לחיסולו הפוליטי!

המחשבה הבריטית

לאחר מלחמת העולם השנייה עמדה בריטניה מול התקוממות קומוניסטית רחבה במלאיה. התקוממות זו החלה ב־1948 ונמשכה עד למיגורה ב־1960.⁶ כמה שנים לאחר סיומה של המלחמה העלה סיר רוברט תומפסון (Thompson), אחד האישים החשובים ביותר בדיכוי המרידה הקומוניסטית, את ניסיונו ולקחיו על הכתב בספרו *Defeating Communist Insurgency: The Lessons of Malaya and Vietnam* (1966).⁷ בספר זה, אשר ניתן להעמידו מול הגותו הצבאית של מאו, התווה תומפסון חמישה עקרונות לניהול מוצלח של לחימה נגד התקוממות. למעשה ספר זה ממקם את תומפסון כאחד מהוגי הדעות החשובים ביותר במחצית השנייה של המאה ה־20. זאת כיוון שהתיאוריה הצבאית שלו נבעה מניסיון מעשי וכן השפיעה על ניהול COIN בשנים שלאחר מכן. זאת לעומת הוגי הדעות בתחום המלחמה הגרעינית, שהגותם נשארה תיאורטית טהורה. יתר על כן, כפי שנראה, עקרונותיו רלבנטיים גם כיום.

העיקרון הראשון, קובע תומפסון, הוא בנייתה של מערכת פוליטית כלכלית וחברתית אשר תנגוד את האידיאולוגיה הקומוניסטית. יש לזכור כי הקומוניזם במזרח אסיה התפתח במדינות אשר בהם היו משברים פוליטיים וכלכליים וכי הקומוניזם הציע אלטרנטיבה אידיאולוגית אשר תביא לשיפור כלכלי וחברתי כמו גם שחרור מעול האימפריאליזם המערבי.⁸ לפיכך יש להציג מערכת מדינית אשר בסופו של תהליך תיבנה מדינה דמוקרטית, יציבה מבחינה פוליטית וכלכלית.⁹ העיקרון השני הוא מכניזם הפעולה להשגת העיקרון הראשון. על המדינה לבצע את תהליך הדמוקרטיזציה במסגרת חוקי המדינה ולנסות להימנע מהפעלת פעולות ברוטאליות כלפי האוכלוסייה האזרחית. עוד מוסיף תומפסון וקובע כי גם המלחמה נגד לוחמי הגרילה חייבת להיעשות במסגרת חוק המדינה בה מתנהל העימות.¹⁰

העיקרון השלישי הוא פעולה לפי תוכנית מוגדרת מראש המכוונת את פעילותם של כל הגורמים הצבאיים והאזרחיים הרלבנטיים. עיקרון זה קובע כי יש ליצור איזון בין המאמץ הצבאי למאמץ האזרחי ותיאום כל הגופים הפועלים למיגור ההתקוממות.¹¹ בעיקרון זה מדגיש תומפסון את המתח הטבעי השורר בין הפעולות הצבאיות אשר את השפעתם ניתן לראות ולהעריך באופן מידי (לוחמי גרילה שנהרגו או כלי נשק שנתפסו על ידי הצבא) ובין הפעולות האזרחיות שאת השפעתם ניתן להעריך רק בטווח הארוך.¹² למעשה תומפסון מזהיר מפני התמקדות ובלעדיות לפעולות הצבאיות וקובע כי יש לתת לפעולות משקל זהה. כמו כן מוסיף תומפסון כי את האיזון יש לעשות לפי המציאות בשטח הפעולה וכי לעיתים יטה המשקל כלפי הפעילות הצבאית ולעיתים כלפי הפעילות האזרחית. בכל מקרה

שתי צורות הפעולות צריכות להשלים האחת את השנייה ועל הפעילות הצבאית לתמוך בפעילות האזרחית ולהיפך.¹³

לפי מאו המלחמה המהפכנית היא פוליטית באופייה כשהפעילות הצבאית היא נגזרת שלה. גם תומפסון מדגיש עובדה זו ובעיקרון הרביעי שלו הוא טוען כי "על הממשלה לקבוע מתן עדיפות להבסת החתרנות הפוליטית ולא להבסתם של לוחמי הגרילה".¹⁴ פעולה זו צריכה לבוא יחד עם בידודם של לוחמי הגרילה מן האוכלוסייה. למעשה עיקרון זה מדגיש בצורה הבולטת ביותר כי תורתו של מאו הובנה כהלכה. מאו טען כי הגרילה לא יכולה לפעול מבלי תמיכתה של האוכלוסייה האזרחית. לפיכך תומפסון קובע כי הדרך לניצחון על הגרילה היא ניתוק הקשר בין הגרילה לאוכלוסייה האזרחית. לפי נאגל (Nagl) זוהי הגישה העקיפה ללחימה נגד התקוממות כשהגישה הישירה היא פעילות צבאית המכוונת נגד לוחמי הגרילה.¹⁵ רק לאחר ניתוקם ובידודם של לוחמי הגרילה ניתן יהיה לחסלם.

גם העיקרון החמישי מציג תפיסה הבאה לנגוד את אחד מהעקרונות החשובים ביותר של מאו – עיקרון אזורי הבסיס. תומפסון טוען כי על הממשלה הנלחמת בחתרנות צריכה להבטיח את אזורי הבסיס שלה מפני השתלטות הדרגתית של הגרילה המהפכנית. במקביל לתהליך ההגנה על הממשלה להרחיב את בסיסי השליטה שלה עד לשליטה על כל המדינה.¹⁶ בתהליך זה תרחיב הממשלה את בסיס התמיכה שלה בקרב האוכלוסייה המקומית תוך צמצום הדרגתי של אזורי הבסיס של הגרילה. יש לציין כי בתהליך זה ישנה חשיבות לפעילות האזרחית וכי משימתו של הצבא הא להגן על אזורי הבסיס, שוב בדומה לתפקידו של הצבא בדוקטרינה המאוואיסטית. פעולתם ההתקפית של כוחות צבא הממשלה תהיה באזורים בהם עדיין לא הושגה שליטתה של הממשלה. כפרפראזה למאו ניתן לומר כי יחידות הצבא שיפעלו באזורים בהם עדיין לא הושגה שליטה צריכים להיות כוחות הפועלים לפי עקרונות הגרילה. במילים אחרות אלה הם הכוחות המיוחדים. אך כפי שללוחמי הגרילה אצל מאו היו גם משימות פוליטיות – אזרחיות הרי גם הכוחות המיוחדים צריכים לפעול בתחום האזרחי.¹⁷ כך יפעלו הכוחות המיוחדים האמריקניים – הכומתות הירוקות – בראשית המעורבות האמריקנית בווייטנאם. מנייתוח המאבק הבריטי בהתקוממות הקומוניסטית במלאיה ניתן לראות כי הבריטים בשיתוף עם הממשלה המלאית הבינו כי הדרך היעילה ביותר למיגור ההתקוממות תהיה ניתוק הקשר בין הגרילה ובין האוכלוסייה המקומית. זאת במקביל להמשך פעילות צבאית קלאסית. מקריאת ספרו של תומפסון ניתן להסיק כי מעצבי המדיניות והתוכניות הבריטיות במלאיה הבינו את תפיסת המלחמה של מאו ויצרו תיאוריה צבאית שמטרתה לנטרל את עקרונות היסוד של מאו. כך למשל הודגשה הפעילות האזרחית על פני זו הצבאית וניתוק הקשר בין הלוחמים לאזרחים מנע מהגרילה הקומוניסטית המלאית להתקדם לפי תורתו של מאו. כמו

כן הוכחה עובדת היותה של המלחמה ממושכת וזאת כיוון שהבריטים הבינו כי מאבק פוליטי וניתוק הקשר הם תהליכים ארוכים וכי את תוצאותיהם לא ניתן לזהות מייד אלא רק בטווח הארוך. תורת הלחימה נגד התקוממות הופעלה מייד עם פרוץ התקוממות המאו מאו בקניה (1952) ותגובתה המהירה של בריטניה בהפעלת תורת הלחימה נגד התקוממות הייתה אחת הסיבות העיקריות בחיסול ההתקוממות בקניה.¹⁸

המחשבה האמריקנית

המחשבה הצבאית האמריקנית בהקשר ל־COIN הושפעה רבות מהניסיון הבריטי במלאיה. בחינתן של התיאוריות האמריקניות תתבסס על בחינת וניתוח מסמכים של ה'מנהל האזרחי' האמריקני (CORDS)¹⁹ שפעל בדרום וייטנאם.²⁰ הייתה זו מסגרת העל שארגנה וריכזה את כל פעולות הסוכנויות האזרחיות שפעלו בדרום וייטנאם, תחת מפקדת הסיוע הצבאי בווייטנאם (Military Assistance Command, Vietnam — MACV). CORDS הוקמה במאי 1967 והחליפה את המשרד למבצעים אזרחיים (Office of Civilian Operations — COC). מנהלה הראשון של היה רוברט קומר (Komer), ששימש כיועץ מיוחד של הנשיא לינדון ג'ונסון (Johnson) בכל הקשור לתוכניות הפסיפיקציה. בנובמבר 1968 התמנה ווליאם קולבי (Colby), שהיה קודם לכן ראש ה־CIA בווייטנאם. CORDS פעלה עד פינוי כוחות צבא ארצות הברית בווייטנאם, בסוף פברואר 1973.²¹

הדיון בארצות הברית על הדרכים להילחם נגד גרילה, החל מהמחצית השנייה של שנות ה־50, נמצאו במסגרת תיאורטית רחבה יותר שעסקה בדיון האקדמי אודות מהות המלחמה המוגבלת (Limited War).²² במסגרת זו התיאוריות אודות COIN נכללו בקטגוריית משנה. המאיץ העיקרי לדיון זה הייתה מלחמת קוריאה. המחקר הבולט ביותר היה זה של רוברט אוזגוד (Osgood) אשר טען כי במלחמה המוגבלת יש לדרג האזרחי חלק מכריע בהכרעת המלחמה. זאת כיוון שלדרג המדיני השפעה רבה יותר על ניהול המלחמה וקביעת היעדים האסטרטגיים. אם קודם לקוריאה הגדיר הדרג המדיני את המטרות המדיניות הכלליות של המלחמה וכמעט ולא התערב בשיקולים הצבאיים – אסטרטגיים הרי לאחר מלחמת העולם השנייה החל הדרג המדיני להתערב גם בשיקולים הצבאיים. במלחמת קוריאה הגביל הנשיא טרומן את המלחמה וסירב לאשר לכוחות האמריקניים לפגוע במטרות בתוך סין וזאת על מנת שלא להסלים את המלחמה, זאת למרות שמבחינה צבאית היה ברור ההיגיון המבצעי בהפצצת מטרות בסין, שסייעו למאמצי המלחמה של הכוחות הסיניים בקוריאה.

היכולת והעוצמה הפוליטיים הם החשובים בסוג זה של מלחמה ולא משאביה הצבאיים של האומה הלוחמת. גם יעדי המלחמה הם פוליטיים – אזרחיים ולא צבאיים ואין שום משמעות להריסת כוחו של האויב מבחינה צבאית.²³ זאת בניגוד

למלחמת העולם השנייה שבה השגת המטרות המדיניות, קרי תבוסתן של גרמניה, איטליה ויפן, היו תלויות תלות מוחלטת בפעילות צבאית רחבת הקף. קביעה זו על ידי אוזגוד הביאה אותו למסקנה מרחיקת לכת. אם המלחמה המוגבלת צריכה להתנהל בעזרת כלים פוליטיים הרי מקומו של הצבא משני ואת המלחמה צריך לנהל הדרג האזרחי.²⁴ מסיבה זו העריך הדרג האזרחי כי חשיבותו עלתה בניהול צורת המלחמה החדשה, היא המלחמה המוגבלת.

לפני השבעתו של קנדי לנשיא פורסמו על ידי הפנטגון שני מחקרים אודות האמצעים הנדרשים למיגור החתרנות הקומוניסטית בדרום מזרח אסיה. הקו העיקרי של מחקרים אלה, קו שיבלוט גם במחקרים שיבואו אחריהם, הוא כי המפתח להצלחה ב־COIN היא השליטה על האוכלוסייה המקומית.

המחקר הראשון, שפורסם במאי 1960, היווה את מסקנותיו של דיון ברמות הצבאיות והפוליטיות הבכירות של ארצות הברית אודות שיטות ללוחמת COIN בלאוס ובדרום וייטנאם. לדעת מחברי המחקר האוכלוסייה המקומית מגלה עניין מועט אם בכלל באירועים הפוליטיים במדינות המדוברות וכי היא איננה מבינה כלל את מהות האידיאולוגיה הקומוניסטית או משמעות המושג לאומיות. לא ניתן לטעון כי כותבי המחקר נכשלו בהבנת ה־political literacy של הכפרי הווייטנאמי. מחקרים רבים בדקו את הנטיות הפוליטיות של האוכלוסייה הכפרית ואת הגורמים שהביאו אותה להתגייס למען מטרה פוליטית כזו או אחרת. מחקרים אלה קבעו באופן נחרץ כי הסיבה העיקרית ולעיתים הבלעדית הייתה השאיפה להביא לשיפור ברמת החיים של הכפרי ושל משפחתו וכי הכפריים יתמכו בצד הפוליטי החזק הפועל בתחומם וזאת במטרה למנוע פגיעה במשפחותיהם ובכפריהם.⁵² יתר על כן הקומוניסטים עצמם הסבירו לכפריים את מהות התורה הסוציאליסטית (בווייטנאמית: Xa hoi hoa) במונחים מסורתיים של קשר האדם עם האדמה כערך מקודש (Xa).⁶²

המחקר השני היה למעשה דו"ח של Assistant to the Secretary of Defense for Special Operations הגנרל אדוארד לנסדייל (Lansdale), אשר נחשב למומחה ללוחמת גרילה ובמיוחד בזירת מזרח אסיה והיה מהחשובים מבין כל יועציו של קנדי בעניינים אלה.²⁷ הדו"ח, שנערך באוגוסט 1960, מעלה מספר נקודות קריטיות לבחינת השאלה מדוע תומכת האוכלוסייה הכפרית בווייט קונג. שתי הנקודות העיקריות היו: זעם על פעולות כוחות הממשלה שהורסות את התשתית הכלכלית ופוגעת גם באוכלוסייה המקומית ופחד מהטרור שהפעיל הווייט קונג על האוכלוסייה המקומית. לדעת לנסדייל רובה של האוכלוסייה המקומית תמכה בווייט קונג בלידת ברירה, בגלל טקטיקות הטרור של הקומוניסטים.²⁸

בראשית 1962 התפרסם בכתב העת *Foreign Affairs* מאמר פרי עטו של פרנקלין לינדסיי (Lindsay), חוקר בולט של תופעת המרדנות ותיאורטיקן לפיתוח

דוקטרינות למלחמה נגד מרדנות.²⁹ התזה של לינדסיי טוענת כי המפתח ללוחמת גרילה היא שליטה מוחלטת של לוחמי הגרילה באוכלוסייה האזרחית.³⁰ ולהוכחת התזה שלו הוא מביא דוגמא היסטורית, הרלבנטית ביותר לאירועים של 1962: ניתוח הגורמים לתבוסת הצרפתים בהודו-סין. לדעת לינדסיי הצרפתים הפסידו בווייטנאם כיוון שהפסידו את תמיכת האוכלוסייה המקומית ואילו הויט מין ניצח כיוון שהצליח לעורר רגשות אנטי קולוניאליים ולהטמיע את האידיאולוגיה הקומוניסטית בקרב הכפריים.³¹

המסקנה המתבקשת היא כי הבסיס לכל מדיניות ואסטרטגיה למלחמה נגד הגרילה חייבת להיות שליטה מוחלטת של הממשלה בנעשה בכפרים.³² בהמשך המאמר לינדסיי מתווה תוכנית פעולה הנדרשת בדרום וייטנאם. כיוון שהוייט קונג משליט את שלטונו על הכפריים באמצעי טרור על הממשלה לבנות כפרים מאובטחים ולהפקיד את השמירה על אותם כפרים בידיהן של מליציות שיורכבו מהכפריים עצמם. בכל כפר מאובטח כזה יהיו גם מדריכים, צבאיים ואזרחיים, השייכים לכוחות הממשלה. מדריכם אלה חייבים לשלוט בכל הנעשה בכפר, לזהות את הקדרים הקומוניסטיים ולנטרלם. על הממשלה להשקיע משאבים רבים בתחום האזרחי כגון בניית בתי ספר, מרפאות ושיפור התשתית החקלאית, זאת במקביל לביצוע פעולות צבאיות נגד מעוזי הוייט קונג. יש להביא את לוחמי הגרילה להיות בתנועה מתמדת ללא יכולת לבסס את שלטונם באזורים הכפריים ולמנוע מהם אספקת מזון, מחסה, טיפול רפואי ואמצעי לחימה.³³ היועצים האמריקניים, מקרב הכוחות המיוחדים, המגיעים לאזור להיות בקיאים במנהגים ובתרבות של המקומיים, ידיעת השפה המקומית וכן מהן הבעיות המיוחדות לכל כפר וכפר.³⁴ כלומר על חיילי 'הכומות הירוקות' להיות מומחים, מלבד בלוחמת גרילה מההיבט הצבאי, גם בלוחמת גרילה מההיבט האזרחי.³⁵ לוחמי 'הכומות הירוקות' היו את חוד החנית במערך היועצים האמריקניים בתקופת ממשל קנדי. לוחמים אלו עברו הכשרה אינטנסיבית בפרקטיקות פעולה הקשורות ל-COIN, הכשרה אותה לא עברו שאר יחידות צבא ארצות הברית.³⁶

במרץ 1962 נערך בוויינגטון כנס בנושא The U.S. Army's Limited War Mission and Social Sciences Research. Chief of Research and Development, Department of the Army (Special Operations) ומארגן הכנס היה Research Office (SORO), קבוצת מחקר אקדמית – צבאית שמומנה על ידי הצבא האמריקני. בכנס נשאו דברים חוקרים מהאקדמיה האמריקנית לצד קציני צבא בכירים. נושאו המרכזי של הכנס היה תורות הלחימה של הצבא בסוגיות העוסקות ב-COIN והקשר למציאות הצבאית בווייטנאם ואילו תוכניות הן היעילות ביותר על מנת לתת מענה הולם ללוחמת הגרילה הקומוניסטית. גנרל קלייד אדלמן (Eddleman), סגן רמטכ"ל הצבא (Vice Chief of Staff, U.S. Army)

טען בדבריו כי החזית העיקרית של המלחמה הקרה היא באזורים התת מפותחים (Underdevelopment Areas), כלומר אסיה, אפריקה ואמריקה הלטינית הכוללים כמעט מחצית מאוכלוסיית העולם. על מנת למנוע את נפילתם של אזורים אלו בידי הקומוניזם יש להקים מערכת כלכלית וחברתית יציבה אשר תלמד את צרכי האוכלוסייה המקומית ותעזור לה בטווח הארוך.³⁷

תפקיד הצבא האמריקני לעזור לצבאות המקומיים במאמצי הפעילות שלהם בתחום האזרחי. היחידות הצבאיות שארצות הברית שולחת לאזורים בהם ישנה סכנת השתלטות הקומוניסטית צריכות להיות מורכבות מבעלי תפקידים אזרחיים כגון: צוותים רפואיים, מהנדסים ומומחים בנושאים כגון חקלאות. תפקידם יהיה פיתוח הקשר בין הכפרים המבודדים ובין מרכזי האזורים העירוניים בעזרת שיפור דרכים וכבישים ובניית גשרים, בניית מרפאות, חינוך לבריאות אישית ושיפור החקלאות. באזורים מוכי גרילה, כדוגמת וייטנאם, יש לבנות גם כוחות מליציה מקומיים שילחמו באנשי הגרילה ולספק להם את הלוגיסטיקה, ההדרכה ואת אמצעי הלחימה הנדרשים. יחד עם זאת כל פעולות ארצות הברית חייבות להיות מוצגות כאילו ממשלת דרום וייטנאם וצבאה הן העומדות מאחורי ביצוע והפעלת התוכניות ואילו האמריקנים נמצאים על תקן של יועצים.³⁸ לדעת גנרל אדלמן אלו הם הכלים היעילים ביותר למלחמה כנגד הגרילה כיוון שכוחה הקונבנציונאלי ובעיקר כוחה הגרעיני של ארצות הברית מיועדות בעיקר ליצירת מערכת הרתעה כנגד ברית המועצות באירופה ולא באזורי העולם השלישי.³⁹

מרצה נוסף היה קולונל רוברט סלובר (Slover) Deputy Chief, Plans and Doctrine Division, Office of the Chief of Civil Affairs, Department of the Army. הרצאתו עסקה בפעולות אזרחיות על ידי הצבא כנשק נגד גרילה. גם לדעתו שדה הקרב במדינות התת מפותחות הוא בקרב האוכלוסייה המקומית. שלוש מטרות מנה קולונל סלובר לפעולות בתחום האזרחי. הראשונה הכרה בלגיטימיות של הצבא המקומי על ידי האוכלוסייה המקומית; המטרה השנייה חיזוק הקשר בין הצבא המקומי ובין הכפריים; המטרה השלישית היא להפוך את השלטון המרכזי למקובל על ידי האוכלוסייה, שהצבא הוא למעשה שליחו. תפקיד הצבא הוא לא רק להגן על המדינה אלא גם לבנותה. האוכלוסייה המקומית צריכה להבין כי תמיכתה בשלטון המרכזי וכן שיתוף פעולה עם סוכניו תביא בהכרח לשיפור רמת חייהם. כלומר במימד הצבאי חייבת להיות גם פעילות אזרחית. אם האוכלוסייה המקומית תתמוך בצבא ובשלטון אזי תימנע מלוחמי הגרילה תמיכת האוכלוסייה המקומית אשר כה קריטית להצלחת לוחמת הגרילה. מניעת התמיכה תחסל את התשתית הצבאית של לוחמי הגרילה וכן את הצלחתם הפוליטית.⁴⁰ אמנם, אליבא דסלובר, אין תחליף לפעולות צבאיות אך הן יהיו יעילות יותר רק אם יהיה שיתוף פעולה עם האוכלוסייה המקומית.⁴¹ עוד מוסיף סלובר ואומר כי על מנת להפעיל

תוכניות אזרחיות בצורה היעילה ביותר יש ללמוד היטב את אורח חייהם של אוכלוסיית היעד, מנהגייהם, המבנה החברתי שלהם ואת צרכיהם.⁴² מסקירת דבריהם של שני קציני הצבא הבכירים אנו רואים כי צבא ארצות הברית החל להתמקד בהיבט חדש של תורות לחימה בהקשר ה־COIN ויותר מכך בהיבטים לא צבאיים למיגור הגרילה ובמיוחד בדרום מזרח אסיה. ב־1962 מעורבותה של ארצות הברית בווייטנאם הלכה וגברה.⁴³ היועצים הצבאיים נמצאו בשדה הקרב ונלחמו לצד צבא דרום וייטנאם. טייסים אמריקנים סיפקו סיוע אווירי ליחידות צבא דרום וייטנאם כנגד הווייט קונג, שהלך והתבסס בקרב האוכלוסייה המקומית.⁴⁴ למעצבי המדיניות בדרג האזרחי והצבאי היה ברור כי השמדת הווייט קונג לא יכולה להיעשות בצורה פיסית אלא על ידי חיסול התשתית העממית שלו, כלומר להביא את האוכלוסייה הכפרית בווייטנאם לתמוך בכוחות הממשלה, “to win the hearts and minds of the Vietnamese people” הפך לביטוי נפוץ בתקופה זו. הידיעה כי רובה של האוכלוסייה תמך בווייט קונג בגלל הטרור שהפעיל על הכפריים הביא את מעצבי המדיניות הצבאיים והאזרחיים לפעול למתן ביטחון פסי וכלכלי עבור האוכלוסייה המקומית על מנת שיחדל לפחד מהווייט קונג ואף יפנה נגדו תוך שהוא מעביר את תמיכתו לממשלת וייטנאם.

סיכום

מטרתו של מאמר זה הייתה להבין את המערכת התיאורטית הדרושה לצבא סדיר הנלחם מול ארגון מהפכני. תיאוריות ה־COIN קובעות כי במלחמה נגד גרילה חייבת כי יהיו בה אלמנטים של פעילות אזרחית ויש למצוא את האיזון הנכון עם הפעילות הצבאית. אחת הדרכים לעשות כך היא להביא את האוכלוסייה האזרחית, אשר תמיכתה חיונית ללוחם הגרילה, לתמוך ברשויות האזרחיות והצבאיות הנלחמות בגרילה. אין להתמקד רק בפעילות צבאית אלא למצוא את האיזון הנכון בין פעולות צבאיות לפעולות אזרחיות (פסיפיקציה).

תוכניות הפסיפיקציה האמריקניות במהלך מלחמת וייטנאם נבנו והופעלו לאור תיאוריות ה־COIN שהתפתחו בארצות הברית לפני המעורבות האמריקנית בווייטנאם ובמהלכה. כמו כן הייתה השפעה גם ללימוד לקחי הבריטים בדיכוי ההתקוממות הקומוניסטית במלאיה. מטרתה של החשיבה הצבאית הייתה למצוא מכניזם פעולה אשר יפגע בתשתית הפוליטית והצבאית של ארגוני הגרילה הקומוניסטיים. ניתן לקבוע כי כל ארגון גרילה/טרור אשר יש לו מהות מהפכנית ואשר הוא מחפש את תמיכתה של האוכלוסייה האזרחית חשוף לפגיעה באם יופעלו נגדו תוכניות COIN, אשר ישלבו פעילות אזרחית לצד פעילות צבאית.

המסקנה העולה ממאמר זה היא כי אין להתמקד אך ורק בפעילות צבאית וכי זו לעיתים מהווה אמצעי אחד מתוך תמהיל אמצעים פוליטיים – חברתיים

אשר יחדיו יביאו למיגור התנועה המהפכנית. המקרה הבריטי ובמידה מסוימת גם המקרה האמריקני מציגים בפנינו דרך פעולה הבאה להילחם נגד תיאוריה מבוססת היטב שהשפיעה על תנועות מהפכניות רבות ברחבי העולם.

כפי שצבא סדיר חייב להבין את העקרונות לפיהם פועל צבא האויב ולפתח דוקטרינה מתאימה לבניין הכוח והפעלתו כך יש להבין את הדוקטרינה לפיה פועלים ארגונים מהפכניים. אמנם מאמר זה הציג עקרונות COIN, שפותחו בראשית שנות ה-60 של המאה ה-20 אך יש לזכור כי אלו הם עקרונות כלליים. יש להבין עקרונות אלה ולהתאימם למציאות הפוליטית-חברתית של תקופתנו ולמצוא את התיאוריה המתאימה למקום ולזמן הרלבנטיים לישראל. מאמר זה ניסה לספק את הבסיס ההיסטורי להבנת הדרך ליצירתה של תיאוריית COIN.

הערות

- 1 הסיבה לחיבור שני המושגים יחד, גרילה וטרור, נעשית כיוון שעדיין לא ניתן למצוא הגדרה מוחלטת, המקובלת על רוב החוקרים, המבדילה בין ארגון טרור לארגון גרילה. ההגדרה, אשר תפריד בין שני המושגים, תהיה אינדיווידואלית וסובייקטיבית הקשורה גם להיבטים תרבותיים, פוליטיים וחברתיים של מדינה זו או אחרת. לפיכך, במאמר זה, ישמשו המושגים גרילה וטרור בערבוביה. שמידט (Schmid) במחקרו מביא שורה ארוכה של ההגדרות אותן אסף מהחוקרים המובילים בתחום חקר הטרור: Alex P. Schmid, *Political Terrorism – A Research Guide to Concepts, Theories, Data Bases and Literature*, (Amsterdam, 1987), 5-152 Robert Kennedy, "Is One Person's Terrorist another's Freedom Fighters Western and Islamic Approaches to 'Just War' Compared", in: *Terrorism and Political Violence* 11 (1) 1999, 3-4 להבחנה כרונולוגית. לדעתו לוחמת הגרילה הפכה לטרור בשלהי שנות ה-60 כשארגוני גרילה נואשו מצורת מלחמה זו וכן הבינו כי את מטרתיהם לא יצליחו להשיג בדרך של מלחמה קונבנציונלית. Brian M. Jenkins, *New Modes of Conflict*, (Santa Monica, 1983), 7-9.
- 2 לסוגים השונים של מחאה פוליטית מהפכנית ראו במאמרו של: Ariel Merari, "Terrorism as a Strategy of Insurgency", in: Gerard Chaliand and Arnaud Blin (eds.), *The History of Terrorism – From Antiquity to Al Qaeda*, (Berkeley, 2007), 12-48.
- 3 לדיון על מהות "המלחמה המהפכנית" ראו: John Shy and Thomas W. Collier, "Revolutionary War", in: Peter Paret (ed.), *Makers of Modern Strategy: From Machiavelli to the Nuclear Age*, (Princeton, 1986), 817-819.
- 4 להדגמת יצירתה של חשיבה צבאית קונבנציונאלית בישראל ראו למשל: חיים נדל, **בין שתי המלחמות**, (תל אביב, 2006), 47-67; חנוך ברטוב, **דודו: 48 שנה ועוד 20 יום**, (תל אביב, 2002), 109-110. הפניות אלו הן דוגמאות לחשיבה תיאורתית שיצרה דוקטרינה צבאית ובתורה השפיעה על בניין הכוח והפעלת הכוח של צה"ל. ראו גם: ישראל טל, **בטחון לאומי**, (תל אביב, 1996), 68-84.
- 5 שלמה גזית, **פתאים במלכודת: 30 שנות מדיניות ישראל בשטחים**, (תל אביב, 1999), 35.
- 6 לדיון על מהלכי המלחמה ודרכי הפעולה הבריטיים ראו: טל טובי, **כמו לאכול מרק בסכין: הניסיון האמריקני בוייטנאם 1959-1973**, (תל אביב, 2006), 54-61.
- 7 הספר תורגם לעברית בשם, **שלטון ומרדנות: לקחי מלאיה ווייטנאם**, (תל אביב, 1967).

- כאן ייעשה שימוש בתרגום העברי.
- 8 ו. מ. בול, **לאומיות וקומוניזם במזרח אסיה**, (תל אביב, 1954), 7.
  - 9 תומפסון, **שלטון ומרדנות: לקחי מלאיה ווייטנאם**, 50-51.
  - 10 שם, 51
  - 11 שם, 53-54.
  - 12 ראו גם: John S. Pustay, *Counterinsurgency Warfare*, (New York, 1965), 150-154.
  - 13 תומפסון, **שלטון ומרדנות: לקחי מלאיה ווייטנאם**, 54.
  - 14 שם.
  - 15 John A. Nagl, *Counterinsurgency Lessons from Malaya and Vietnam*, (Chicago, 2002), 27-28.
  - 16 תומפסון, **שלטון ומרדנות: לקחי מלאיה ווייטנאם**, 56.
  - 17 להגדרת המשימות שעל כוחות המיוחדים במסגרת לבצע COIN ראו: ריצ'רד ק. באטס, **אנשי צבא ומדינאים במלחמה הקרה**, (תל אביב, 1981), 156. על 'השירות האוויר המיוחד' (Special Air Service – SAS) ותוכניות בתחום האזרחי ראו: Neillands, *In the Combat Zone – Special Forces since 1945*, 108.
  - 18 על מרד המאו מאו ודיכוי תוך הדגשת התוכניות למלחמה נגד התקוממות ראו: טובי, **כמו לאכול מרק בסנין**, (תל אביב, 2006), 63-65.
  - 19 Civilian Operations and Revolutionary (Rural) Development Support
  - 20 Records of the United States Forces in Southeast Asia, 1950-1975 (RG-472), Military Assistance Command, Vietnam (MACV) Office of Civil for Rural Development Support (CORDS), College Park MD.
  - 21 James K. McCollum, "The CORDS Pacification: אודות CORDS ראו: Organization in Vietnam: A Civilian Military Effort", in: *Armed Forces and Society* 10 (1), 1983, 105-122; Richard H. Hunt, *Pacification – The American Struggle for Vietnam's Hearts and Minds*, (Boulder, 1995), 82-132.
  - 22 Douglas, **לסקירה על התפתחות התיאוריות בארצות הברית במהלך שנות ה-50 ראו: S. Blaufarb, The Counterinsurgency Era – The U.S. Doctrine and Performance**, (New York, 1977), 22-51; D. Michael Shafer, *Deadly Paradigms – The Failure of U.S. Counterinsurgency Policy*, (Princeton, 1988), 104-132; Michael McClintock, *Instruments of Statecraft – U.S. Guerrilla Warfare, Counter-Insurgency, and Counter-Terrorism, 1940-1990*, (New York, 1992), 100-136; Andrew J. Birtle, *U.S. Army Counterinsurgency and Contingency Operations Doctrine, 1942-1976*, (Washington D.C., 2006), 131-171.
  - 23 Robert Osgood, *Limited War*, (Chicago, 1959), 7.
  - 24 שם, 14.
  - 25 תופעת ההתגייסות של כפריים לתנועות מהפכניות העסיקה את המחקר הסוציולוגי והאנתרופולוגי של שנות ה-60 וה-70 זאת כיוון שמקרב הכפריים שאבו התנועות המהפכניות של מזרח אסיה, אפריקה ואמריקה הלטינית את כוחן. ראו: Barrington Moore, *Social Origins of Dictatorship and Democracy – Lord and Peasant in the Making of the Modern World*, (Boston, 1966), 453-483; Theodor Shanin, "The Peasantry as a Political Factor", *Sociological Review*, 14 (1), 1966; Eric R. Wolf, *Peasant Wars in the Twentieth Century*, (New York, 1969); Pierre Gourou, *Men and Land in the Far East*, tr. S. H. Beaver, (London and New York, 1972); Eric R. Wolf, "On Peasant Rebellion", in: Sam C. Sarkesian (ed.), *Revolutionary Guerrilla Warfare*, (Chicago, 1975); Richard K. Horner, "Agrarian Movements and Their

- Historical Conditions", *Peasant Studies*, 8 (1), 1979; Christine P. White, "The Peasant and the Party in the Vietnamese Revolution", in: D. B. Miller (ed.), *Peasant and Politics – Grass Roots Reaction to Change in Asia*, (New York, 1979); D. B. Miller, "Introduction: Peasant, Politics and the Study of Social Change in Asia", in: D. B. Miller (ed.), *Peasants and Politics – Grass Roots Reaction to Change in Asia*, (New York, 1979); Scott E. Guggenheim and Robert P. Weller, "Introduction: Moral Economy, Capitalism, and State Power in Rural Protest", in: Scott E. Guggenheim and Robert P. Weller (eds.), *Power and Protest in the Countryside – Studies of Rural Unrest in Asia, Europe, and Latin America*, (Durham, 1982);
- 26 הפועל "hoa" מציין את הסמכות האלוהית דרך בני האדם על האדמה. פירושה של המילה "hoi" הוא איחוד. כך מתקבל רעיון הסוציאליזם כאיחוד האדם עם האדמה, אשר שניהם קשורים ומקודשים על ידי סמכות אלוהית. White, "The Peasant and the Party in the Vietnamese Revolution", 26; Wolf, *Peasant Wars in the Twentieth Century*, 189.
- 27 Walt W. Rostow, *The Diffusion of Power*, (New York, 1972), 118-119; Cecil B. Curry, "Edward G. Lansdale – LIC and the Ugly American", in: *Military Review* 68 (5) 1988, 45-57.
- 28 Ron Spector, *Advice and Support – The Early Years of*: לסקירת שני המחקרים ראה: Francis J. Kelly, *the U.S. Army In Vietnam, 1941-1960*, (New York, 1983), 361-362.. J. Kelly, *U.S. Army Special Forces 1961-1971*, Department of the Army, Vietnam Studies, (Washington D.C., 1973), 19
- בדרום מזרח אסיה. המחקר, שבוצע ב-1961, קבע בצורה חד משמעית כי הוייט קונג שולט בכל האזור ההררי של דרום וייטנאם וכי מאמציו של צבא דרום וייטנאם אינם יעילים. מסקנת המחקר הייתה כי שימוש יעיל במקומיים יכול למנוע את המשכה של ההתפשטות הקומוניסטית. ראה גם: Lawrence Freedman, *Kennedy's Wars: Berlin, Cuba, Laos and Vietnam*, (Oxford, 2000), 287-288
- של לנסדייל ראו: McClintock, *Instruments of Statecraft*, 197-213.
- 29 Franklin A. Lindsay, "Unconventional Warfare", in: *Foreign Affairs* 40 (2) 1962, 264-274.
- 30 שם, 264-266.
- 31 Lindsay, "Unconventional Warfare", 266.
- 32 שם, 269-271.
- 33 שם, 267-268.
- 34 כבר ב-1957 הפעילו אנשי הכוחות המיוחדים האמריקניים 'הכומות הירוקות' תוכנית בשם CIDG (Civilian Irregular Defense Group) שמטרתה הייתה לאמן את שבטי ההרים (המונטיניארדים) להגן על עצמם וכן לצאת למבצעים התקפיים בקנה מידה קטן נגד יחידות וייט קונג שנעו באזור או שניסו לחדור לוייטנאם דרך המדינות השכנות. על השלבים של תוכנית CIDG ראו: Kelly, *U.S. Army Special Forces, 1961-1971*, 32-35.
- 35 Lindsay, "Unconventional Warfare", 274.
- 36 ראו: Kelly, *U.S. Army Special Forces, 1961-1971*, 6-18; Shalby L. Stanton, *Green Berets at War – U.S. Army Special Forces in Southeast Asia 1956-1971*, (Novato, 1985), 9-16, 35-41.
- 37 Clyde D. Eddleman, "Limited War and International Conflict", in: William A. Lybrand (ed.), *The U.S. Army's Limited-War Mission and Social Science Research*, (Washington D.C., 1962), 27, 30-31.
- 38 שם, 35-36.

- 39 גנרל אדלמן מביא בדבריו את מדיניות ממשל קנדי בדבר 'התגובה הגמישה' (Flexible Response) וכן את ראיית הנשיא קנדי כי המאבק כנגד הקומוניזם מתחולל למעשה במדינות המתפתחות.
- 40 Robert H. Slover, "Civic Action in Development Nations", in: William A. Lybrand (ed.), *The U.S. Army's Limited War Mission and Social Science Research*, (Washington D.C., 1962), 70-72. מ: שאפר, *Deadly Paradigms*, 116-118.
- 41 Slover, "Civic Action in Development Nations", 72.
- 42 שם, 77.
- 43 בשלהי כהונתו של ממשל אייזנהאואר נמצאו בדרום וייטנאם 875 אנשי צבא אמריקניים. ב-1962 כבר נמצאו שם כ-11 אלף חיילים. ראו: Spencer C. Tucker, *Vietnam*, (Lexington, 1999), 97-98; Phillip B. Davidson, *Vietnam at War – The History, 1946-1975*, (Oxford, 1988), 300-301.
- 44 Marilyn B. Young, *The Vietnam Wars, 1945-1990*, (New York, 1991), 69-88; Tucker, *Vietnam*, 97-98.

עדכון אסטרטגי

כרך 12 | גיליון 2 | אוגוסט 2009

- 7** מרק הלר
סיכויים וסיכונים במדיניות ה"מעורבות" (ENGAGEMENT)
  - 17** אפרים קם
סוגיית הגרעין האיראני: מחכים לאובמה
  - 27** יפתח שפיר
הטילים הבליסטיים שבידי איראן – תמונת מצב
  - 37** יוסי קופרווסר
שדה הקרב של התודעה
  - 45** אפרים לביא
כפל שלטון פלסטיני – כפל מדיניות ישראלית
  - 59** בנדטה ברטי
הבחירות לפרלמנט בלבנון: בחזרה לעתיד?
  - 69** קלינט צומברונן
שומרים על שלום מתוח:
כוחות ארצות הברית והסכסוכים העדתיים בעיראק
  - 81** אולנה בגנו
האמנם חוזרת רוסיה למזרח התיכון?
  - 93** מירב משאלי-רם
אויבים מבית: פקיסטן בין הידברות למלחמה בטליבאן
-

גיליון אוקטובר 2009 יכלול, בין היתר, את המאמרים הבאים:

השלום הכלכלי – תיאוריה ומעשה / ניצן פלדמן
מלחמתנו החשאית של חזבאללה בישראל / אמיר קוליק

- No. 89, March 2007, Ron Tira, *The Limitations of Standoff Firepower-Based Operations: On Standoff Warfare, Maneuver, and Decision* [English and Hebrew].
- No. 88, February 2007, Ephraim Kam, *A Nuclear Iran: What Does it Mean, and What Can be Done*.
- No. 87, January 2007, Ephraim Kam, *A Nuclear Iran: Analysis and Implications* [Hebrew].
- No. 86, November 2006, Uzi Rubin, *The Global Reach of Iran's Ballistic Missiles*.
- No. 85, September 2006, Aviezer Yaari, *Whom Does the Council Advise? A New Model for the National Security Council* [Hebrew].
- No. 84, August 2006, Yoram Schweitzer, ed. *Female Suicide Bombers: Dying for Equality?*
- No. 83, May 2006, Hussein Agha and Ahmad S. Khalidi, *A Framework for a Palestinian National Security Doctrine* [Hebrew].
- No. 82, February 2006, Ram Erez, ed., *Civil-Military Relations in Israel in Times of Military Conflict* [Hebrew].
- No. 81, January 2006, Meir Elran, *Israel's National Resilience: The Influence of the Second Intifada on Israeli Society* [Hebrew].

INSS Memoranda

2006 — Present

- No. 100, September 2009, Aron Shai, *Sino-Israeli Relations: Current Reality and Future Prospects*.
- No. 99, June 2009, Meir Elran, ed., *The Civil Front* [Hebrew].
- No. 98, April 2009, Anat N. Kurz, *The Palestinian Uprisings: War with Israel, War at Home*.
- No. 97, March 2009, Shmuel Even and Amos Granit, *The Israeli Intelligence Community: Where To?* [Hebrew].
- No. 96, September 2008, Ron Tira, *The Struggle over the Nature of War* [Hebrew].
- No. 95, August 2008, Anat N. Kurz, *The Palestinian Uprisings: Struggle on Two Fronts* [Hebrew].
- No. 94, July 2008, Ephraim Kam, ed., *A Nuclear Iran: Implications for Arms Control, Deterrence, and Defense*.
- No. 93, April 2008, Shmuel Even and Zvia Gross, *Proposed Legislation on the IDF: Regulating Civil-Military Relations in the Wake of the Second Lebanon War* [Hebrew].
- No. 92, December 2007, Dani Berkovich, *Can the Hydra be Beheaded? The Campaign to Weaken Hizbollah* [Hebrew].
- No. 91, July 2007, Benny Landa and Shmuel Even, *The Israeli Economy in the Age of Globalization: Strategic Implications* [Hebrew].
- No. 90, May 2007, Yehuda Ben Meir and Dafna Shaked, *The People Speak: Israeli Public Opinion on National Security 2005-2007*.